

Mitropolit Antonie de Suroj

Viața, boala, moartea

**Tipărită cu binecuvântarea
P. S. PĂRINTE LUCIAN
Episcopul Caransebeșului**

**Traducere din limbile engleză și franceză:
Monahia Anastasia (Igiroșanu)**

**Editura Sfântul Siluan
2010**

- Antoine de Suroj, „La Vie, la maladie, la mort”, Editions Laurens, Paris, 1998
- Cuvântări ținute de Mitropolitul Antonie la Catedrala ortodoxă rusă din Londra, din care o parte au fost adunate în volumul în limba engleză „Death and Bereavement”, St. Stephen's Press, Oxford, 2002

Culegere text și corectură: Mănăstirea Nera Copertă: Adriana Goilav

Pe coperta I: Adormirea Maicii Domnului, Chora, Constantinopol, 1315-1320

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României ANTONIE OE SUROJ, mitropolit

Viața, boala, moartea / mitropolit Antonie de Suroj ; trad.: monahia Anastasia Igrișanu. - Slatina-Nera : Editura Sfântul Siluan, 2010

ISBN 978-973-88994-1-4

I. Anastasia Igrișanu, monahia (trad.)

28__

PREFAȚĂ LA EDIȚIA FRANCEZĂ

Rareori găsim cărți sau articole care să trateze tema morții, deoarece moartea este mai curând un subiect tabu sau de care ne ascundem fără a dori să-1 cunoaștem.

În societatea de consum a zilelor noastre, în care imperativul este satisfacerea imediată a dorințelor individuale^ când pe toate ecranele se pot vedea numai reclame înfățișând chipuri strălucind de tinerețe și de sănătate, moartea ca rea litate ar putea fi considerată o impudoare. Trupuri goale și sentimente intime sunt etalate în piața publică, în timp ce un trup lipsit de viață devine stânjenitor și trebuie să ne debarasăm de el cât mai repede cu putință, ascunzându-1 sub pământ sau

incinerându-1, pentru a nu ne mai hăitui amintirile.(...)

În afară de câteva excepții, rare sunt ocaziile când rudele, prietenii și vecinii celui răposat, ascultând chemarea firească a inimii, se mai adună pentru a mângâia pe cei îndurerați, pentru a participa la privegherea de înmormântare sau pentru a medita asupra propriei morți,

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

6

3

asupra acestui moment suprem când, la ceasul convenit, moartea va pune stăpânire și pe noi.

Sunt rare acele întâlniri dintre membrii familiei în preajma celui care-și petrece ultimele clipe de viață și care, exprimându-și ultimele dorințe, își ia rămas bun de la tot ce-l leagă de această viață. Odată împlinite ultimele îndatoriri el poate pleca în marea călătorie.

Cugetările Mitropolitului Antonie ne poartă într-un alt univers spiritual, străin duhului lumii contemporane. Socotim de cuviință a prezenta aici, în câteva cuvinte, profunda și caldă personalitate a Mitropolitului Antonie. Mitropolitul Antonie de Suroj a fost întemeietorul Diocezei Surojului (Biserica Patriarhiei Ortodoxe Ruse în Marea Britanie) pe care a păstorit-o timp de 50 de ani, până la data adormirii sale întru Domnul în anul 1994. Numeroasele sale lucrări pe tema rugăciunii, a vieții în duh - traduse în mai multe limbi - au făcut ca el să devină una dintre figurile cele mai reprezentative ale Ortodoxiei contemporane.

Înainte de a fi tuns în monahism în 1943, tânărul Andrei urmează Facultatea de Medicină la Sorbona în Franța. În timpul celui de-al doilea război mondial este înrolat chirurg în armata franceză, trebuind să opereze răniți veniți direct de pe front. Sunt primele lui contacte cu suferința și cu moartea. Urmează apoi experiența ca preot și episcop, ce nu va refuza niciodată să răspundă chemărilor la căpătâiul unui muribund sau al vreunui bolnav, fiind întotdeauna o prezență rugătoare și mângâietoare pentru cei ce se pregăteau să intre în veșnicie.

Întâmplările din această carte sunt relatate cu o simplitate uimitoare ce decurge din profunda intimitate a Mitropolitului cu lumea realităților spirituale și din liniștea sa interioară, cu care abordează angoasa din fața morții. Ele sunt transmise în chipul cel mai firesc auditorilor, respectiv cititorilor acestor frumoase și liniștitoare meditații. Paginile ce urmează se adresează îndeosebi creștinilor dornici să se pregătească pentru moarte, care au o atitudine total diferită de a acelor ce, după cum spunea Pascal, neputând vindeca moartea... au hotărât că pentru a fi fericiți e mai bine să nu se mai gândească

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

3

9

la ea - căci aceasta pare a fi orientarea generală a duhului epocii moderne. Dar Dumnezeu creștinilor este Dumnezeu al celor vii. În El nu este moarte. Mitropolitului îi place să revină asupra ideii că cei ce se roagă întru pomenirea celor adormiți, dimpreună cu cei care în ceruri, scăldându-se în dumnezeiasca lumină, nicidecum nu-i uită pe cei rămași în viață, se regăsesc în chip tainic în însăși persoana lui Hristos.

Contemplată și de unii și de alții, persoana lui Hristos în care sălășluiește toată plinătatea (Col. 1,19) recapitulează toate cele din cer și de pe pământ, în slujirea Sfintei Euharistii, Biserica nu încetează să mijlocească atât pentru copiii săi rămași aici pe pământ, cât și pentru cei ce s-au unit cu veșnicia, ea situându-se astfel la răspântia dintre cele două lumi.

În aceste meditații Mitropolitul Antonie se adresează în egală măsură acelor preoți, cât și acelor laici, care prin prezența lor lângă cel bolnav, lovit de vestea sfârșitului său apropiat, sau lângă cel muribund, sunt în măsură să-l ajute. E vorba desigur de ucenicie, de formare, dar oare aceste lucruri pot fi învățate? Nu sunt ele mai curând rodul rugăciunii și al ascezei personale, al trezirii capacităților, -depășind temerile umane, rodul a ceea ce însăși taina unui destin împlinit poate aduce înaintea ochilor celor care-i însoțesc pe muribunzi?

În paginile ce urmează, Mitropolitul Antonie ne reamintește că marea suferință în fața morții este aceea de a te simți singur, despărțit de Dumnezeu și despărțit de comunitatea celor vii împreună cu care te simțeai atât de bine. Dar singurătatea nu este reală, căci Dumnezeu este întotdeauna cu noi în clipele de mare suferință. Mitropolitul Antonie a petrecut multe zile și ore în preajma muribunzilor. Astfel și-a îmbogățit experiența de viață, căci experiența morții se preschimbă, cu adevărat, într-o experiență de viață.

Când Hristos se afla în grădina Ghetsimani, cufundat într-o profundă agonie acceptată de bună voie, abandonat de Dumnezeu - Sufletul Meu e întristat până la moarte (Marcu 14, 34) -, abandonat de oameni, cei trei ucenici chemați să vegheze zăceau adormiți la pământ. La capătul acestei nopți întunecoase și fără de sfârșit urmează crucea, pogorârea la iad și lupta cu moartea al cărui imperiu este zdrobit odată cu pătrunderea acestei Ființe care nu vrea să moară, apoi, după trei zile, întoarcerea la lumină într-un trup strălucitor, pe care-l cunoaștem

Viața, boala, moartea

fără a-1 putea recunoaște întotdeauna. Și când, după 40 de zile, Hristos Se ridică la cer, la Tatăl, El așează de-a dreapta Lui firea noastră omenească, iar ca Om ne deschide o nouă cale, în sens invers celui urmat de protopărinții noștri alungați din grădina raiului în zorii istoriei umanității. Această mare taină a căderii și a răscumpărării firii noastre omenești izvorăște neîncetat din rugăciunea liturgică a Bisericii, mai ales din perioada Postului Mare, și se regăsește în spusele Mitropolitului Antonie.

Cugetările adunate în această carte au fost împărtășite prin viu grai, fără notițe, semn al maturității după gândire a celui care îndelung a meditat asupra mesajului său. Mitropolitul Antonie spunea odată că ar fi de dorit să consacram mai mult timp și cugetării, meditației, nu numai lecturii. Traducerea respectă dinamica stilului oral, în care se pot întâlni și unele stângăcii, unele repetiții, care conferă exprimării o expresie ce este cu atât mai familiară, cu cât se abordează o temă atât de gravă ca moartea sau suferința.

De 2000 de ani, odată cu Vestea cea Bună a învierii Domnului, credința creștină s-a răspândit luminând lumea. Să fim recunoscători Mitropolitului Antonie pentru a ne fi reamintit că nouă ne

cele bune și să slăvească pre Tatăl vostru cel din ceruri. (Matei 5,16)

Cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții. (Ioan 8, 12)

11

revine responsabilitatea și a noastră este chemarea de a răspândi în lume, de a face să strălucească în jurul nostru Vestea cea Bună: în Hristos moartea este deja biruită și viața triumfă. Un filosof religios rus, Fiodorov, spunea că există o singură crimă, aceea de a te învoi cu moartea.

Michel Evdokimov

Mitropolit Antonie de Suroj

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

„Nimeni nu se poate nega pe sine, renunța la tot pentru a urma pe Hristos, dacă nu vede, fie și pe chipul unui singur om, strălucirea slavei dumnezeiești a vieții veșnice.”

„Ar trebui să încercăm să trăim în așa fel încât, dacă s-ar pierde Evanghelia, numai privindu-ne cineva, ea să poată fi scrisă din nou.”

Mitropolitul Antonie

În aceste meditații simple și profunde Mitropolitul Antonie are un singur țel fundamental: acela de a restaura adevăratul sens al suferinței și morții în lumina morții și învierii lui Hristos.

Acuta secularizare a societății apusene i-a făcut pe mulți, și chiar pe credincioși, să evite cu orice preț suferința și să nu accepte moartea ca realitate. În calitate de medic, teolog și îndrumător de suflete în viața duhovnicească, Mitropolitul Antonie știa

foarte bineică Dumnezeu a creat persoana umană după însăși asemănarea chipului Său dumnezeiesc, pentru a crește și a înainta, nu spre noaptea sumbră a unei dezintegrării fizice, ci spre strălucitoarea slavă a vieții veșnice.

Călugărul - ca cel ce alege să întrupeze cât mai neschimbat adevărata viațuire creștină - e chemat să păstreze pomenirea morții. Aceasta nu reprezintă nicidecum o fixație morbidă asupra inevitabilului sfârșit al existenței noastre pământești, ci este o neîncetată aducere aminte a faptului că sfârșitul vieții noastre, în adevăratul său înțeles, este definit ca Paște: trecerea de la o viață marcată mult prea des de boală și de suferințe către o viață binecuvântată de însăși prezența veșnică a Dumnezeului Iubirii.

Boala sau neputința capătă sens în această dinamică pascala atâta timp cât ne-o asumăm cu nădejde și încredere în Dumnezeu Care împărtășește cu noi fiecare durere și neliniște chiar până întru sfârșit. „Hristos se află în agonie până la sfârșitul lumii”, a spus Pascal. Pe tot parcursul vieții noastre - așa cum poate fi ea, marcată de boală și de groaza morții - Cel răstignit călătorește împreună cu noi pentru a ne purta pe deasupra locurilor prăpăstioase, pentru a lua suferința noastră asupra Lui și, într-un sfârșit, pentru a ne face părtași unei veșnice pomeniri în

6

Viata, boala, moartea

6

ÎNTÂMPINARE CĂTRE CITITOR

Cuvântul Mitropolitului Antonie, cuvânt viu, născut dintr-o profundă trăire și înțelegere atât a realităților spirituale, cât și a problemelor lumii în care trăim, ne îndeamnă la o profundă meditație asupra modului în care ar trebui să viețuim, știind că suntem chemați să întrupăm în viața noastră mesajul central al Evangheliei - iubirea aproapelui.

Cei care au avut privilegiul să-l cunoască pe Mitropolitul Antonie au putut recunoaște în el un om al lui Dumnezeu, un adevărat părinte jertfelnic, atent la tot sufletul necăjit, cercetând rănilor adânci ale sufletului, care prin prezența-i iubitoare și prin al său cuvânt ziditor reda bucuria și nădejdea acolo unde afla tristețe și deznădejde.²

În cuvântul pe care-l rostea cu inima și nuntea Tatălui ceresc.

Aceasta este tema acestor cugetări ale unuia dintre cei mai remarcabili îndrumători duhovnicești ai timpurilor noastre. Mitropolitul Antonie și-a încheiat călătoria pascală,

și prin aceste meditații ne invită să-l însoțim în deslușirea marilor întrebări ce se referă la viață, la boală, la moarte, la asumarea condiției noastre umane răscumpărate prin jertfa iubirii desăvârșite a Celui răstignit, învățându-ne să încredințăm boala, suferința noastră în mâinile lui Hristos și să descoperim, dincolo de moarte, binecuvântata fericire și minunea Vieții pentru care am fost creați.

Preot Prof. Dr. John Breck

Viața, boala, moartea

Cum l-am întâlnit pe Vlădica Antonie

Binecuvântată fie dumnezeiasca pronie care a făcut posibilă această întâlnire!

Era o duminică seara din Postul Mare, cu ocazia unei Vecernii panortodoxe, când creștinii ortodocși aparținând diferitelor jurisdicții din diaspora ortodoxă a Marii Britanii veneau să se roage împreună la Biserica Rusă din Londra.

Intrând în biserică am simțit impactul duhului de rugăciune și al prezenței calde și rugătoare a Vlădicăi Antonie care slujea în acea seară Vecernia. Veneam de afară și mă aflu încă sub impresia lumii marelui oraș, a marelui pustiu, lume încă destul de străină mie. De îndată însă ce am pășit înăuntru, am simțit că sunt acasă, în casa Tatălui. De

Mitropolit Antonie de Suroj

7

17

atunci nu încetez să-l mulțumesc Domnului pentru a-mi fi purtat pașii către acel liman al Său.

În acest acasă l-am întâlnit pe Vlădica Antonie, cel care avea să-mi călăuzească pașii spre lumină, spre acea libertate a copiilor lui Dumnezeu.

Era un om de o simplitate impresionantă, care știa să te facă să te simți iubit, asumat în totalitate și niciodată judecat. Dar cel mai important lucru era că se ruga cu tine, se ruga pentru tine și la umbra lui învățai câte ceva despre cum să te rogi în duh și în adevăr. Am putea spune că era el însuși o adevărată școală a rugăciunii. În momentele cele mai grele, poate în clipe de descumpănire, știa să-ți fie aproape, să te odihnească cu un cuvânt mângâietor, călăuzindu-ți pașii cu multă grijă și cu adevărată iubire părintească. Cu o povestioară izvorâtă din propria sa experiență de viață reușea să te întărească, să-ți redea curajul, pacea, să te învețe ceva.

Îmi amintesc cât de neîmpăcată eram după moartea mamei mele pentru faptul că ajunseseam prea târziu la căpătâiul ei. Atunci mi-a împărtășit din propria experiență cum ceva similar i se întâmplase la moartea mamei sale și din această mărturisire am învățat un lucru

prilejul vreunei înmormântări, adesea pomenea de răspunderea pe care o au cei rămași în viață față de cei adormiți. Și noi, cei rămași după plecarea Mitropolitului Antonie, se cuvine să ne aducem însăși viața noastră drept mărturie a ceea ce a însemnat Părintele Antonie pentru fiecare dintre noi.

Viața, boala, moartea

care m-a mângâiat și m-a ajutat mult în acea perioadă, anume că cei ce s-au iubit aici pe pământ sunt uniți în dragoste pentru veșnicie, că nu există iubire la timpul trecut și că cei care s-au iubit aici pe pământ se vor reîntâlni în lumea celor veșnice, acolo unde cei dragi ne pregătesc un loc. Iar, dacă vrem ca cei plecați să-și afle pacea acolo unde sunt, la rândul nostru trebuie să dobândim această pace aici pe pământ, pacea pe care ne-a dat-o însuși Hristos.

Monahia Anastasia

8

PREOTUL LA CĂPĂTÂIUL BOLNAVULUI

Mitropolitul Antonie de Suroj răspunde întrebărilor puse de directorul programelor religioase ale emisiunii în limba rusă învierea de la BBC, preotul Serghei Hackel (octombrie 1993 - ianuarie 1994).

Pr. Serghei: Înalt Prea Sfințite, după ce ați fost tuns în monahism, ați continuat să practicați medicina. În ce măsură un preot pus în fața unei situații critice trebuie să se comporte nu numai ca părinte duhovnicesc, dar și ca infirmier, și chiar ca medic, la căpătâiul unui bolnav sau al unui muribund?

M. Antonie: Orice ar putea gândi un preot despre menirea sa, aceasta îi este dictată de viață. Dacă este preot cu adevărat, și anume dacă se îngrijește realmente de cei pe care Dumnezeu îi încredințează lui, oamenii nu vor șovăi să-l cheme la căpătâiul unui bolnav sau al unui muribund a cărui familie se află într-o situație de criză. Chiar boala este una dintre crizele cele mai grave, pentru că îl pune pe om față în față cu o serie de probleme la care, atâta timp cât e sănătos, nu se gândește. La început boala îi dă să

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

8

înțeleagă că este muritor. Nu fac aluzie la un guturai banal, ci la o boală de o oarecare gravitate, când în mod firesc ne vine următorul gând: „Nu-mi sunt stăpân mie însumi, nu pot împiedica boala să pună stăpânire pe mine și, dacă ea mă va cuprinde în întregime, nu voi putea scăpa morții!” Așa apare o primă întrebare, care poate nu va fi formulată atât de clar, dar conștiința se lasă treptat stăpânită de astfel de idei.

Pr. S.: Cu alte cuvinte, bolnavul are nevoie de un preot și are mare nevoie de comunicare. El se poate arăta însă mai mult sau mai puțin dispus să-și exprime sentimentele de neliniște, de teamă, de angoasă.

M. A.: El se va arăta cu atât mai deschis cu cât preotul va ști să îi vină în ajutor, determinându-l cu blândețe să vorbească despre încercările prin care trece/ Dacă preotul vine și începe prin a spune: „Iată, v-ați îmbolnăvit și cred că ar trebui să vă gândiți că dincolo de această boală- poate exista posibilitatea unei morți iminente..”, atunci fără îndoială că bolnavul se va închide în sine. Chiar am avut o experiență de acest fel.

În timpul războiului, era în secția noastră un preot catolic care considera că orice rănit, fie că era soldat sau ofițer, era susceptibil de a muri în orice moment și că unica lui datorie în calitate de preot consta în a-l spovedi și a-l împărtăși. Odată aprovizionat cu Sfintele Taine, omul putea muri în pace. Așa că se apropia de fiecare rănit, se posta la picioarele patului și-l fixa cu privirea timp îndelungat. După câteva secunde, acel nefericit începea să se agite, alarmându-se: „Ce se-ntâmplă? De ce mă priviți așa?” „Pentru că ești rănit. Ai văzut ce temperatură ai?” „Da” „E mare!” „Doctorii spun că e normal...” „Doctorii spun întotdeauna așa, pentru a-i liniști pe bolnavi. Știi bine că se poate muri și dintr-o rană ușoară dacă începe să supureze...” Și conversația decurgea în acest fel până când îl pune pe nefericit la zid; apoi îl spovedea, îl împărtășea și la plecare îi spunea, eu fiind medic în acea perioadă: „Acum e rândul dumneavoastră să intrați în joc. Eu am făcut tot ce mi-a stat în putere.” Se înțelege așadar că, dacă preotul îl tratează astfel pe nefericitul bolnav, nu va face decât să-l înspăimânte și acesta se va închide în sine. Deseori vizita unui preot la căpătâiul unui bolnav este percepută ca un avertisment: „Poate că moartea se află chiar în pragul ușii!”

Dar dacă preotul are experiența bolii, fie că el însuși a fost bolnav, fie că a

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

mare importanță, căci boala poate oferi o întâlnire surprinzătoare.

Pr.S.: Mi se pare interesant să vă aud vorbind de tăcere. Deci nu contează numai vorbele, atitudinea exterioară, ci disponibilitatea launtrică de a aduce un sprijin bolnavului și de a-l ajuta să se limpezească. Relația este ceea ce contează cel mai mult?

M.A.: Importantă este relația și prezența ta, așa încât bolnavul să nu aibă impresia că pândesti un moment favorabil pentru a pleca să rezolvi alte probleme.

Îmi aduc aminte de un alt caz. Lucram la o clinică de psihiatrie. Acolo era internat de vreo șase luni un bolnav care nu schimbase până atunci nici un cuvânt nici cu medicul, nici cu infirmierele, nici cu membrii familiei care veneau să-l viziteze. Aducându-mi aminte de o discuție avută cu un medic psihiatru, am cerut de la șeful

serviciului acordul de a-i tine companie. M-am așezat lângă el și am stat timp de trei, cinci, șase ore la rând fără să spun un cuvânt. Stăteam pur și simplu pe scaun, și el la fel. După zece sau cincisprezece zile el mi se adresă dintr-o dată: „De ce ai stat cu mine în toate aceste zile, timp de atâtea ceasuri? Ce înseamnă acest lucru?”. Din acel moment a început tămăduirea lui, datorită

știut să-i vadă pe bolnavii din jurul lui (pentru că nu e simplu să vezi; nu e de ajuns să ai ochi/ trebuie să știi să și privești), atunci el nu posedă o știință, ci o artă. Relația noastră cu oamenii trebuie să fie stabilită în așa fel încât venirea noastră către ei să fie percepută cu bucurie și simplitate.

Aceasta înseamnă că pastorația bolnavilor trebuie să înceapă încă înainte de a se îmbolnăvi, când putem stabili cu ei o relație simplă și apropiată.

Pentru a aborda cu toată sinceritatea o persoană, trebuie să fim pătrunși lăuntric de un puternic sentiment de sfială, să păstrăm o atitudine discretă și să fim capabili s-o privim ca pe o icoană, o icoană vie, de care ne apropiem cu un profund respect, cu cinstire, și în fața căreia ne comportăm ca și cum ar fi vorba de o icoană din biserică. Asta înseamnă să fim însuflețiți de un duh de rugăciune, de evlavie, de delicatețe, de smerenie, de cutremur și sfială, fiind atenți din toate puterile sufletului nostru la prezența celuilalt, la taina ființei umane, la tot ce poate exprima ea și, cu atât mai mult, la ceea ce Duhul Sfânt împlinește în ea. Tăcerea lăuntrică a preotului capacitățile sa de a se întâlni cu celălalt la o anumită profunzime, sunt de cea mai

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

faptului că reușise să intre în vorbă cu cineva. Era un caz de psihopatologie. Nu suntem toți cazuri psihopatologice de acest tip, dar cu toții suntem închiși în noi înșine. În fiecare din noi există o grădină secretă pe care ne temem să o dezvăluim aproapelui. De aceea, dacă nu ne deschidem (și nu vorbesc de acele adâncuri pe care singur Dumnezeu are dreptul să le cerceteze), dacă nu deschidem aceste adâncuri unde se duce lupta între lumină și întuneric, între viață și moarte, între bine și rău, prezența unui preot nu ne va sluji la nimic.

Îmi vine în minte un exemplu personal din perioada când încă practicam medicina. Ne aflam la începutul războiului și în timp ce se dădeau primele bătălii, unsprezece soldați răniți au fost aduși la spital. Era primul meu contact cu oameni veniți direct de pe câmpul de luptă. Se putea citi încă pe fețele lor teama și teroarea. Mi-am spus că trebuie să fac pentru ei - pentru fiecare din ei - tot ceea ce-mi stătea în putință și cât mai repede posibil, ca cei care ar fi urmat să vină să nu aibă mult de așteptat...

Și iată-mă acționând fără a pierde un minut, expediindu-i apoi în salonul bolnavilor. Când am revenit în salon, am descoperit că mi-era imposibil să recunosc pe vreunul dintre ei: le examinase foarte bine rănilor de la piept, de la picioare, de la pânze, de la umeri, dar nu le văzusem chipul, căci nici unul dintre ei nu avea fața rănită. Erau toți într-o stare de șoc, incapabili să-și revină. După această primă experiență am hotărât ca, la următoarea serie de răniți, fără să încetez a lucra cu mâinile, să intru în vorbă cu ei - se pot face multe lucruri cu mâinile în timp ce vorbești cu omul, privindu-l totodată în ochi. Îi priveam pe fiecare dintre ei, punându-le întrebări; apoi, îndreptându-mi privirea asupra mâinilor mele, cât și a rănilor, făceam ceea ce era necesar. Întrebam: „Cum te cheamă? Unde ești rănit? Ți-e frică tare?", întrebări foarte simple, iar rănitul reușea ca, în timp ce mă ocupam de el, să-și reverse angosa, groaza.

Așa că, atunci când am revenit în salon, mai întâi am recunoscut chipurile celor răniți, apoi am descoperit că depășiseră starea de șoc, pentru că în decursul scurtei noastre convorbiri ei avuseseră timp să se exprime, să-și exteriorizeze sentimentele.

Pr.S.: Tot ce spuneți reflectă un alt ritm de viață. La căpătâiul unui bolnav nu trebuie să te porți ca în viața obișnuită, nu trebuie să răspunzi la toate

11

25

Viața, boala, moartea

I

Mitropolit Antonie de Suroj

Întrebările, nici să vorbești cu aceeași viteză și nici să nu te aștepti la vreun răspuns... Persoana bolnavă trebuie abordată cu extrem de mare atenție, cu multă înțelepciune și cu smerenie...

M.A.: Sunt profund convins de aceasta. Într-o anumită măsură inițiativa trebuie să vină din partea bolnavului, nu de la tine. Tu trebuie să fii în acele momente cufundat în tăcere, pentru ca în orice clipă bolnavul să poată lega o conversație. Cel mai important lucru și de mare ajutor, dar care cere mult exercițiu, este capacitatea de a rămâne așezat în preajma lui într-o stare de repaus complet, pur și simplu să fii acolo. Se subînțelege prin aceasta două lucruri.

Pe de o parte, trebuie făcut în așa fel încât cel căruia îi acordați sprijinul să simtă că ați venit pentru un timp nedeterminat, fără grabă, fiind pe deplin prezent acolo. Știți foarte bine ce înseamnă vizita cuiva care îndată ce a sosit se așează pe marginea scaunului, lăsând să se citească pe figura lui că dispune doar de zece minute și abia așteaptă ca ele să se scurgă pentru a putea spune: „E timpul să plec!” Ne tot uităm în jurul nostru, pândind momentul de a ne sustrage, iar persoana căreia pretendem că-i facem o vizită simte că nu suntem cu ea.

Din punct de vedere fizic suntem acolo, dar gândul nostru e în altă parte, ne gândim sau la bolnavul de la care am plecat, sau la cel pe care urmează să-l vizităm, sau la cele pe care trebuia să le facem, sau la cele pe care intenționăm să le facem. Dacă mergeți să stați la căpătâiul unui bolnav și dispuneți doar de cinci minute, să fie clar că acestea îi aparțin în exclusivitate, că în timpul âfiestor cinci minute, sau poate mai mult, gândurile voastre nu se vor ocupa cu nimic altceva și că nimeni altcineva în toată lumea aceasta nu e mai important decât cel alături de care vă aflați atunci.

Pe de altă parte, să știți să rămâneți în tăcere. Să înceteze vorbăria, lăsând locul unei tăceri profunde, atente, pline de o caldă purtare de grijă. Nu e deloc ușor să înveți să păstrezi tăcerea. Luați loc, luați mâna bolnavului și spuneți liniștit: „Îmi pare bine că sunt cu tine...” Apoi păstrați un moment de tăcere. Să fim prezenți fără a vântura o mulțime de cuvinte nesemnificative sau de emoții superficiale. Fie ca vizita voastră să-i aducă bolnavului bucurie și convingerea că și pe voi vă bucură aceasta. Veți descoperi, cum mi s-a întâmplat și mie de nenumărate ori de-a lungul ultimilor treizeci sau patruzeci de ani, că la un moment dat

11

27

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

28

11

varieze în funcție de tipul de relație pe care o întemeiem cu o anumită persoană. Dacă ai o relație mai apropiată, poți spune: „Nu, fii sincer! Nu încerca să te ascunzi. Vorbește fără ocolișuri: ti-e teamă, ce se întâmplă?” Dacă relația noastră nu e așa de profundă, va trebui să găsim mijlocul de a face această persoană să înțeleagă, fără a o răni, că ne dăm seama de situația în care se găsește. Să dai dovadă de tact și de curaj, iată ce se cere pentru a încuraja bolnavul să-și povestească temerile sale, căci unul din lucrurile cele mai împovărătoare pentru el este să zacă lungit în pat, închis într-o singurătate născută din neputința de a se exprima. Un număr mare de persoane, gândind că sunt atinse de o boală incurabilă, nu îndrăznesc să pună întrebări de teama răspunsului. Prima vizită făcută unui bolnav poate să fie începutul unei relații întemeiate pe sinceritate. Obiceiul de a vizita bolnavii îngăduie anturajului în sens larg să intre în relație directă cu ei chiar mai mult decât o poate face preotul. Vizitele preotului pot să se transforme fie într-un izvor de mare binefacere, fie într-un real dezastru.

Știm că, după cum ne învață Evanghelia, a vizita bolnavii este un act de virtute. Dar tot atât de bine știm că aplicarea

oamenii devin capabili să vorbească rostind cu seriozitate cuvinte care merită să fie exprimate. Și veți descoperi ceva încă și mai uimitor: că și voi înșivă veți fi capabili să vorbiți în acest fel.

Pr.S.: Pentru asta e nevoie de multă răbdare și smerenie!

M.A.: Să știi că nici răbdare și nici smerenie nu am, ci doar o oarecare perseverență. Cred că e de ajuns ca preotul să-și spună cu sinceritate: „Nu pot face nimic altceva decât să mă duc, să stau cu el și să aștept până se va întâmpla ceva.” Nimic nu-ți poate submina moralul ca atunci când vezi un preot că vine, se așează și își consultă ceasul. E foarte posibil să fii grăbit, obligat să treci și prin altă parte, dar cel căruia îi ții companie trebuie să simtă pe parcursul vizitei că te gândești numai la el, excluzând orice altceva. Ne e de trebuință să învățăm a privi și a asculta o ființă umană, să ne deprindem a interpreta de-a lungul conversației expresia ochilor, a feței și a vocii ei. Poate că vom auzi cuvinte pline de încredere, dar spuse cu o nuanță de teamă în glas. Va trebui să fim în stare să dăm un răspuns acestei temeri sau întrebării neexprimate, ascunse în spatele cuvintelor, cât și dincolo de cuvintele rostite.

Comportamentul nostru poate să

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

poruncilor din Evanghelie cere să ai mult bun simț și să te lași călăuzit de iubire. Astfel că, de multe ori, iubirea pe care dorim să o arătăm unui bolnav, mergând să-l vizităm, s-ar manifesta cu mai mult folos dacă am lăsa bolnavul să se odihnească în pace. Mi s-a întâmplat să fiu bolnav și, pentru a nu cădea victimă milosteniei prietenilor mei, am atârnat la ușă o pancartă care a avut darul de a stăvili orice intenție de acest fel. Pe ea scrisesem așa: „Iată o întâmplare din viața Sfântului Arsenie cel Mare: O doamnă din înalta societate călători de la Constantinopol până în pustie pentru a-l întâlni pe vestitul călugăr. Ea îi spuse: Părinte, spune-mi un cuvânt, și-l voi păzi în tot restul vieții mele! Sfântul Arsenie i-a răspuns atunci: Iată sfatul meu, și amintește-ți că ai promis să nu calci acest cuvânt: atunci când vei auzi că Arsenie se află într-un loc, fugi și du-te în alt loc...”

Iubirea însăși ar trebui să ne împiedice să-i vizităm pe cei care pot foarte bine, în deplină liniște sufletească, să se lipsească de vizitele noastre serbede și penibile.

Nu de puține ori se poate întâmpla însă și ca cel ce vizitează un bolnav să contribuie la restabilirea acestuia, ajutându-l să-și adune gândurile și să-și privească în față situația, să-și stăpânească în mod deplin dragostea de viață, această forță vitală care este în el, împiedicându-l să cadă pradă zădărniciilor sau să se lase furat de gânduri. Știți și voi înșivă cât de păgubitoare pot fi unele conversații, la ce grad de epuizare pot să ducă asemenea vizite. Iată ce ar trebui să învețe preoții, cei tineri sau mai puțin tineri, iată ce ar trebui să se predea medicilor, infirmierelor și membrilor familiei: unul din lucrurile care pot să compromită o vizită este vorbăria goală, deoarece bolnavul se folosește de aceasta ca de un ecran protector împotriva necesității de a fi serios, de a-și exprima angoasa, de a se arăta sincer și autentic. Discursurile inutile deschid neîncetat bolnavului noi perspective și el pierde treptat contactul cu realitatea, devenind din ce în ce mai puțin în stare să privească în față viața, boala, propria sa vindecare.

Pr.S.: Cum poate să deprindă aceste lucruri nu puțin dificile un tânăr preot care nu a dobândit încă o experiență de viață sau o experiență pastorală?

M.A.: Trebuie să devii ca o coardă a unui instrument muzical, care nu produce nici un sunet de la sine și care abia atinsă cu un deget pornește să vibreze, emitând sunete melodioase sau alteori

13

31

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

13

33

vaiete tânguitoare. Iată ce ar trebui să învețe tot omul, iată pe ce se bazează relațiile umane. Dacă medicul se comportă așa cu un bolnav, dacă preotul se poartă așa cu un credincios, bolnav sau nu, atunci se vor putea întemeia relații cu totul noi.

Pr.S.: Am luat în discuție întâlnirea preotului cu bolnavul, dar nu neam referit încă la Sfintele Taine.

M.A.: Una din sarcinile preotului este, după părerea mea, de a-l face pe bolnav receptiv la Taină. Taina nu este o modalitate magică de vindecare sau de purificare a ființei umane. Să nu ne îndoim: în Taină există o forță și o realitate obiectivă... Dar omul poate să o primească și să o îngroape în el.

Părintele George Florovsky îmi spunea odată că, atunci când botezăm un copil, e ca și cum am semăna un grăunte în adâncurile acestui pământ pe care el îl reprezintă. Dacă mai târziu acest grăunte nu e îngrijit, e posibil ca el să rămână ascuns până la sfârșitul vieții. În ceea ce-l privește pe bolnav, el nu neapărat se deschide. De fapt, adesea chiar se închide în sinea lui - știi prea bine că există multe prejudecăți absurde! - pentru că se teme că, dacă îi propui să se împărtășească, înseamnă că-l privești deja ca pe un muribund.

Mitropolitul Platon (Levchin), dacă nu mă înșel, a scris că nu lipsirea de Sfintele Taine, ci indiferența față de ele îl sărăcește pe om de har. De altfel, Sfântul Iustin Filosoful, din câte îmi amintesc, spune că e de ajuns să te împărtășești o singură dată în viață căci, potrivit celor spuse de Sfântul Apostol Pavel, darurile lui Dumnezeu sunt nepieritoare. Însă e de trebuință să revenim în mod constant la ele, deoarece pierdem în adâncurile ființei noastre ceea ce a fost primit la început ca o comoară. Dar dacă nu e posibil să ne împărtășim sau să primim o anumită Taină, putem totuși, după cum ne

învață Sfântul Teofan Zăvorâtul, să ne cufundăm în noi înșine pentru a ne uni cu ceea ce ni s-a oferit deja și care a rămas în noi ca o comoară de neprețuit.

Pentru aceste rațiuni nu trebuie să-1 speriem pe bolnav spunând de exemplu: „Uite, te voi împărtăși cu Sfintele Taine pentru că nu se știe dacă la noapte nu vei muri...” - și totuși cam așa ne adresăm în genere unui bolnav! Trebuie, dimpotrivă, să-1 liniștim și să-1 facem treptat să înțeleagă, să conștientizeze cât de minunat ar fi pentru el dacă toate forțele lui spirituale s-ar uni în jurul Sfintei Taine a Euharistiei, subînțelegându-se

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

34

14

că acest lucru nu se întâmplă de la sine, ci anume doar după curățirea conștiinței.

Îmi aduc aminte de o femeie pe care am asistat-o acum 40 de ani. Era pe moarte și mi-a cerut să o împărtășesc. I-am spus că ar trebui să se mărturisească. A făcut aceasta, și la sfârșit am întrebat-o: „Spuneți-mi, vă rog, nu v-a rămas nimic, nici un resentiment, nici un sentiment de neîmpăcare față de cineva?” Ea mi-a răspuns: „Părinte, eu îi iert pe toți, îi iubesc pe toți, dar soțului meu nu-i voi ierta niciodată, nici în lumea aceasta, nici în cealaltă!” I-am spus: „În acest caz nu voi putea să vă dezleg și să vă împărtășesc.” „Cum voi putea să mor fără să mă fi împărtășit? Voi fi pierdută!...” I-am răspuns: „Da! Dacă nu cumva sunteți deja pierdută din cauza cuvintelor pe care le-ați rostit...” „Nu pot să iert așa dintr-o dată...”, mi-a spus ea. „Atunci veți părăsi această viață fără să fi primit iertarea. Eu am să plec acum, și voi reveni peste două ore. Aveți aceste două ceasuri pentru a vă împăca sau a nu vă împăca... Și cereți lui Dumnezeu răgaz pentru a nu muri în cursul acestor două ore.” Când am revenit după două ore, mi-a spus: „Știți, după ce ați plecat am înțeles ce se întâmplă cu mine. L-am chemat pe soțul meu, a venit și ne-am împăcat.” Atunci i-am dat dezlegare și am împărtășit-o.

Dar nu trebuie să contăm că primind împărtășania vom fi tămăduiți în mod automat. Însăși viața noastră ne arată că, în general vorbind, nu devenim sfinți, chiar împărtășindu-ne. Nu putem vorbi despre sfințirea noastră, decât dacă ne transformăm în profunzime...

Taina Sfântului Maslu nu are ca scop fundamental tămăduirea trupului. Dacă cercetăm în ce fel se face pregătirea pentru primirea acestei Taine, aflăm că bolnavul trebuie să se încredințeze unei mărturisiri complete care să cuprindă întreaga sa viață.³ O spovedanie a întregii vieți nu înseamnă că vei întocmi o listă cu tot ce s-a întâmplat în decursul ultimilor 60 de ani; ci înseamnă mai curând că vei reface tot firul vieții tale și te vei curați treptat de toate întinăciunile. Din rugăciunile ce se aduc la Sfântul Maslu se înțelege că așteptăm tămăduirea sufletului care, dacă voiește Dumnezeu, se va transmite și trupului.

Cred că nu e corect să recurgem la Taina Sfântului Maslu cu singurul scop de a dobândi tămăduirea trupului; aceas-

Viața, boala, moartea

tă Taină nu săvârșește o vindecare magică, ci este expresia unei autentice îngrijiri pastorale.

Atunci când îi pregătim pe bolnavi, ajutându-i să-și redobândească deplinătatea ființei, integritatea sufletului și a duhului, vom ajunge poate să descoperim că unii

găsesc puterea să spună: „În acest moment mă simt transformat și-mi este indiferent dacă voi trăi sau voi muri, dacă voi dobândi tămăduirea fizică sau nu...”

Pr.S.: Să ne punem în situația unui preot care vine la un necunoscut ce nu a avut parte de nici un fel de pregătire. Va trebui să-l pregătim pentru a-și întâmpina moartea. Cum să începem? Să presupunem că a fost botezat, însă într-o manieră pur formală, sau poate chiar a fost botezat de curând. Din punctul de vedere al Bisericii avem dreptul de a-l aborda astfel, el însă nu are nici o pregătire lăuntrică. Deci cum să facem?

M.A.: Cred că preotul nu trebuie să se năpustească asupra bolnavului ca asupra unui animal de pradă, spunând: „Bine, îl voi lua în primire, voi face una sau alta...” E necesar ca într-o primă fază să se stabilească relații normale cu acest bolnav, ca de la om la om. Acest lucru va fi posibil numai dacă preotul e dispus să se așeze lângă el și să se intereseze de

i

15

37

Mitropolit Antonie de Surp/

viața lui, să-i împărtășească propria sa experiență ca preot, întâlnirile pe care le-a avut, și treptat se poate ajunge la evocări de natură să apropie sau să mângâie.

Mi s-a întâmplat de multe ori, asistând persoane muribunde, să le povestesc despre moartea mamei mele, pentru că această amintire este atât de apropiată inimii mele, încât bolnavul ascultându-mă nu și-ar putea imagina că-i spun povești numai ca să-l îmbărbătez, împărtășind cu el cele pe care le suferisem eu însumi, îl puneam în situația de a trăi ceva ce nu mai cunoscuse înainte, de a dobândi o nouă percepție și de a simți că și el e capabil să vorbească despre aceste lucruri.

Se întâmplă deseori ca o persoană grav bolnavă sau conștientă de apropierea morții, să evite abordarea acestui subiect, de parcă însuși faptul de a vorbi cu glas tare ar putea atrage moartea asupra ei.

Îmi amintesc că am asistat o persoană cuprinsă de spaimă, care respingea orice contact uman, oricât de simplu sau direct. Atunci am optat pentru următoarea tactică: i-am spus: „Ce bine că nu sunteți amenințată de moarte sau de vreo boală gravă!...”

Și în cursul conversației m-am apucat să-i povestesc

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

15

39

despre moartea mamei mele. Femeia la căpătâiul căreia mă aflam suferea de un cancer asemănător cu al mamei mele. Evocând timp îndelungat toate emoțiile legate de mama mea, la un moment dat femeia mă întrebă: „Ce părere aveți, voi știu eu oare să înfrunt moartea așa cum a făcut-o mama dumneavoastră?” Și abia atunci am putut vorbi despre ea însăși, iar nu despre mama mea.

Există un moment crucial când ne întrebăm: trebuie oare prevenit bolnavul de apropierea morții lui sau nu?

Mai întâi, ar trebui ca această veste să fie făcută de cineva foarte apropiat, și nu de o infirmieră, un doctor sau de oricare altă persoană în exercițiul funcțiunii sale. Apoi, va trebui ca cel ce-și ia asupra lui sarcina de a anunța, să nu plece imediat de lângă bolnav. Sigur că e mult mai ușor să-i transmiți mesajul și apoi să pleci brusc.

Cu ocazia unui congres al medicilor, asistenților medicali și studenților la medicină, la care am participat și eu și unde se dezbătea această problemă, o asistentă în vârstă ne-a povestit ce făcea ea în asemenea situații: „Intru în salon și-1 înștiințez pe bolnav că pentru el nu mai există nici o altă perspectivă decât moartea. El mă privește destul de îngrozit, iar eu îi spun fără a pierde un minut (asistenta voia să ne dea de înțeles că prin asta încerca să destindă atmosfera): Mă duc să vă pregătesc o ceașcă bună de ceai, vom petrece o vreme împreună, vom discuta și apoi voi pleca...” Persoana căreia i s-a administrat o lovitură atât de teribilă (sunt rare cazurile celor care-și așteaptă moartea precum Apostolul Pavel, sau așa cum doar sfinții pot să o facă) rămâne să facă față acestei sentințe a morții, în timp ce asistenta întârzie cu pregătirea ceaiului. Fie ca nimeni să nu îndrăznească vreodată să se comporte în acest fel!

În asemenea situații este absolut indispensabil, după cum am mai spus, să rămânem în preajma bolnavului și să nu plecăm de lângă el până ce nu ne vom încredința că acel ceva din lăuntru și-a aflat dezlegare. Abia când durerea a fost împărtășită, când iubirea a învins și când nădejdea în acel oarecare răstimp de viață ce i-a mai rămas s-a redobândit, doar atunci ne putem retrage.

Va trebui să revenim asupra acestui punct. Să reținem deocamdată că omul poate să-i fie de ajutor aproapelui său. Mai mult ca sigur însă că nu se întâmplă întotdeauna așa. Mai întâi, trebuie să știi ce să spui, apoi trebuie să știi cum să faci un dar din prezența ta. În

Viața, boala, moartea

w

m

16

41

fine, trebuie ca cel pe care urmează să-1 informăm asupra stării sale să fie în măsură de a primi cuvintele noastre. Nu putem să-i aruncăm pur și simplu în față, oricine ar fi el, sentința morții. Știind aceasta, vom putea reuși ca, fără a recurge la minciună, să îl pregătim treptat pe bolnav să devină conștient că moartea fizică se va produce - în ce privește însă relația noastră, e oare cu puțință ca ea să moară? Vechiul Testament spune: iubirea e la fel de tare ca moartea (cf. Cântarea Cântărilor 8, 6). În lumina Noului Testament însă putem spune că iubirea e mai tare decât orice fel de moarte. Doar după o astfel de pregătire putem vesti bolnavului că i se apropie sfârșitul.

Deseori se întâmplă ca bolnavul să fi simțit cu duhul, deja cu mult timp înainte, sau ca însuși trupul lui să îl înștiințeze, cu o certitudine deplină, despre iminența morții⁴, în timp ce membrii familiei recurg la minciună: „Oh! Ce bine arăți astăzi!” sau „În momentul ăsta vocea ta sună cu totul altfel!” etc, după care ies din salon pentru a izbucni în plâns în spatele ușii. Ori bolnavul este pe deplin conștient de acest joc de teatru, pentru că tonul vocii noastre se schimbă când spunem adevărul sau când mințim în cunoștință de cauză.

Străduindu-ne să mințim cât mai bine, folosim accente exagerate în glas, iar pentru a părea bucuroși încercăm să părem relaxați, ori bolnavul înțelege că toate acestea sunt culmea prefăcătoriei. Iată de ce atunci când cineva îți spune: „Simt că voi muri”, tu poți să-i răspunzi: „Știi, suntem în mâna lui Dumnezeu. În momentul ăsta nu ești pe punctul de a muri, dar se poate întâmpla ca moartea să fie pe aproape...” Și alte cuvinte pot fi spuse, în funcție de cel căruia ne adresăm.

Îmi pare de cea mai mare importanță să-nu-1 închidem pe bolnav în deznădejdea

absolută a singurătății sale. Dacă cei din jur nu încetează să-i repete că are toată viața înaintea, că va mai trăi încă mulți ani, în timp ce el simte bine înlăuntrul său că viața i se scurge ca și sângele dintr-o rană, bolnavul strigă pentru a se face auzit, dar izbindu-se de un zid al lipsei de înțelegere, nu îi rămâne decât să se închidă în sine. Se simte ca un prizonier într-o cușcă. Nu are încotro să apuce.

% Mitropolit Antonie de Suroj

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

42

43

Singurul lucru pe care îl mai poate face este să ia în considerație iminența morții, să cumpănească tot răul pe care l-a făcut în trecut și care acum îl tulbură, cât și tot ceea ce a rămas neîmplinit în viața lui.

Aceste două momente sunt de o foarte mare importanță. Acum este vremea ca preotul să-și împlinească misiunea sa. Nu e indispensabil, așa zice chiar că e preferabil ca nu el să anunțe bolnavului apropierea morții, exceptând cazul în care el însuși îi este prieten apropiat; dar atunci totul se petrece într-un cu totul alt plan. Dacă nu se procedează așa, bolnavul va vedea întotdeauna în preot un profesionist, cineva venit, adică, să împlinească o funcție oarecare.

Esențial este ca cel mai apropiat din anturajul lui să-l informeze că va muri. Deci nu oricare dintre apropiații săi, ci anume cel mai apropiat. Poate să fie un prieten sau soția lui, un frate, un fiu, o fiică, nu contează. Să fie cel mai apropiat și care va rămâne tot timpul lângă el!

Mi-aduc aminte de un caz teribil. Cineva care îmi era destul de apropiat se afla pe punctul de a muri. Nu mi s-a spus nimic în legătură cu boala lui, nici în legătură cu iminența morții lui. Am fost chemat doar atunci când își pierduse deja cunoștința: „Părinte Antonie, puteți să-i dați Sfânta împărtășanie lui Mișă?” „Nu, nu mai pot. Nu mai este în stare să înghită. De ce nu m-ați chemat mai dinainte?” „N-am îndrăznit. Înțelegeți, purtați sutană neagră...” Noi eram prieteni de vreo douăzeci de ani. Omul mă văzuse de multe ori îmbrăcat în negru și nu îi era teamă de mine. Iar acum pleca din viață în acest fel, doar pentru că au vrut să-l cruțe. Dar el, fără îndoială, știa cu certitudine și de multă vreme că avea să moară, căci la o asemenea dispoziție lăuntrică nu se ajunge într-o clipă.

Pr.S.: Am vorbit cu de-amănuntul despre ce face preotul atunci când un om trece treptat de la viață la moarte. Dar există și situații excepționale - război, accident - când poți să te găsești înaintea morții iminente a unui om, chiar necunoscut, a cărui stare necesită un sprijin deosebit.

M.A.: Pentru un muribund, gândul cel mai înfricoșător și care îi tot revine în minte este că va muri în singurătate. Ima-ginați-vă un om care face parte integrantă din societate, dintr-o familie, din viață, asupra căruia moartea se abate în mod brutal. Și nu e nimeni care să-l asiste... Mi s-ar părea esențial ca preotul (și dacă nu e preot, un om oricare ar fi el, fie chiar ne-

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

credincios) să se apropie de cel în agonie și să-l facă să simtă că nu e singur. În asemenea situații, preotul sau un prieten apropiat trebuie să-l considere pe acest om ca și cum ar fi unicul din lume, acor-dându-i toată atenția și timpul său.

lată un exemplu în acest sens: la începutul războiului practicam medicina la secția de chirurgie a unui spital de campanie și pe secția mea se afla un soldat în agonie. Îl asistam în timpul zilei. Dar într-o seară m-am apropiat de el, l-am privit și mi-a devenit clar că nu mai avea mult timp de trăit. Îl întreb: „Cum te simți?” Se uită la mine cu o privire adâncă și senină - era țăran, simțea în el acea pace a câmpiilor, a pădurilor, a unei vieți trăite în tihna ritmului firesc al vieții la țară - și-mi spuse: „În noaptea asta voi muri.” I-am răspuns: „Da, azi vei muri. Ți-e frică?” „Nu mi-e frică să mor, dar mă doare să mor cu desăvârșire singur. Dacă muream acasă, femeia mea ar fi fost lângă mine, mama mea, copiii mei, vecinii mei, dar aici nu e nimeni.” Îi spun: „Nu, nu e chiar așa, voi rămâne eu lângă tine.” „Nu poți sta cu mine toată noaptea.” „Ba sigur că pot!” El reflectă puțin și apoi adăugă: „Spui tu așa..., dar chiar dacă nu vei pleca de aici, în timp ce vom vorbi și voi fi conștient de prezența ta, la un moment dat te voi pierde și voi pleca de unul singur în cel mai greu moment dintre toate, acela al morții.” I-am răspuns: „Nu, nu va fi așa. Voi rămâne lângă tine. La început vom discuta, tu îmi vei vorbi despre satul tău, îmi vei da adresa femeii tale - după moartea ta îi voi scrie și, dacă va fi posibil, o voi vizita atunci când războiul se va sfârși. Apoi tu vei începe să te simți slăbit și nu vei mai fi în stare să vorbești, dar vei putea să mă privești, îți voi lua apoi mâna. La început vei ține ochii deschiși și mă vei vedea, apoi îi vei închide și nu mă vei mai putea vedea, nu vei mai avea puterea să-i deschizi, dar îmi vei simți mâna în mâna ta, sau mâna ta în a mea. Încetul cu încetul te vei îndepărta, îmi vei da seama de asta și, la intervale repetate de timp, îți voi strânge mâna ca să simți că nu am plecat și că sunt mereu aici. La un moment dat nu vei mai răspunde la strângerea mâinii mele pentru că tu nu vei mai fi aici. Mâna ta mă va slăbi și voi ști atunci că ai plecat. Iar tu vei ști că, până în ultima clipă, nu ai fost singur.” Și așa s-a și întâmplat.

Acest exemplu este unul între altele. Ca regulă generală, asistam toți muribunzii din spitalul nostru, nu numai pe secția mea, ci și în altele, și de fiecare dată se repeta, dacă nu același scenariu, cel

44

45

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

46

18

puțin aceeași reciprocitate a relației: Nu, nu ești singur.

Iată altă situație: bolnavul pare a-și pierde cunoștința cu mult înainte de a muri. Niciodată nu trebuie ca medicul, infirmiera sau cei din anturajul său, neputând să comunice cu el, să gândească că bolnavul nu percepe ce se întâmplă în jurul lui.

În perioada în care eram student în primul an la Facultatea de Medicină și lucram în spital, un cazac rus era pe moarte. În cursul vizitei, șeful de secție se opri lângă patul lui și spuse: „Inutil să-1 examinăm. E deja plecat”, după care își continuă vizita. Omul își recapătă la un moment dat cunoștința. Am început atunci să vorbim în rusă și, pentru că mă cunoștea, mi-a spus: „Să știi, când vei fi medic, niciodată să nu zici în preajma unui muribund că este inutil să te interesezi de el, căci el te aude, chiar dacă tu nu poți comunica cu el.”

Mi s-a întâmplat un alt caz, tot în timpul războiului. A venit la spital un neamț rănit. Era acolo un tânăr pastor protestant care, atâta vreme cât rănitul a mai putut schimba

un cuvânt, i-a tot citit pasaje din Evanghelie și s-a rugat cu el. La un moment dat tânărul pastor ieși din cameră lăcrimând, se prăbuși pe umărul meu și îmi spuse: „Ce tragedie! Acest om moare și eu nu mai pot face nimic pentru el.” „De ce?” „Conversația noastră s-a întrerupt... El și-a pierdut cunoștința.” Cu un ton categoric, i-am spus: „Iată ce vei face: așează-te lângă el și dtește-i cu voce tare din Evanghelie în limba lui maternă, germana, începând cu învierea lui Lazăr.”

Timp de trei zile, acest tânăr pastor își petrecu toată ziua și mare parte din noapte la căpătâiul lui, când citind, când păstrând tăcerea; și în felul acesta îi citi cele patru Evanghelii. La un moment dat muribundul deschise ochii și spuse: „Mulțumesc că mi-ați citit. Nu puteam să reacționez, dar fiecare cuvânt a ajuns până la mine și am intrat într-o viață nouă...”

Preotul trebuie să știe toate acestea. De fapt nu este exclusiv sarcina preotului; oricine poate să facă aceasta, cu condiția să-și dăruiască tot timpul celui căruia i-a mai rămas atât de puțină vreme de trăit.

Era odată un cântăreț dăruit cu o voce minunată de bas, un om de o simplitate impresionantă, unul dintre cei cărora li se spunea, în vechea Rusie, burghezi. El aparținea clasei mijlocii, fără să fi primit o instruire specială, și toată viața cântase la biserică. Fusesse lovit de un

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

19

49

muriți în pace.” Și-a pierdut din nou cunoștința și și-a dat duhul. v

Pr.S.: în cazul soldatului, nu erați încă preot. Cum v-ați fi comportat dacă erați deja hirotonit? Atitudinea sau gesturile ar fi fost diferite?

M.A.: Nu, aș fi făcut exact același lucru. Nu avea nevoie de mine neapărat ca preot. Exista un preot catolic care îi asista pe răniți, deci oricum n-aș fi avut nici o responsabilitate pastorală. Dacă s-ar fi întâmplat să moară pe câmpul de bătaie sau dacă în anumite circumstanțe nu ar fi găsit un preot de confesiunea sa, eu l-aș fi întrebat: „Crezi?”. Dacă răspundea afirmativ, i-aș fi propus să ne rugăm împreună. În caz contrar, i-aș fi spus: „Știi ceva? Atâta timp cât ne vom vedea, mă voi ruga la Dumnezeu în care eu cred.”

Dacă mi-ar fi cerut să-i dau împărtășania, neavând posibilitatea de a o primi în propria lui biserică, cred că i-aș fi dat-o pentru că se afla în pragul morții.

Am avut o discuție cu un preot grec, care mi-a spus: „În acest caz, nu sunteți ortodox, ci eretic. Cum îndrăzniți să dați Sfânta Euharistie unui heterodox, fără să-i impuneți să se lepede de vechea lui credință?”

Pr.S.: E o chestiune foarte gravă.

cancer și, fiind spitalizat, eu mă duceam să-l vizitez în fiecare zi; vedeam cu ochii cum se stinge încetul cu încetul.

La început vorbeam și ne rugam cu voce tare. Fredona împreună cu mine cântări de mulțumire și spuneam rugăciuni. Apoi nu a mai putut decât să le asculte. În fine, într-o zi, la sosirea mea, asistenta-șefă îmi spuse: „Ce situație îngrozitoare! Soția și fiica lui, care de mulți ani n-au mai dat nici un semn de viață, au sosit abia acum când el deja și-a pierdut cunoștința și ele nu pot nici măcar sași ia rămas bun de la el.” M-am apropiat... l-am cerut fetei să se așeze lângă mama sa. Eu m-am așezat în genunchi la căpătâiul lui Pavel Vasilievici și am început să intonez din cântările Săptămânii

Patimilor și ale Paștelui. Nu am nimic de a face cu muzica, dar ceea ce am cântat se aseamăna întrucâtva cu ceea ce se poate auzi la biserică. Se putea observa cum îi revenea cunoștința încetul cu încetul, cum conștiința care se umbrise începea să i se limpezească. La un moment dat a deschis ochii. I-am spus: „Pavel Vasilievici, sunteți în pragul morții. Soția și fata dumneavoastră au venit să-și ia rămas bun.” Și-au luat rămas bun, l-am însemnat cu semnul crucii și i-am spus: „Și acum, Pavel Vasilievici, puteți să

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

M.A.: Sunt de acord că e o chestiune foarte gravă. Dar cred că nu se poate profita de faptul că un om se află la porțile morții pentru a-l obliga să-și renege credința care i-a insuflat toată viața, care i l-a dat pe Hristos.

Și dacă, pe de altă parte, un om spune cu hotărâre și cu deschidere: „Da, cred că, prin Sfintele Taine, Hristos Mântuitorul vine la mine și că, prin Sfintele Taine, viața dumnezeiască se revarsă în mine”, nu voi ezita să-i dau împărtășania. Că e corect sau nu din punct de vedere teologic, experiența a cinci ani de război mi-a arătat că în fața morții inevitabile, multe linii de despărțire se șterg; omul dobândește o măreție pe care nu a avut-o niciodată înainte. Nu pretind prin aceasta că devine cu necesitate un erou ci, simplu, că în pragul morții îi este dat să-și cunoască demnitatea și măreția lui de om. Părinții Bisericii spuneau: „Adu-ți aminte de moarte”. Mulți oameni interpretează cuvintele acestea în mod eronat: „Gândește-te toată viața că moartea apasă pe umerii tăi!” - Ce grozăvie! Părinții se refereau la cu totul altceva: „Dacă nu trăiești cu toată ființa ta, cu tot sufletul, cu toată energia ta, ca și cum ai fi gata să mori, atunci trăiești doar pe jumătate.” Scriitorul francez Rabelais scria unui prieten: „Sunt pregătit a-mi apăra convingerile doar cât să nu ajung la ștreang din cauza lor.” Asta înseamnă că de fapt nu era pregătit să le apere.

Pr.S.: Iată c-am ajuns într-un punct de o importanță majoră. Am pus întrebări asupra felului în care trebuie să se comporte preotul: ce se poate face când nu putem folosi cuvintele? Și totuși, rugăciunea nu e un simplu cuvânt. Cum să ne rugăm cu un muribund fără să-l împărtășim cu Sfintele Taine? Cum e mai bine să ne rugăm? Improvizând rugăciuni simple pentru a le face mai accesibile cuiva care este total inconștient?

M.A.: Cred că trebuie să ne rugăm din adâncul inimii, cu toată sinceritatea, pentru ca rugăciunea să fie o modalitate de a-l aduce pe celălalt înaintea Feței lui Dumnezeu și ca ea să poată exprima sentimentele pe care el le încearcă în acel moment.

Într-o bună zi am văzut o fotografie a doctorului Schweitzer, acest medic misionar în Africa... O imagine care m-a fascinat. El stă în picioare cu o figură foarte expresivă și înaintea lui o femeie mărunțică, de culoare, ținând în brațele ei un bebeluș golaș, pe care îl ridică spre el. Ea nu spune un cuvânt, dar îl privește în ochi ca și cum ar zice: „Copilul meu su

50

20

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

20

53

feră, copilul meu poate să moară și tu știi totul, tu poți să-l salvezi. Ia-l și dă-mi-l

înapoi sănătos!" îmi pare că această imagine traduce ceea ce noi numim rugăciunea mijlocitoare. Această rugăciune nu constă în a rosti înaintea Domnului: „Fă asta sau fă aia...", ci în a primi persoana în inima ta, a o așeza înaintea lui Dumnezeu și a i-o oferi Lui spunând: „Doamne, ți-o predau fără condiții, fără rezerve, cu toată credința mea, oricât de slabă ar fi ea, pentru iubirea ce i-o porți și pentru că Tu poți împlini în ea ceea ce îi este de trebuință." E primul lucru pe care trebuie să-l facem în cazul pe care l-ai menționat.

Un om se află în agonie (fie că l-a călcat o mașină, fie că o mitralieră l-a rănit mortal). Primul lucru pe care trebuie să-l faci este să-l primești în tine, în sufletul tău, fără să te aperi de angoasa lui, de durerea și neputința lui de a înțelege ce i se întâmplă, și să-l aduci înaintea lui Dumnezeu. În al doilea rând, poți să-l ajuți personal dacă te rogi cu cuvinte care să-i deschidă noi orizonturi. Dacă te folosești de o carte de rugăciuni și citești din Canonul pentru muribunzi în limba slavonă de exemplu, aceasta nu-l va atinge pe bolnav. Dar dacă-l vorbești lui Dumnezeu în toată simplitatea și îi spui pur și simplu: „Doamne, stăm amândoi înaintea Ta, ne aflăm în fața morții amândoi (în caz de război, e foarte clar că nu numai rănitul ci, în aceeași măsură, și omul sănătos poate fi în apropierea morții). Acest om este în pragul morții. El, pe care Tu l-ai creat, pe care l-ai scos din neființă datorită iubirii Tale, în care ai crezut, căruia i-ai încredințat viața, iar acum îi oferi șansa de a-și dăruia viața pentru aproapele său, pentru prietenii săi, pentru patrie..." Nu pretind că trebuie să ne rugăm exact cu aceste cuvinte, ci starea de spirit mă interesează. Încă ceva! Dacă ți-ai face timp să schimbi câteva cuvinte cu muribundul pentru a percepe câtuși de puțin adâncimea credinței sale, în ce crede el, acest lucru ți-ar îngădui să-i exprimi credința cu o mult mai mare forță decât ar ști el să o facă în acel moment.

Pr.S.: Și dacă nu crede?

M.A.: Dacă nu crede, poți să-i spui: „Tu nu crezi, dar eu cred. Eu voi vorbi cu Dumnezeul meu și tu ascultă cum vorbim noi..." Dacă faci așa, se întâmplă deseori ca aceste cuvinte să-l miște pe om. Nu pot să explic lucrul acesta în amănunt. Foarte rar se întâmplă ca un muribund să ridice umerii și să spună: „Plecați voi cu Dumnezeul vostru!..."

Dar, înainte de a ajunge la Dumnezeu, trebuie neapărat să dăm dovadă de Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

milostivire, să arătăm bolnavului că suntem lângă el, că suntem aproapele, fratele lui și că el e aproapele și fratele nostru.

Pr.S.: Așadar, decurge de aici o importantă regulă de conduită: chiar dacă omul e necredincios, noi putem și trebuie să ne rugăm pentru el.

M.A.: Da, sunt convins de necesitatea rugăciunii, dar făcută în așa fel încât să nu-l ofenseze. Dacă el spune: „Numai nu-mi vorbiți de Dumnezeu!", trebuie să taci. Tu ai o inimă, ai o minte care să înțeleagă, poți să te așezi înaintea lui Dumnezeu și să-l aduci pe acest om înaintea Lui. Dar să-L impui pe Dumnezeu unui om care va muri și care îl neagă în cunoștință de cauză, este de-a dreptul crud.

Pr.S.: Ascultându-vă, mi-a venit un gând referitor la limba slavonă. Un om stă pe patul lui de moarte și se stinge încet, încet. Ce să zicem în acest caz de rugăciunile spuse în limba slavonă sau de cele exprimate în cuvinte multe și poate nu tocmai pe înțelesul tuturor? Poate că nu vom fi de mare ajutor în felul acesta.5

M.A.: Cred că dacă ne mulțumim să luăm cartea de rugăciuni și să citim rugăciunile

gata întocmite, nu vom ajunge nicăieri. Dar cred că nu este chiar lipsit de sens să citim aceste texte în primul rând înlocuind cuvintele greu de înțeles prin altele mai clare, apoi adăugând sau eliminând unele cuvinte, în funcție de personalitatea muribundului, pentru ca ele să devină o rugăciune care să-1 privească personal.

De fapt, toate slujbele noastre se adresează unei multitudini de oameni de pe întreg pământul, dar nici un om nu reprezintă sinteza acestei multitudini. De asemenea, (Câteodată este mai simplu să modifice câteva cuvinte pentru a le face mai ușor de înțeles și, în egală măsură, să alegi rugăciunile care sunt purtătoare de sens pentru o anumită persoană. Scopul nu este de a împlini cu ele ritualul obișnuit, ci de a face ca persoana să devină mai sensibilă la rugăciunile Bisericii, la credința Bisericii, la căldura umană, la iubire, de a o înconjura cu rugăciunea Bisericii. Dacă ne ținem numai de textul scris, bolnavul nu poate câteodată să-1 înțeleagă din cauza limbii sau a anumitor forme de exprimare poate nepotrivite cu situația dată. Pentru acest motiv, este de preferat să rostim câteva cuvinte dintr-o rugăciune, pe care apoi să le dezvoltăm cu propriile noastre cuvinte. Acest lucru nu e un păcat, nu e o minciună. Mi-aduc amănin

54

22

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

22

57

te de o scrisoare a Sfântului Teofan Zăvorâtul, în care spune că ar trebui să asimilăm sentimentele și gândurile conținute în rugăciunile sfinților. Fiecare rugăciune a unui Sfânt ne vorbește despre felul în care și-L reprezenta el pe Dumnezeu, ce legătură a avut cu El, în ce relație a fost cu Dumnezeu și cu propria sa conștiință, ce loc i-a fost rânduit în sânul lumii create. Toate acestea pot fi însușite de către oricine mulțumită rugăciunilor. Ele pot deveni puțin câte puțin chiar rugăciunile tale. Numai că atunci când le pronunți, trebuie să incluzi în ele propria-ți trăire a întâlnirii tale cu Dumnezeu, conștientizarea propriei tale persoane și a situației tale din această lume creată.

Lucrurile se prezintă mai mult sau mai puțin în felul următor: împrumutând rugăciunile lor, ale sfinților, ne găsim în situația unui om care ascultă muzica unor mari compozitori. El își împrumută din această muzică ceea ce poate el primi, adică anumite corzi ale sufletului său încep să vibreze, reacționând la complexitatea unei muzici date. Pe măsură ce va asculta, sufletul lui se va rafina, se va sensibiliza, așa încât va ajunge într-o bună zi să nu mai aibă nevoie de muzică pentru că va putea trece de la sunet la tăcere sau pentru că va începe să vibreze la rezonanța sunetelor pe care le-a ascultat cândva. Sfântul Teofan Zăvorâtul spune că folosirea rugăciunilor sfinților ne îngăduie să trecem nu de la un cuvânt la altul, ci de la un sentiment la altul. O singură privire aruncată asupra cuvintelor este suficientă pentru a naște în tine aceste sentimente și a-ți îngădui în continuare să te adresezi lui Dumnezeu prin propriile-ți cuvinte, dar sprijinindu-te pe aceste sentimente adânci, sincere, autentice, pe care Sfântul ți le-a inspirat.

Mi se întâmplă să pun aceasta în practică atunci când, de exemplu, ne găsim în timpul Postului Mare și organizăm o zi de reculegere duhovnicească⁶. La începutul zilei țin o cuvântare, urmată de o oră de tăcere, după care țin o a doua cuvântare, urmată de un alt răstimp de tăcere, la sfârșitul căruia urmează mărturisirea de obște. Pentru a

Începe această mărturisire de obște, citesc un fragment din Canonul de pocăință, apoi, sprijinindu-mă pe această lectură, improvizez înain

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

58.

59

tea lui Dumnezeu propria mea mărturisire. Trecem apoi la următoarele cuvinte din Canon.

Cred că la fel se poate face atunci când te rogi la căpătâiul unui muribund sau al unui bolnav. Ii citești câteva rânduri sau câteva cuvinte; acestea nasc în tine un sentiment viu, pe care îl poți adapta la situația celui care agonizează sau care suferă, pentru că ele te-au mișcat în profunzime. O zicală orientală spune că, atunci când cineva trage cu arcul, nu-și va ajunge ținta dacă săgeata nu-i va străpunge în același timp și lui inima. Acest cuvânt cred că e foarte adevărat. Dacă aceste cuvinte pe care le rostești nu-ți străpung inima, bineînțeles că nu vor mișca pe nimeni. Acest lucru se referă atât la predică, la citirea rugăciunilor, la mărturisire, cât și la orice relație umană normală.

Pr.S.: Tocmai ați menționat subiectul mărturisirii. Încă nu am vorbit despre aceasta. Mulți oameni, mai cu seamă cei aflați departe de Biserică, au nevoie la apropierea morții de o reevaluare a întregii vieți, care să-și găsească expresia într-un act de mărturisire. Cum să le venim în ajutor? Cum să aducem un om la mărturisire, dacă el nu știe ce cuvinte să folosească, dacă pur și simplu nu are nici o practică în acest sens?

M.A.: Când timpul te presează, nu e momentul să-l catehizezi pe muribund sau pe bolnav. Așa că problema se poate pune în felul următor: „Curând vei intra în veșnicie. Vrei să intri așa, știindu-te împovărat de toate cele pe care le-ai putut aduna în timpul vieții? Există în viața ta acțiuni, cuvinte, gânduri pe care cu adevărat ți-ai dori să le lași pe pământ, spre a fi reduse la praf și cenușă? Există în viața ta acțiuni, momente, care nu sunt demne de tine?” E vorba deci de un minimum. Se poate adăuga apoi, în funcție de personalitatea bolnavului: „Există anumite lucruri care să te umple de rușine înaintea lui Dumnezeu și care să te facă să zici: Cum mă voi prezenta înaintea Lui, când m-am purtat așa de mizerabil în tot timpul vieții mele?... Dacă da, atunci, înainte de a pleca la cele veșnice, eliberează-te de această povară și spune: Mă dezic de acele fapte ale mele; acum nu aș mai zice acele cuvinte pe care le-am rostit cândva; dacă aș putea să le șterg de pe tabla memoriei, aș face-o. În ceea ce-L privește pe Dumnezeu, L-am invocat fără încetare, dar totuși L-am înșelat, L-am trădat, L-am batjocorit și m-am arătat a fi necredincios înaintea Lui. În privința relațiilor mele cu oamenii, știam cât îi iubește pe ei Dumnezeu, dar mă purtam

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

ca și cum Dumnezeu nu ar fi contat, ca și cum eu aș fi fost Dumnezeu." Toate acestea pot fi exprimate în câteva cuvinte; iar dacă cineva nu poate vorbi cu glas tare, el poate să-l spună lui Dumnezeu în lă-untrul inimii sale: „Tot ce m-a făcut nedemn de calitatea mea de om, de mine însumi, de părinții mei, de Tine, de cei care m-au iubit, toate acestea le regret, iartă-mă!" Mărturisirea poate să dureze o clipă, căci nu e necesar să întârziem mult pentru a ne dezbara de toate acestea.

Fr.S.: Dacă e îngăduit să dai împărtășania unui om credincios, fie el ortodox sau nu, se poate da, în același timp, și o dezlegare scurtă?

M.A.: Da, ne putem ruga pentru ca Domnul să-i ierte toate păcatele. Formulele pot să varieze. Sunt cele pe care le folosim în mod obișnuit: „Iar eu, nevrednicul preot, prin puterea care mi-a fost dată, te iert și te dezleg de toate greșalele tale.” Mai este formula de cerere folosită în Biserica Greacă: „Doamne, iartă-i lui toate păcatele.” Și mai este o formulă veche care spune: „Iartă, Doamne, toate păcatele de care s-a pocăit în mod sincer...” Eu personal nu aș utiliza această formulă înaintea omului aflat în pragul morții, căci ea poate părea prea înfricoșătoare; ci mai degrabă m-aș ruga așa:

„Doamne, Ți-ai dat viața pentru a-1 mântui pe acest om. Salvează-1! Nu-1 trece cu vederea! Mântuiește-1!”

Pr.S.: Cum ar putea preotul să-i ajute nu numai pe cei care vin la el, ci și pe cei apropiați ai săi, care poate nu sunt practicanți și care nu sunt pregătiți pentru moarte?

M.A.: După părerea mea, trebuie să le acordăm maximum de timp de care dispunem. Nu e bine să venim cu un aer profesional, să spunem un cuvânt, după care să ne retragem. Trebuie să rămânem cu ei și să le dăm pur și simplu ocazia de a vorbi despre viață (deseori, atunci când omul e împovărat de un sentiment de neliniște, simte nevoia să vorbească despre lucruri neînsemnate). Încetul cu încetul, vom putea să ne apropiem de subiectul principal: această viață este trecătoare și în miezul ei se petrece ceva foarte serios. Acest lucru se poate întâmpla tot atât de bine în cazul tău sau în viața unei persoane iubite și care se află în pragul morții... Înainte de toate, trebuie spus că iubirea nu poate fi biruită de moarte. Fie ca nimeni să nu-și îngăduie vreodată să spună: „Noi ne-am iubit”, ci mai curând: „Noi ne iubim pentru veșnicie.” Mi s-a întâmplat de mai multe ori să spun celor prezenți cu prilejul slujbei de

24

60

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suro]

înmormântare: „În loc de: Ne-am iubit, ziceți: Ne iubim, pentru că cel adormit intră în veșnicie și veșnicia este iubire, iar nu altceva. Vă puteți înrădăcina în această veșnicie în așa fel încât iubirea nu numai că nu moare, ci se adâncește, devine mai pătrunzătoare, mai luminoasă.”

Pentru a putea fi astfel, luați aminte la aceste lucruri: Ce vă desparte de această persoană, ce s-a întâmplat între voi, în timpul acestor numeroși sau puțini ani, de s-a așezat o umbră peste iubirea voastră? Grăbiți-vă să rezolvați toate aceste probleme reale: dificultăți de caracter, nemulțumiri, iritări, agasări, tot ceea ce poate surveni între două persoane în cursul unei vieți, căci pot exista realmente probleme foarte grave. Reflectați asupra a ceea ce vă apasă conștiința -a voastră sau a celuilalt. Ce este între voi care devine transparent ca un ecran și care îngăduie ca minunea iubirii să treacă de la unul la celălalt? Nu rezolvați aceste probleme ca și cum ați regla o afacere oarecare; nu veniți cu vorbe de felul: „Să reflectăm acum la trecutul nostru pentru a face prezentul clar și luminos”, ci rezolvați puțin câte puțin, una după alta și pe îndelete fiecare problemă.

Se poate spune: „Regret, îmi pare atât de rău că ți-am vorbit așa în aceste ultime zile” sau: „Regret nespus toți acești ani când nu ne-am înțeles, regret acel moment care ar fi putut însemna atât de mult pentru apropierea noastră.” Sunt atâtea de spus la acest subiect. Nu dau aici decât câteva exemple foarte sărace. Este astfel posibil să curățăm puțin câte puțin atât în noi cât și în celălalt zona întunecimilor, a umbrelor, a

neîmplinirii în iubire, sau propria angoasă - angoasa: „Și dacă iubirea celor apropiați nu mă însoțește până în ultima clipă, și va trebui să mor singur, deplin conștient de singurătatea mea, căci ei nu vor veni cu mine în veșnicie?” Se pot aborda aceste subiecte chiar cu oameni foarte simpli. Poate că în limbaj diferit, dar, în tot cazul, în limbajul lor, pentru că limbajul dragostei, al afecțiunii, al luminii sau al întunericului, poate fi înțeles de orice ființă umană.

Îi putem pregăti astfel, treptat, pe toți cei din jur în ideea că moartea nu are ultimul cuvânt: dacă știți iubi până la capăt, iubirea voastră nu va muri. Se poate totodată discuta despre ceea ce se va petrece mai târziu. Este un anumit lucru de care mă minunez întotdeauna - îl pomenesc cu ocazia slujbelor de înmormântare sau de rugăciune pentru cei adormiți, când întotdeauna spun un cuvânt, fie înainte de a începe, fie chiar în timpul

25

63

Viața, boala, moartea

Mitropolit /Anton» de Suroj

slujbei: „Iată, ne-am adunat aici. Ce ne-a îndemnat oare să stăm așa, înaintea acestui coșciug sau înaintea acestei mese la care îi pomenim pe cei adormiți? Iubirea. Iubirea, care nu moare odată cu moartea ființei iubite...”

Pr.S.: Despărțirea de o ființă poate fi acceptată mai ușor atunci când e vorba de o boală de lungă durată sau de o bătrânețe prelungită. Dar în cazul unui accident, când moare un tânăr sau un copil, cum putem să aducem un sprijin părinților pentru a depăși primul șoc?

M.A.: Înainte de toate, nu trebuie să încercăm să consolăm pe cineva prin cuvinte golite de sens. Una din enoriașele noastre își pierduse de curând copilul... Un tânăr preot se apropie de ea și îi spuse: „Dacă ați știți cât vă înțeleg tristețea!” Această femeie, de o rară verticalitate și spontaneitate, se întoarse către el și îi spuse: „Nu mințiți! N-ați fost niciodată mamă și n-ați pierdut niciodată un copil! Nu înțelegeți nimic din durerea mea!” Dezarmat, el răspunse: „Vă mulțumesc că mi-ați spus asta...” Fie ca nimeni să nu-și îngăduie vreodată să comită o asemenea eroare. Durerea altuia nimeni n-o poate înțelege. Dumnezeu voiește de la noi să înțelegem, să' ne asumăm și să ne stăpânim propria durere. Se poate spune de exemplu: „Gândiți-vă că această ființă tânără a murit în plină înflorire a forțelor spirituale ale sufletului, în neprihănire. Ea și-a luat zborul către veșnicie și acum aveți un mijlocitor, un înger păzitor înaintea lui Dumnezeu, care vă ocrotește prin rugăciunea lui și către care puteți să vă îndreptați ca pentru a lega un dialog sau pentru a trăi bucuria de a-l reîntâlni într-o bună zi...” Nu e cu puțință să dăm în acest moment îndeajuns de multe exemple, din cauza marii varietăți de persoane și de împrejurări.

Pr.S.: La moartea lui Lazar, Iisus a plâns. Care ar trebui să fie atitudinea noastră față de lacrimile celor care-și plâng durerea despărțirii de cel drag?

M.A.: Lacrimile sunt un dar de la Dumnezeu. Niciodată nu trebuie să le împiedicăm să curgă. În această împrejurare Mântuitorul a plâns pentru moartea inevitabilă a lui Lazăr - inevitabilă pentru că lumea zace în păcat și tot omul e condamnat să moară din pricină că păcatul tine lumea sub stăpânirea lui. Hristos a plâns în acest moment, mi se pare mie, pentru prietenul său Lazăr și, în general, pentru că omul a pierdut darul grozav pe care Dumnezeu l-a dat făpturii sale - viața veșnică. Dar prin păcatul omului, moartea a pătruns în

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

lume și iată că Lazăr, acest tânăr luminos, trebuie să moară pentru că odinioară păcatul și-a făcut intrarea în lume. Iată de ce oamenii au dreptul să plângă pentru o ființă iubită, secerată de moarte, au dreptul să plângă pentru starea lor de orfani! Nimeni n-ar trebui să-i împiedice să plângă, e dreptul lor. Dar între lacrimi și o criză de isterie sau de planșete fără credință este o mare diferență.

Pr.S.: Mai există pericolul ca persoana îndurerată, care l-a iubit atât de mult pe cel adormit, să nu se dea bătută și să continue luni în șir, chiar și ani, să plângă și să se tânguiască...

M.A.: Cred pe de o parte că este perfect legitim ca cineva să plângă până la capătul zilelor sale pentru o despărțire, pentru imposibilitatea de a mai putea îmbrățișa vreodată ființa iubită, de a-i auzi glasul, de a-i întâlni privirea, de a împărtăși cu ea gândurile cele mai luminoase sau cele mai dureroase. În acest sens o mâhnire adâncă ne poate urmări în tot cursul vieții, nu o îndurerare isterică inspirată de revoltă, ci o întristare liniștită, profundă, calmă - „Cât de minunat ar fi dacă ar fi posibilă o continuare a relației de dinainte, prietenia de altădată, vechea intimitate care nu va muri nicicând în sufletul meu", ar spune o astfel de persoană.

Pe de altă parte, nu ar trebui alimentată în mod artificial această întristare - sentimentul dramatic al morții celui apropiat nouă -, ca și cum absența ei ar fi dovada că nu l-am fi iubit. Întristarea trebuie să se preschimbe în altceva: în iubirea care nu are sfârșit și în conștientizarea faptului că și eu îi voi urma pe acest drum. Și eu va trebui să mor, și atunci ce bucurie va fi când ne vom reîntâlni! Astfel că întristarea devine luminoasă.

Pr.S.: La cei ce se mâhnesc, deseori se simte o anumită revoltă surdă, mai ales când e vorba de moartea celor aflați la fragedă vârstă: „De ce acest copil? De ce acum, așa de timpuriu?" Cum pot fi mângâiați acești oameni?

M.A.: Eu cred că în toate cazurile de boală sau de moarte primul lucru ce trebuie făcut este să-i mângâiem ară-tându-le compasiune, evitând să căutăm a-i convinge că ceea ce se întâmplă e în ordinea lucrurilor. Aceste situații sunt dureroase și tragice, și e nevoie să-i însoțim pe cale. De altfel știm prea bine că, în cazul unui copil, moartea poate să-l apere de un rău și mai mare. Mereu auzim ce se întâmplă în cele patru colțuri ale planetei: copiii suferă răniri - unii cu mâinile tăiate, alții pierzându-și vederea, alții, loviți

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

la coloana vertebrală, rămân paralizați..., și te surprinzi gândind: ce fericiți sunt acei copii care, așa cum e scris în Sfânta Scriptură, după ce li s-a dat să guste un pic de miere, și-au luat zborul spre veșnicie.

Nu îmi mai aduc aminte în viața cărui sfânt rus se găsește următoarea povestire: O mamă se prăpădea de durere și de supărare împotriva lui Dumnezeu, din cauza morții copilului ei. Ea se adresă unui ascet care îi spuse: „Mă voi ruga Domnului ca să-ți explice." După o vreme femeii îi apărură în vis Hristos care se apropie de ea și îi spuse:

„Îți voi arăta care ar fi fost soarta fiului tău, dacă nu ar fi murit...” Ea îl văzu pe copil crescând și pervertindu-se tot mai mult, sfârșind ca hoț și asasin. Atunci se trezi țipând: „Da, Doamne, mai bine îi este lui să moară!” Dar ar fi cu totul nepotrivit să spunem această istorisire cuiva care și-a pierdut copilul. Ar însemna să-i dăm o lovitură de gratie. Cu timpul însă i se poate sugera că poate moartea i-a salvat copilul de la ceva cu mult mai înfricoșător decât despărțirea de o viață efemeră.

Pr.S.: Această intervenție mi se pare totuși contestabilă. Atunci când mi s-a întâmplat să mă adresez în acest fel, nu am putut convinge pe nimeni. Poate că eu însumi nu eram convingiți. Știu că există și acest demers, dar mi se pare că esențialul este empatia, compasiunea...

M.A.: Cel care suferă are nevoie să-i fii alături în necazul lui, să-l însoțești până în adâncul durerii, fără a încerca să-l convingi de inexistența acestei dureri sau de cât de rău își face sieși tânguindu-se astfel. Trebuie să acorzi timp harului și trăirii lăuntrice să lucreze.

Pr.S.: Pentru încheiere, încă o întrebare în cu totul altă ordine de idei. Un om se află în agonie, fiind terorizat din rațiuni evidente. Ori preotul poate și el la rândul lui să simtă teamă, mai cu seamă dacă e tânăr și dacă nu a mai trăit o asemenea experiență care tocmai îi stă înaintea. Cum trebuie el să se comporte, cum să se stăpânească, unde să găsească un sprijin? La urma urmei, și el tremură, știind că timpul presează, că momentul e teribil de grav atât în viața muribundului, cât și în viața lui ca preot.

M.A.: Cred că în decursul vieții trebuie să ne ținem de o anumită regulă, și anume că unicul timp de care dispunem este momentul prezent. Nu trebuie să contezi pe faptul că poți să mai faci ceva în momentul următor. Fie că are experiență sau nu, preotul trebuie să știe că în acel moment el se găsește în veșnicie, acolo unde timpul nu se scurge ca pe

68

27

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

27

71

pământ și deci, fără a tine seama de această scurgere a timpului, să facă tot ce este necesar. Putem pronunța un singur cuvânt și salva astfel un om, sau putem alcătui un întreg discurs care să-l lase complet indiferent. Mi-ai pus o serie de întrebări în legătură cu preotul și cu necesitatea lui de a se putea controla, de a-și domina sentimentele. Dacă va căuta spre sine, el nu va mai avea timp să se ocupe de aproapele său. Iată de ce, atunci când avem de-a face cu un eveniment tragic, trebuie pur și simplu să ne spunem: „Mă voi gândi la mine mai târziu. Voi analiza cu de-amănuntul tot ceea ce simt doar atunci când nu voi mai fi de folos acestei persoane.”

Iată un exemplu de alt ordin. Când un medic chirurg operează un bolnav sau un rănit, nu are timp să se gândească la el însuși. Trebuie să se uite pe sine și să se abandoneze în întregime lucrului său. A uita de sine, chiar în condițiile unui bombardament, înseamnă a-ți spune: „De voi fi ucis sau nu, asta nu mă privește. Acum sunt ocupat cu acest om...” în acest sens trebuie să ne formăm. Bineînțeles, acest lucru nu ne va reuși întotdeauna. Sunt momente când te gândești la tine însuți, și atunci îți poți spune: „Piei de aici năluca, pleacă de la mine. Mă împiedici să-mi fac lucrul meu.” Acest lucru trebuie învățat. Tânărul chirurg se găsește în aceeași situație.

Pr.S.: Aici este fondul problemei: ce se va întâmpla cu cel care nu a ajuns încă la această maturitate, care întâlnește moartea pentru prima dată în viața lui?

M A.: Trezind în lăuntrul său compasiunea și înțelegerea, el trebuie să-i acorde toată atenția muribundului. Dacă sufletul lui suferă, plânge pentru acela, dacă gândește așa: „Nu am cuvinte, nu am cunoștințe, dar am tandrețe, căldură, pe care pot să le împărtășesc”, dacă nu e în căutare de formule abile, de argumente, și dacă este pur și simplu plin de compătimire și tandrețe, atunci își va atinge țelul.

Pr.S.: Odată cu decesul muribundului, obligațiile preotului iau sfârșit -spun obligații, ca și cum ar fi vorba de o funcție oarecare. Dar îi mai rămân unele treburi de îndeplinit. Mai întâi, să pomenească numele răposatului în timpul slujbelor precum și în rugăciunile sale. Apoi, dacă acela are părinți, rude apropiate, preotul poate și se cuvine să-i viziteze și să-i liniștească. Ce sfaturi se mai pot da?

M.A.: Mai întâi, preotul nu trebuie să vină cu atitudinea cuiva care vrea să dea lecții. Nu trebuie să pretinzi sau să te prefaci că, doar pentru că ești preot, știi,

Viaia, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

Înțelegi ceea ce nu ai avut până acum ocazia să trăiești. Apoi trebuie să ai personal o relație cu moartea. Este unul din țelurile vieții noastre creștine: să ne obișnuim cu gândul la moarte, să știm că ea există și cum să reacționăm în fața ei. Apostolul Pavel spunea că-și așteaptă moartea, pentru că doar trecând prin moarte se va putea uni cu Hristos, dincolo de barierele trupului și ale materiei, însă adaugă apoi: „Dar pentru voi ar fi mai bine să mai rămân printre cei vii, așa că voi mai trăi încă...” Iată limita. Dacă ne vom gândi cu adevărat la o întâlnire cu Dumnezeu cel Viu, nu ca la o întâlnire prin credință sau prin încercările momentului, ci ca la o comuniune neîncetată cu El, am putea visa la moarte, dorind-o cu sete, fiind în același timp gata să nu murim din cauza lui Hristos.

Pr.S.: Și cum se poate transmite acest mod de a fi?

M.A.: Vezi, pentru a transmite ceva, indiferent ce, trebuie mai întâi să purtăm acest ceva în noi înșine. Insist asupra acestui aspect al lucrurilor, fie că suntem sau nu creștini, pentru că el este criteriul atitudinii noastre în fața morții, a noastre și a ființelor dragi nouă.

Dacă cineva s-a maturizat cât de puțin sau se află într-un proces care duce spre maturizare, atunci poate să spună: „Da, e o pierdere teribilă, dar cel drag v-a părăsit pentru a pleca la Dumnezeu Care l-a iubit scoțându-l din neființă și Care acum l-a chemat lângă El, pentru a nu mai fi despărțiți. Și dacă vreți ca moartea părintelui vostru să nu fie o despărțire, ar trebui ca prin rugăciune, în duh, prin trăirea voastră, să vă transpuneți în lumea cerească. Dumnezeu v-a arătat calea pe care trebuie să o urmați. Dacă vreți să fiți împreună cu părintele vostru, va trebui să vă găsiți acolo unde este el, și anume cu Dumnezeu.” Nu spun, bineînțeles, că acest gând trebuie exprimat într-un mod atât de tranșant.

De altfel, un lucru care-i poate ajuta pe cei ce și-au pierdut de curând un apropiat, este slujba de pomenire pentru cei adormiți, Panihida. Regăsim aici cele mai diverse stări ale sufletului. Sfântul Teofan Zăvorâtul a rostit odată, la început de slujbă, aceste cuvinte: „Frați și surori, să plângem, căci cel pe care-l îndrăgeam a plecat, dar să plângem ca unii care avem credință.” Plângem un mort pentru că omul nu a fost creat pentru a muri, el a fost creat pentru viața veșnică. Moartea a intrat în viață după ce omul s-a întors de la Dumnezeu v lăță de ce moartea ca atare este o tragedie. Văzută

sub alt aspect, ea

72

29

Viate, boala, moartea

este o eliberare. Dacă ar trebui să trăim, fără a putea muri vreodată, în această viață pământească destul de limitată pe care o cunoaștem, ar fi un coșmar îngrozitor. Iată de ce în această slujbă de pomenire a celor adormiți, repetăm cuvintele psalmului: Fericită este calea pe care mergi astăzi, suflete, căci un loc de odihnă ți s-a pregătit... (ci. Ps. 114, 7). Aceste cuvinte sunt adresate, în numele Bisericii, atât celui adormit, cât și celor care le ascultă. Și mai sunt o serie de pasaje, în care cel adormit pare a spune: „Nu mă plângeți pe mine...”

MOARTEA - PIERDERE IREMEDIABILĂ. DOLIUL

Introducere

Mi s-a cerut să spun câteva cuvinte despre moarte: cum să ne pregătim pentru moarte și cum să ne gândim la ea, cum să-i ieșim în întâmpinare. Aș dori să mai adaug, în ultima cuvântare, câteva lucruri referitoare la diferitele rânduieli legate de moarte ale Bisericii Ortodoxe; ce se întâmplă cu trupul celui răposat și care e atitudinea noastră față de acest trup ce a însoțit sufletul în tot ceea ce el a săvârșit pe parcursul vieții.

Aducerea aminte de moarte

Pentru început aș dori să risipesc, dacă voi putea, mentalitatea obișnuită a omului modern referitoare la moarte -sentimentul de temere, de respingere, gândul că moartea e cel mai rău lucru care i se poate întâmpla unui om și că

29

Viața, boala, moartea

supraviețuirea trebuie urmărită cu orice preț, chiar dacă ea nu are nimic de-a face cu trăirea adevărată.

În primele veacuri, când creștinii erau mai aproape atât de rădăcinile lor păgâne, cât și de experiența extraordinară, zguduitoare a convertirii, a descoperirii Dumnezeuului celui Viu în și prin Hris-tos, se vorbea despre moarte ca și de o naștere într-o veșnicie. Era percepută nu ca un sfârșit, nu ca o înfrângere finală și totală, ci ca un nou început. Viața era considerată o ascensiune către cele veșnice, iar moartea ca o ușă care se deschide și prin care ni se îngăduie să intrăm. Aceasta explică de ce adeseori creștinii obișnuiau să-și amintească unii altora despre moarte, în cuvinte precum Adu-ți aminte de moarte. Între rugăciunile pe care Sfântul Ioan Hrisostom ni le-a lăsat ca moștenire de preț, există una în care îi cerem lui Dumnezeu să ne dăruiască aducerea aminte de moarte. Când ne adresăm cu astfel de cuvinte omului modern, reacția îndeobște întâlnită este aceea de respingere, de repulsie. Înțelegem noi, oare, prin aceste cuvinte, că aducerea aminte de moarte este ca sabia lui Damocles atârnată deasupra capului, că în orice clipă praznicul vieții poate să ia sfârșit în chip tragic, oribil chiar?

în

76

Mitropolit Antonie de Suroj

29

seamnă oare că, de câte ori ne întâmpină o bucurie, trebuie să conștientizăm că va avea un sfârșit? Că dorim să întunecăm lumina fiecărei zile cu teama unei morți iminente?

Nu așa simțea creștinul primelor veacuri. Ceea ce el simțea, era că moartea este un moment decisiv, când trebuie să ia sfârșit tot ceea ce mai putem face pe pământ, și că trebuie să ne grăbim să împlinim tot ceea ce poate fi împlinit aici. Iar telul vieții, în duhul marilor îndrumători în viața duhovnicească, era să devenim acea persoană autentică, așa cum a gândit-o Dumnezeu, care să se apropie pe cât posibil, după puterile sale, de ceea ce Apostolul Pavel numește măsura vârstei deplinătății lui Hristos (Ef. 4,13). Acesta era în mod paradoxal țelul, aspirația de împlinit în viață, și anume - a ne transforma, în modul cel mai desăvârșit posibil, într-un chip neprihănit al lui Dumnezeu.

Sfântul Pavel spune într-una din epistole că trebuie să ne zorim să trăim, deoarece timpul este amăgitor. Este oare timpul amăgitor cu adevărat? Nu trăim noi oare toate zilele vieții noastre ca și cum am scrie în grabă, neîngrijit, o ciornă a vieții pe care eventual o vom copia pe curat într-o bună zi, mai târziu?! Ca și

Viata, boala, moartea

cum ne-am mulțumi să strângem laolaltă tot felul de materiale, rămânând ca abia mai târziu să ridicăm construcția pro-priu-zisă, ce ar trebui să fie expresie a frumuseții, armoniei, sensului? Trăim astfel an după an, fără a duce la împlinire și desăvârși ceea ce am putea face acum, fiindcă gândim că avem tot timpul înaintea noastră: vom împlini mai târziu; într-o bună zi vom trece ciorna pe curat. Anii vor trece și nu o vom mai face niciodată, nu numai pentru că moartea vine și ne seceră, ci și pentru că, intrând într-o altă etapă a vieții, devenim incapabili să mai facem ceea ce etapele anterioare ne-ar fi îngăduit să facem. Nu la anii maturității putem împlini o tinerețe frumoasă și plină de sens, după cum nu la vârsta bătrâneții putem să dezvăluim lui Dumnezeu și lumii întregi ceea ce am fi putut fi în anii maturității. Este un timp pentru toate, dar, odată ce timpul s-a dus, sunt anumite lucruri ce nu mai pot fi realizate.

Am citat în nenumărate rânduri cuvintele lui Victor Hugo, care spunea că focul din ochii tinerilor ar trebui să devină lumina din ochii celor bătrâni. Timpul focului incandescent trece, vine timpul când ar trebui să fim lumină, iar noi nu mai putem face acele lucruri ce pot fi făcute doar în zilele înflăcăării noastre.

30

Mitropolit Antonie de Suroj

Zilele sunt amăgitoare. Timpul este amăgitor. Când ni se spune că trebuie să cugetăm la moarte, nu ni se spune pentru a ne face să ne temem de viață; ci pentru a ne face să trăim cu toată intensitatea pe care am putea-o avea doar dacă am fi conștienți că fiecare clipă este singura clipă de care dispunem și că fiecare moment al vieții noastre trebuie să fie desăvârșit. El nu trebuie să fie doar un pasaj, o trecere, ci o culme ca și creasta unui val, nu o înfrângere, ci o izbândă. Când vorbesc de înfrângere sau de izbândă nu mă refer la un succes exterior sau la lipsa lui, ci mă gândesc la o împlinire lăuntrică, la o creștere, la capacitatea de a fi în mod desăvârșit și pe de-a-ntregul ceea ce suntem în momentul prezent.

Prepil timpului

Gândiți-vă numai cum ar fi dacă am conștientiza că fiecare clipă a vieții noastre ar putea fi și cea din urmă, că acest moment ne e dat pentru a atinge o anume desăvârșire, că vorbele pe care le spunem ar putea fi și ultimele, și că ele trebuie să exprime toată frumusețea, înțelepciunea, cunoașterea și, mai presus de orice, toată dragostea pe care am

79

Viata, boala, moartea

dobândit-o de-a lungul întregii vieți, oricât de lungă sau scurtă ar fi fost ea! Cum ne-am comporta unii față de alții dacă momentul prezent ar fi singurul moment de care dispunem și dacă acest moment ar trebui să exprime toată dragostea și grija ce-o avem pentru celălalt! Am trăi cu o intensitate și cu o profunzime pe care altfel nu am putea să le atingem vreodată. Dar nu suntem conștienți de ceea ce reprezintă momentul prezent. Trecem de la trecut la viitor fără să trăim cu intensitate momentul prezentului.

În jurnalul său, Dostoievski ne spune ce i s-a întâmplat când a fost condamnat la moarte. Aflându-se în așteptarea momentului execuției prin spânzurătoare, stătea și privea lumea din jurul lui. Cât de strălucitoare era lumina și cât de minunat era aerul pe care îl respira, cât de frumoasă lumea din jurul lui, cât de prețioasă fiecare clipă a vieții, acum când încă mai era în viață, dar se afla în prag de moarte. „O, spuse el în acel moment, dacă mi s-ar dăruia viața, nici o clipă n-aș mai irosi-o în zadar.” I se dăruise viața, și atât de mult risipise din ea. Dacă am fi conștienți de aceasta, cum ne-am trata unii pe alții, și chiar pe noi înșine!

Dacă am ști că persoana căreia îi vorbim ar putea muri dintr-o clipă în alta

80

Mitropolit Antonie de Suroj

și că sunetul vocii noastre, conținutul cuvintelor, gestul pe care îl facem, modul în care ne adresăm, intențiile noastre ar putea fi ultimele lucruri percepute de ea și pe care le-ar lua cu sine în veșnicie, cât de atenți, de grijulii, de iubitori am fi, cu adevărat. Căci experiența arată că în fața morții orice resentimente, amărăciuni, antipatii reciproce se șterg și dispar. Moartea este prea mare față de ceea ce ar trebui să ne apară nesemnificativ chiar și la scara vieții vremelnice.

Văzând moartea din acest unghi, gândul și aducerea aminte de moarte ar fi singura putere ce ar face ca viața să fie intensă. A trăi pentru a fi la înălțimea morții, a trăi în așa fel încât, oricând ne-am întâlni cu moartea, să ne găsească pe culme, pe creasta valului, nu în groapă, pentru ca ultimele noastre cuvinte să nu fie inutile și ultimul nostru gest să nu fie zadarnic! Aceia dintre noi care au avut ocazia să petreacă o vreme lângă un muribund - adică lângă o persoană conștientă de apropierea morții, în timp ce și noi înșine eram conștienți de aceasta - trebuie să fi înțeles ce poate însemna prezența morții când e vorba de o relație umană. Înseamnă că fiecare cuvânt trebuie să conțină toată prețuirea, toată frumusețea, armonia și dragostea care se

31

Viața, boala, moartea

aflau poate în stare de dormitare în această relație. Înseamnă că nimic nu e mic sau neînsemnat, deoarece totul, oricât de mărunț ar părea, poate fi o expresie a iubirii sau o negare a ei.

Amintiri personale: Moartea mamei mele

Timp de trei ani mama mea a suferit de cancer. A fost operată fără succes. Doctorul m-a informat, adăugând: „Dar... bineînțeles că nu îi veți spune mamei dumneavoastră.” I-am răspuns: „Bineînțeles că îi voi spune.” Și așa am și făcut. Îmi amintesc că m-am apropiat de ea ca să-i spun că medicul a telefonat să mă anunțe că operația nu a reușit. Am rămas tăcuți, după care mama mi-a spus: „Așa că voi muri.” I-am răspuns: „Da.” Apoi am rămas într-o tăcere adâncă, îm-părtășindu-ne unul altuia tot ceea ce trăiam, fără să spunem un cuvânt. Nu am căutat în nici un fel să

examinăm situația. Ne aflam în fața unui intrus care apăruse în viața noastră și bulversase totul. Nu era o fantomă, nu era un rău, nu era o spaimă. Era ceva definitiv, pe care trebuia să-l primim, fără să știm cum se va sfârși. Am rămas amândoi fără să rostim vreun cuvânt atâta timp cât ne-au cerut sentimente

32

Mitropolit Antonie de Suro}

83

tele. Apoi viața și-a reluat cursul ei.

În consecință s-au întâmplat două lucruri. Primul a fost că în nici un moment, nici mama, nici eu nu ne-am împotmolit în vreo minciună, obligați să jucăm o comedie, dar nici nu am rămas dezarmați. Niciodată n-am simțit nevoia de a intra în camera mamei cu un zâmbet fals pe buze, spunând cuvinte lipsite de adevăr. Niciodată nu am jucat comedia vieții învingătoare asupra morții, nici n-am pretins că boala e în declin sau că lucrurile stau mai bine decât în realitate, când amândoi știam prea bine că nu era așa. În nici un moment nici unul dintre noi nu s-a simțit lipsit de sprijinul celuilalt. Erau clipe când mama simțea că are nevoie de ajutor. Atunci suna clopoțelul, eu soseam și vorbeam despre moartea ei, despre durerea mea, despre durerea despărțirii de ea. Iubea viața, o iubea profund. Cu câteva zile înainte de a muri ea a spus că ar fi gata să trăiască 150 de ani în suferință, dar să trăiască... Iubea frumusețea primăverii, care tocmai se apropia. Ne iubea pe noi. Gândul despărțirii o umplea de durere. Oh, să poți atinge această mână care nu mai este și să auzi sunetul unui glas care a tăcut (Tennyson).

Au venit și alte momente, când durerea despărțirii era insuportabilă, și atunci

Viața, boala, moartea

stăteam și discutam cu ea despre asta. Ea, la rândul ei, îmi oferea tot sprijinul, consolându-mă pentru moartea sa. Relația noastră a fost profundă și adevărată. Nu exista nici umbră de minciună în ea. Tocmai de aceea relația noastră era marcată de adevăr până în adâncul ei. Și apoi mai era și un alt aspect, pe care l-am mai pomenit. Pentru că moartea era pe aproape, pentru că ea putea surveni în orice clipă și atunci ar fi fost prea târziu de îndreptat ceva, trebuia ca totul să exprime în fiecare moment, în modul cel mai deplin și desăvârșit, prețuirea și iubirea de care relația noastră era marcată. Doar moartea poate să umple de măreție și de sens ceea ce în aparență este mărunț și nesemnificativ: felul în care pregătim o ceașcă de ceai pe o tavă sau așezăm o pernă la spatele unui bolnav, tonul vocii noastre când îi vorbim, modul în care ne mișcăm - totul poate fi expresia profunzimii legăturii sufletești. Dacă se percepe vreo notă falsă, dacă apare vreo fisură, dacă ceva distruge armonia, totul trebuie reparat pe loc. Cea mai mică îndoială poate fi dezastruoasă, cea mai mică amânare lasă timpul să treacă fără întoarcere. Moartea îl pune pe om față în față cu adevărul vieții la o intensitate și într-o transparență de neegalat

32

Prea târziu?

Ceea ce evocăm acum e de foarte mare importanță, deoarece influențează atitudinea noastră în fața morții. Moartea ne lansează o provocare: să creștem la deplina noastră măsură, călăuziți de o aspirație statornică, străduindu-ne neconștient să fim tot ceea ce putem fi, fără vreo nădejde că vom fi mai buni cândva, mai târziu, dacă nu ne îngrijim chiar azi să fim cum trebuie. Dostoievski, în Frații Karamazov, spune că iadul poate fi rezumat în două vorbe: prea târziu! Numai amintirea morții poate să ne motiveze să

trăim astfel încât niciodată să nu fie cazul să ne confruntăm cu acest cuvânt înfricoșător, cu această evidență înfricoșătoare: „E prea târziu!” Cuvinte ce ar putea fi spuse, gesturi ce ar putea împlini o relație, nu mai pot fi făcute. Asta nu înseamnă că trebuie să abandonăm orice intenție de a mai făptui ceva în acest sens; acestea se vor putea împlini altcumva, dar vor fi scump plătite, cu prețul unei mai mari frământări a sufletului.

Aș dori să ilustrez cu un exemplu, ca să fie mai pe înțeles. Cu mulți ani în urmă, un bătrân de vreo 80 de ani a venit să mă vadă. Voia să-mi ceară un sfat,

Viața, boala, moartea

fiindcă nu mai putea continua să trăiască în starea de zbucium și neîmpăcare ce-l stăpânise timp de 60 de ani. În timpul războiului civil din Rusia, el ucisese o fată pe care o iubea și care îl iubea. Se îndrăgiseră mult și intenționau să se căsătorească, dar în timpul unui schimb de focuri ea a țâșnit dintr-o dată, traversând linia de foc, și a fost prea târziu ca el să oprească împușcătura. Vreme de 60 de ani nu și-a mai putut afla liniștea. Nu numai că pusese capăt unei vieți care îi fusese infinit de dragă, dar curmase în plină floare firul vieții nespuse de prețioase a fetei pe care o iubea.

Mi-a spus că s-a rugat, implorând iertare de la Domnul, spovedindu-se cu pocăință, primind dezlegare și împărtășindu-se cu Sfintele Taine, și că făcuse tot ceea ce-i trecuse prin minte lui și celor către care se îndreptase pentru sfat, dar tot nu-și putea găsi pacea. Sub inspirația harului și mișcat de o profundă simpatie și compasiune i-am spus: „Te-ai adresat lui Hristos pe Care nu L-ai ucis, unor preoți cărora nu le-ai făcut nici un rău. De ce nu te-ai gândit însă niciodată să te adresezi și tinerei fete pe care ai ucis-o, cerându-i iertare?” S-a arătat surprins. Oare Dumnezeu nu poate ierta? Nu este El singurul care poate ierta păcatele

86

Mitropolit Antonie de Suroj

oamenilor pe pământ? Desigur că așa este. Dar i-am sugerat că dacă fata pe care o împușcase îl iartă, ea ar putea, chiar mijloci pentru el și atunci însuși Domnul nu ar fi indiferent la cererea ei. I-am sugerat că ar trebui ca după rugăciunea de seară să stea și să-i spună fetei durerea și zbuciumul minții și a inimii pustiite, suferințele pe care le îndurase în toți acești 60 de ani, și să-i ceară iertare, cerându-i apoi să mijlocească pentru el și să-L roage pe Dumnezeu să-i trimită pace în inimă ca semn că a fost iertat. Așa a și făcut și astfel a dobândit într-un sfârșit pacea sufletului. Deci ceea ce a rămas nerezolvat pe pământ, își poate găsi o dezlegare, și ceea ce nu și-a aflat iertare pe pământ, poate fi tămăduit mai târziu, dar cu prețul unor ani de durere și re-mușcări, de zbucium și de lacrimi.

Moartea ca despărțire de Dumnezeu

Când ne gândim la moarte, nu trebuie să ne gândim ca la un eveniment fie glorios, fie de întristare. Imaginea pe care Dumnezeu ne-o oferă în Biblie e mult mai complexă decât aceasta. Pe scurt, Dumnezeu nu ne-a creat pentru moarte și nimicire. El ne-a creat pentru

33

Viata, boala, moartea

viața veșnică. Ne-a chemat la nemurire -nu numai la nemurirea pe care ne-o dă învierea, ci la o nemurire ce nu cunoaște moarte. Moartea s-a manifestat ca o consecință a păcatului. Ea a apărut pentru că omul L-a pierdut pe Dumnezeu, s-a despărțat de El și a căutat căi prin care să dobândească totul în afara lui Dumnezeu și

fără de El. Cunoștințele pe care le-ar fi putut dobândi prin părtășia cu înțelepciunea și cunoașterea lui Dumnezeu, omul a încercat să le dobândească prin sine. În loc să viețuiască în strânsă unire cu Dumnezeu, el a ales egocentrismul și autonomia. Pastorul francez Roland de Curie a plăsmuit în scrierile sale o imagine destul de grăitoare, spunând că, în clipa când omul a întors spatele lui Dumnezeu și a privit spre infinit, nu l-a mai văzut pe Dumnezeu - și cum Dumnezeu este singura sursă de viață, omul nu a mai avut ce face, decât muri.

Dacă cercetăm Biblia, aflăm ceva care ar putea să ne atragă atenția asupra destinului umanității. Moartea a venit, dar nu a putut cuceri omenirea dintr-o dată, în același mod în care a cucerit-o mai târziu. Oricare ar fi fost, în cifre obiective, lungimea zilelor vieții primelor mari generații de patriarhi, vedem că totuși numărul zilelor s-a diminuat treptat. Într

34

Mitropolit Antonie de Suroj

un pasaj din Biblie se spune că moartea a cucerit omenirea pas cu pas. Moartea a survenit atunci când mai exista încă putere de viață; dar treptat, de la o generație la alta de oameni muritori și păcătoși, ea n-a încetat să reducă viața omenirii din ce în ce mai mult. Da, moartea este o tragedie. Pe de o parte, ea este monstruoasă, nu ar trebui să existe deloc. Ea este rezultatul pierderii de Dumnezeu. Totuși, ea are și o altă dimensiune. O nesfârșită despărțire de Dumnezeu, mii și mii de ani de viață trăiți fără vreo nădejde că s-ar putea pune capăt acestei despărțiri de Dumnezeu, iată ce ar fi fost cu mult mai înfricoșător decât dezintegrarea structurii noastre trupesti și sfârșitul acestui cerc vicios!

O relație dublă

În relația noastră cu moartea, importante sunt două aspecte. Când cineva moare, ni se frânge inima pe drept cuvânt. Putem constata cu groază faptul că păcatul e cel care a ucis ființa iubită. Putem refuza să vedem în moarte ultimul cuvânt, ultimul eveniment al vieții. Suntem îndreptățiți să-1 plângem pe cel plecat dintre noi, pentru că moartea nu ar trebui să existe. Răul a fost cel ce a ucis

89

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

90

ființa umană. Pe de altă parte, ne putem bucura pentru el deoarece a început o viață nouă, eliberat de orice legătură. Și, din nou, putem plânge pentru durerea despărțirii, putem să ne deplângem singurătatea, dar în același timp trebuie să învățăm ceea ce deja a prevăzut și a prescris Vechiul Testament când s-a spus: Dragostea e la fel de tare ca moartea (ci. Cântarea Cântărilor 8, 6) - dragostea ce nu îngăduie ca amintirea celui iubit să se șteargă, dragostea ce nu îngăduie să vorbim la timpul trecut despre relația noastră cu ființa iubită: „îl iubeam, ne simțeam atât de aproape", ci se exprimă la prezent: „îl iubesc, mi-e drag, ne simțim atât de aproape."

Așa că în moarte există o complexitate, putem spune chiar o dualitate. Dar dacă suntem poporul lui Hristos, nu avem dreptul să ne îngăduim a trece cu vederea nașterea întru veșnicie a celui plecat dintre noi, pentru că noi înșine suntem atât de profund loviți de această pierdere și de pământeasca noastră singurătate. Există de asemenea în moarte o putere de viață ce ne atinge și pe noi.

Dacă iubirea noastră este statornică, dacă suntem în măsură să ni-i amintim nu doar

cu mintea, ci și cu inima, atunci prin moartea lor, a celor dragi,

Jm

35

suntem într-un anume sens deja în veșnicie, acolo unde trăiesc ei - să ne amintim cuvântul lui Hristos care ne spune că Acolo unde îți este comoara, îți va fi și inima (ci. Matei 6, 21). Dacă în inimile noastre le suntem credincioși, atunci suntem deja împreună cu ei. Dacă viața lor a însemnat ceva pentru noi, dacă ea a fost pentru noi un exemplu sau un avertisment, atunci putem trăi nu în despărțire, ci în comuniune neîntreruptă cu ei și spre răscumpărarea și proslăvirea lor. Putem întrupa în viața noastră tot ceea ce a fost mai semnificativ și nobil, și adevărat în ei, astfel încât într-o bună zi, când ne va veni și nouă vremea să stăm înaintea lui Dumnezeu dimpreună cu întreaga omenire, să-l putem oferi Domnului toate roadele, toată recolta grăunțelor sădite în noi prin pilda vieții lor, care au crescut și rodit mulțumită iubirii noastre nemuritoare, și atunci să spunem Domnului: „la toate acestea de la mine, ele îi aparțin lui (sau ei); eu sunt doar ogorul, semănătorul a fost el! Exemplul lui, cuvintele sale, persoana sa au fost ca sămânța răspândită pe acest pământ, și acum recolta ce s-a strâns îi aparține.”

Alt lucru, pe care persoana îndoliată trebuie să-1 învețe, este să nu vorbească despre relația de dragoste la tim-

Viata, boala, moartea

pul trecut. N-ar trebui să spunem: „Neam iubit unul pe altul.” Ar trebui să spunem întotdeauna: „Ne iubim unul pe altul.” E important să ne amintim cuvintele Vechiului Testament: Dragostea e la fel de tare ca moartea (ci. Cântarea Cântărilor 8,6). Dragostea nu poate să se stingă din cauza morții. Nu putem îngădui ca dragostea să devină ceva de domeniul trecutului, fără să recunoaștem prin aceasta că nu credem în continuitatea vieții persoanei care a murit. Dar atunci ar trebui să recunoaștem că nu avem credință, că suntem atei în sensul cel mai crud al cuvântului, și să privim realitatea dintr-un unghi cu totul diferit, să privim în față faptul că, dacă nu există Dumnezeu, dacă nu există viață veșnică, atunci moartea care a survenit nu are nici o semnificație metafizică. Este doar un eveniment al istoriei naturii. Este o victorie a legilor fizicii și chimiei și deci o întoarcere a persoanei la elementele naturii și la o existență continuă nu ca persoană, ci ca parte a naturii. Trebuie să privim în față fie credința noastră, fie absența ei, să luăm poziție și să acționăm în consecință.

35

Amintiri personale

Este greu, aproape imposibil, să nu fii subiectiv când e vorba de probleme de viață și de moarte. Așa că voi vorbi din punctul meu de vedere, deși poate această notă mai personală nu va fi agreată de toată lumea.

Întâlnim moartea în viața noastră, în primul rând, nu ca pe un subiect de reflecție (cu toate că și acest lucru se întâmplă), ci ca urmare a pierderii celor apropiați nouă sau a altor persoane din preajma noastră. Aceasta este experiența indirectă a morții care ne servește mai apoi ca fundament pentru a reflecta asupra certitudinii propriei noastre morți și asupra modului în care ne raportăm la ea.

Voi începe de aceea cu câteva exemple despre propria mea întâlnire cu moartea, și aceasta vă va lămuri poate atitudinea mea în fața ei.

Prima mea amintire despre moarte vine de foarte departe, din trecut, din vremea când eram doar un copil și trăiam în Persia. Într-o seară, părinții mei m-au luat ca să

vizităm grădina de trandafiri a unui om care era vestit pentru frumusețea florilor lui. Ajungând acolo, am fost primiți de stăpânul casei care ne

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

94

36

omului de a rămâne în picioare nu numai în primejdie, în suferințe, în fața vieții cu toate aspectele ei multiple, cu toate complexitățile ei, ci și în fața simplității și violentei morții.

Alte câteva amintiri

Pe când eram adolescent, întor-cându-mă dintr-o tabără de vară, tatăl meu m-a întâmpinat exprimându-și îngrijorarea pentru modul în care fusese organizată acea tabără: „Mă gândeam -spuse el - că ți s-a întâmplat ceva." Cu dezinvoltura specifică adolescenței l-am întrebat „Ți-era teamă că-mi voi rupe un picior sau că-mi voi suci gâtul?" El îmi răspunse cât se poate de serios, cu un surâs discret care îl caracteriza și cu iubirea sobră pe care mi-o purta: „Nu, acest fapt ar fi contat prea puțin. Mi-a fost teamă că ți-ai pierdut integritatea sufletului." După care continuă: „Ține minte: fie că trăiești, fie că mori - este de prea mică importanță. Ce contează cu adevărat, și ar trebui să conteze și pentru tine, și pentru alții, este pentru ce rațiune trăiești și pentru ce cauză ești gata să-ți dai viața."

Aceste cuvinte mi-au arătat din nou cum trebuie evaluată viața și cum ar

a întâmpinat împreună cu servitorii. Am fost plimbați prin frumoasele lui grădini, invitați să ne înfruptăm din gustări, după care am plecat acasă cu sentimentul de-a ne fi bucurat de cea mai caldă, mai cordială și mai lipsită de formalism ospitalitate pe care și-ar imagina-o cineva vreodată. Am aflat abia în ziua următoare că, în timp ce noi eram cu stăpânul casei făcând înconjurul locului, admirând florile, oferindu-ni-se gustări, fiind tratați cu toată curtoazia Orientului, fiul său, care fusese ucis doar cu câteva ore înainte, zăcea într-una din camerele casei. Și oricât de mic eram, acest fapt mi-a dat o înțelegere a ceea ce este viața și moartea, a datoriei pe care cei în viață o au față de ceilalți semeni ai lor care trăiesc, indiferent de împrejurările în care se găsesc.

A doua amintire pe care o am este aceea a unei conversații între două tinere femei, în timpul războiului civil sau spre sfârșitul primului război mondial. Fratele uneia dintre ele, care era logodnicul celeilalte, fusese ucis. Când logodnica a primit vestea, s-a dus imediat la sora tânărului ucis și i-a spus: „Bucură-te, fratele tău a murit ca un erou, luptând pentru țara sa!" Aceasta m-a făcut să înțeleg măsura măreției sufletului omenesc, a nemărginirii curajului omenesc, capacitatea

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Soro/'

36

97

trebui să fie viața în relație cu moartea: o ultimă chemare pentru a învăța să trăiești, încât - după cum mi-a spus altădată - să-ți aștepți propria moarte așa cum un tânăr și-ar aștepta mireasa, să aștepți venirea morții ca a cuiva drag, să aștepți deschiderea porții.

Mai departe, acest gând e un gând care cere mai multă cugetare decât am făcut-o eu. Și încă ceva..., ce am perceput în inima mea într-un mod aproape violent în decursul

acestei Săptămâni a Patimilor: dacă Hristos este Poarta care se deschide către veșnicie, atunci El este moartea noastră. Într-adevăr, acest fapt ar putea fi întărit printr-un pasaj din Epistola către Romani, pe care-l citim la Botez, și anume că ne cufundăm în moartea lui Hristos ca să înviem împreună cu El. Și mai este un pasaj din a doua Epistolă către Corinteni, unde se spune că purtăm în trupul nostru moartea lui Hristos. El este moartea și El este însăși Viața și învierea.

Moartea tatălui meu

În fine, o ultimă imagine - moartea tatălui meu. El era un om liniștit, tăcut, și ne vorbeam puțin unul altuia. În ziua de Paște, i s-a făcut rău, așa că se întinse pe pat. M-am așezat lângă el și, pentru prima oară în viața noastră, ne-am vorbit cu o sinceritate totală. Semnificația celor spuse nu stătea în cuvinte, ci în deschiderea minții și a inimii; porțile s-au deschis. Tăcerea era tot atât de deschisă și profundă precum cuvintele. După aceea a trebuit să plec și mi-am luat rămas bun de la toți cei din cameră, dar nu și de la el, fiindcă am simțit că, întâlnindu-ne așa cum ne întâlniserăm, nu ne-am mai fi putut despărți în veci unul de celălalt. Nu ne-am luat rămas bun, nu am schimbat nici măcar un la revedere sau pe curând. Noi doi ne întâlnisem și era pentru totdeauna. El a murit în aceeași noapte. Mi-aduc aminte că, întorcându-mă de la spitalul unde lucram, spunându-mi-se că a murit, m-am dus în camera lui și am închis ușa în urma mea. Am perceput în acele clipe o tăcere de o calitate și o profunzime ce nu ținea de absența zgomotului, a sunetului. Era o tăcere plină de substanță, era o tăcere așa cum o exprimase scriitorul francez Georges Bernanos într-una din nuvelele sale - o tăcere care era în ea însăși o prezență. M-am auzit atunci spunând: „Și mai sunt oameni care îndrăznesc să spună că există moarte! Ce neadevăr!”

Asistența muribunzilor

Îmi amintesc de un alt soldat, un tânăr tată, care își lăsase în spatele frontului soția și ferma și care mi-a spus: „Astăzi voi muri. Mă doare să-mi părăsesc femeia, dar nu am încotro... și mi-e atât de frică să mor singur.” I-am spus că nu va fi așa, pentru că voi sta lângă el și, atât timp cât va putea fi conștient de prezența mea, să-și țină ochii deschiși sau chiar să-mi vorbească, iar apoi să-mi țină mâna și din când în când să o strângă pentru a se asigura că mă aflu acolo. Așa am stat cu el și a murit în pace. A fost cruțat de singurătatea morții. Se poate întâmpla ca Dumnezeu să îngăduie cuiva să moară singur, dar aceasta nu înseamnă că e abandonat; e vorba de o singurătate în prezența lui Dumnezeu, în siguranța faptului că nimeni nu se va năpusti în mod necugetat, dramatic, nici nu va comunica neliniștea, teama sau deznădejdea sa acelui suflet care va putea astfel, în deplină libertate, să-și facă intrarea în veșnicie.

Ultimul meu exemplu este luat din trăirea unui tânăr în jur de 20 de ani căruia i s-a cerut să petreacă o noapte la căpătâiul unei bătrâne pe moarte. Ea nu crezuse niciodată în nimic altceva decât

Mitropolit Antonie de Suroj

37

în cele materiale. Și acum era pe punctul de a pleca. Când tânărul sosi la ea seara, bătrâna nu mai reacționa la cele din afară. El se așeză alături de patul ei și se rugă; se ruga așa cum putea, în cuvinte de rugăciune, în tăcere rugătoare, cu un sentiment tainic de prețuire și compătimire, de adâncă tulburare și uimire. Ce se întâmpla cu această femeie care intra acum într-o lume pe care o negase întotdeauna, pe care nu o percepușe niciodată? Ea aparținea pământului. Cum putea deci să dobândească

intrarea în ceruri? Și iată ce-i fu dat acestui tânăr să trăiască, ce percepu el sau cel puțin crezu că percepe în decursul întrevederii cu această bătrână, față de care se simțea pătruns de milă și puțin încurcat. Mai întâi, o vreme, femeia a stat întinsă nemișcat pe pat. Apoi tânărului i-a devenit tot mai clar, din ceea ce ea comunica, din exclamațiile și mișcările ei, faptul că vedea ceva, iar ceea ce vedea - după cum reieșea din cuvintele ei - erau figuri ale întunericului, puteri ale răului care se înghesuiau în jurul patului ei, în jurul ei, revendicând-o ca pe una de-a lor. Aceste creaturi se aflau aproape de pământ fiindcă erau făpturi căzute. Apoi dintr-o dată se întoarse spre el, spunând că vede lumina, că întunericul care o presa din toate părțile și figurile

Viața, boala, moartea

răului care o înconjurau se retrăgeau treptat, iar acum vedea ființe de lumină. Striga cerând milă și spunea: „Nu sunt de-a voastră, dar salvați-mă!” Mai apoi spuse: „Văd lumina” și, cu aceste cuvinte, ea s-a stins.

Vă dau aceste exemple ca să înțelegeți de ce atitudinea mea în fața morții este poate atât de unilaterală, de ce văd măreția ei, și nu numai durerea și suferința pierderii. Dar îmi dau seama și de partea dureroasă și de întristarea despărțirii. Aceste exemple ce vi le-am dat se referă la moartea subită, neașteptată, moarte ce se furișează precum un fur în noapte. Nu așa se întâmplă însă de obicei. Dar dacă asemenea experiențe vă vor ieși în cale și vouă, veți înțelege, probabil, cum este posibil ca, în timp ce se usucă de durere și de agonie, inima totuși să se bucure și - la acest subiect ne vom întoarce mai târziu - cum putem în timpul slujbei de înmormântare să exclamăm: Fericită este calea pe care pășești astăzi, o, suflete omenesc, pentru că îți este pregătit un loc de odihnă (cf. Ps. 114, 7), de ce folosim în timpul aceleiași slujbe cuvinte dintr-un psalm, ca și cum cel plecat ne-ar vorbi spunând: Viu este sufletul meu și Te va slăvi în veci, Dumnezeule... (cf. Ps. 118,175)

38

Procesul de îmbătrânire

Cel mai adesea avem de-a face cu boli de lungă sau de scurtă durată care duc la moarte, mai curând decât cu morți subite sau cu bătrânețea care ne antrenează treptat spre mormânt... sau spre eliberare - depinde de punctul de vedere pe care l-am îmbrățișat. Eliberarea este cea de pe urmă întâlnire, suprema întâlnire spre care fiecare dintre noi, fie că suntem sau nu conștienți, năzuim cu toată ființa noastră în tot timpul vieții pământești: întâlnirea față către față cu Dumnezeu cel Viu, cu viața veșnică, păr-tășia noastră cu El. Această perioadă de boală sau de înaintare în vârstă trebuie să o primim și să o descifrăm fiecare dintre noi cu înțelepciune.

Una din marile tragedii ale vieții, care aduce după sine suferință și multă tulburare în suflet, este atunci când vedem o persoană dragă nouă că îmbătrânește, că-și pierde facultățile mintale sau fizice, părându-ni-se că pierde tot ceea ce fusese mai prețios: o minte clară, capacitatea de a reacționa în fața vieții, o oarecare sensibilitate în ce privește existența, etc... Deseori noi încercăm să amânăm scadența, să o ignorăm. Închidem ochii ca

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

38

103

să nu vedem, deoarece ne e teamă să vedem, să intuim, să prevedem. Drept

consecință, când vine moartea, o percepem ca pe o moarte subită, care nu numai că inspiră ororile unei morți fulgerătoare - cele pe care le-am menționat mai înainte -, dar în plus presupune și grozăvia de a ne lovi în situația cea mai vulnerabilă, pentru că durerea, teama și angoasa din noi au crescut în intensitate, de vreme ce nu le-am îngăduit libertatea de a se exprima și am respins posibilitatea unei maturizări spirituale. Lovitura este chiar mai dureroasă, mai distructivă decât a morții subite, deoarece în afară de groaza și durerea despărțirii, apare reproșul, culpabilizarea de a nu fi făcut tot ce s-ar fi putut face, pentru că, spre a fi făcut-o, am fi fost forțați să privim adevărul în față, descoperindu-ne atât nouă, cât și persoanei vârstnice sau muribunde, faptul că moartea deschide încetul cu încetul o ușă și că această ușă se va deschide într-o bună zi larg, iar ființa îndrăgită va trebui să intre prin ea, chiar fără să se uite înapoi.

E foarte important ca, ori de câte ori suntem confrunțați cu această treptată apropiere de durerea despărțirii, să-i facem față încă de la început și în modul cel mai minunat și echilibrat în care o putem face, atâta timp cât persoana este în viață și se află încă în mijlocul nostru. Căci împotriva gândului morții apropiate există realitatea unei prezențe vii. Ne putem tot timpul sprijini pe certitudinea acestei prezențe, devenind în același timp din ce în ce mai conștienți de complexitatea despărțirii de care ne apropiem treptat. Acest echilibru între certitudinea realității și vulnerabilitatea gândului, care ne îngăduie să ne pregătim în fața morții celor dragi nouă, desigur că impune, după cum am mai spus, o perspectivă a morții care recunoaște pe de-o parte grozăvia ei, durerea despărțirii, dar în același timp faptul că aceasta este ușa care se deschide către viața veșnică.

Viața veșnică (Eliberați din puterea morții)

Cum am mai spus, o astfel de pregătire pentru moarte dă naștere unui comportament special față de ea: pe de-o parte un sentiment de groază, de durere pentru pierderea unei ființe dragi, iar pe de altă parte conștientizarea faptului că moartea este poarta care se deschide către viața veșnică.

Am să încerc să ilustrez această

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

perioadă de pregătire prin câteva exemple. Primul exemplu se referă la importanța ruperii barierelor, și anume la a nu îngădui ca teama să ridice un zid despărțitor între persoana muribundă și noi, așa încât cel care e pe moarte să fie condamnat la singurătate, la abandon, condamnat să lupte împotriva a tot ceea ce înseamnă moartea pentru el (sau ea), fără vreun sprijin sau înțelegere; această barieră ne împiedică de asemenea să facem tot ceea ce stă în puterea noastră pentru ca după noi să nu rămână nici un resentiment, sau mustrare de cuget, sau deznădejde. Nu e o chestiune ușoară să spui cuiva: „Știi, curând vei muri.” Pentru a fi în stare să privești moartea în față, trebuie să fii bine ancorat într-o trăire, o certitudine a vieții veșnice, născută din experiență, și nu din teorie. Așa că în acele ocazii când întrezărim primele semne ale morții apropiate, trebuie să-1 ajutăm cu luciditate și cu perseverență, cu dreaptă socoteală, pentru a-1 face pe cel care va intra curând în taina ei, să descopere ce este viața veșnică, în ce măsură se poate împărtăși deja de această viață, că există în această pregustare a vieții veșnice o certitudine ce reduce teama de moarte la nimic - nu însă și durerea despărțirii, nu și regretul că moartea există totuși ca fenomen. Sunt oameni cărora le putem spune: „Moartea e la ușă. Să

mergem împreună mână în mână până în pragul ei. Trăind această experiență a agoniei, vom crește împreună și ne vom împărtăși cu veșnicia în măsura îngăduită fiecăruia dintre noi."

Am spus mai devreme că este important pentru noi ca, atunci când ne confruntăm cu moartea noastră sau a altor persoane, să devenim conștienți de veșnicie. Aș dori să ilustrez printr-un exemplu. Aproximativ cu 30 de ani în urmă, un om a fost dus la spital, aparent cu o boală obișnuită. La control s-a descoperit că avea un cancer incurabil și inoperabil. Sora sa și eu am fost înștiințați de acest diagnostic, dar nu și el. Stătea în pat, viguros, puternic, plin de viață. Mi-a spus: „Am atâtea de făcut și iată-mă aici, condamnat să stau în pat, cine știe pentru câtă vreme!" I-am răspuns: „Mi-ai spus de multe ori că ți-ai dori să fii în stare să oprești timpul ca să poți trăi pentru a fi în loc de a face. Nu ai realizat aceasta niciodată. Iată că Dumnezeu a făcut-o pentru tine. Acum este timpul tău de a fi." Confruntat cu necesitatea de a fi, într-o situație pe care am putea-o numi total contemplativă, el, uimit, m-a întrebat: „Ce să fac?" I-am răspuns că

105

40

Viața, boala, moartea

boala și moartea sunt condiționate nu numai de schimbări fiziologice, de microbi, de patologie, ci și de toate acele lucruri care distrug energiile noastre lăuntrice, de ceea ce am putea numi sentimente și gânduri negative, care seacă puterile vieții din noi și împiedică viața să țâșnească precum un torent curat și liber. Astfel i-am sugerat că e vremea să le îndrepte nu numai pe cele din afară, dar și pe cele lăuntrice, tot ce nu era în ordine în relațiile sale cu apropiații, cu sine, cu împrejurările vieții sale, și să înceapă chiar din acel moment; după ce a încheiat cu prezentul, să se întoarcă în trecut să clarifice și să facă curățenie, împăcându-se cu toți și cu toate, dezlegând orice nod, înfruntând orice rău, asumându-și întreaga viață cu pocăință, cu acceptare și cu recunoștință. El avusese într-adevăr o viață grea. Așa că lună după lună, zi după zi, am străbătut împreună acest drum de ieșire la lumină. El a făcut pace cu viața sa în întregime. Și mi-aduc aminte că, spre sfârșit, l-am văzut cum, stând în pat, prea slab pentru a mânca singur, îmi spune cu ochii strălucind: „Trupul meu este aproape mort, și totuși nu m-am simțit niciodată atât de plin de viață ca acum." Descoperise că viața nu este tributară trupului, că el

106

Mitropolit Antonie de Suroj

Experiența morții în copilărie

Întâlnirea cu propria noastră moarte o trăim în moduri foarte diferite, în funcție de vârsta pe care o avem și de împrejurările vieții.

Gândiți-vă la copiii care aud cuvântul moarte. Unii dintre ei au o reprezentare confuză, alții poate au pierdut un părinte sau pe amândoi și au suferit în singurătate. Ei percep pierderea, dar nu

40

însuși nu era doar trup, deși trupul său era el însuși, că el întruchipa o realitate pe care moartea trupului său nu o putea distruge.

Aceasta este o experiență foarte importantă pe care am dorit să v-o înfățișez din nou, pentru că e ceva ce trebuie să facem de-a lungul întregii noastre vieți, tot timpul,

dacă vrem să devenim conștienți de puterea vieții veșnice din noi și, prin urmare, să nu ne temem, orice s-ar putea întâmpla pe parcursul vieții noastre vremelnice.

Este imposibil să facem experiența agoniei, pentru că nu putem înțelege în ce consistă ea. Dar putem apela la experiența celor care i-au asistat pe muribunzi.

Viata, boala, moartea

și moartea în sine. Majoritatea copiilor, desigur mai mult băieții, în vremea copilăriei lor se joacă de-a războiul. „Te-am împușcat. Ești mort. întinde-te pe jos.” Și copilul cade, iar în acel moment, la nivel emoțional, ocrotit fiind de regulile jocului, el știe că e mort, ceea ce înseamnă că nu are dreptul să se joace, să alerge, să se miște câtuși de puțin. El trebuie să stea întins într-un anumit fel. Viața continuă în jurul lui și el nu mai ia parte la ea, până la un anumit moment când se satură și sare în sus spunând: „M-am săturat să fiu mort, acum este rândul tău.” Aceasta este o experiență foarte importantă, deoarece copilul descoperă prin ea că se poate afla în afara vieții. Pe de altă parte această descoperire se face în cursul unui joc care îi oferă securitatea proprie jocului, în orice moment această simulare a morții se poate opri printr-un acord reciproc, dar copilul rămâne cu ceva învățat, îmi amintesc de un copil extrem de sensibil, într-una din taberele noastre de tineret, cu ceva ani în urmă, care percepea acest joc atât de intens, încât nu îi putea suporta tensiunea. M-am jucat cu el o întreagă partidă - ne ascundeam, ieșeam la luptă, eram uciși împreună - pentru a-l ajuta să treacă prin această experiență, care pentru el nu era un joc, căci era prea

41

Mitropolit Antonie de Suroj

109

real ca să fie joc. Acesta este un exemplu.

Un copil poate cunoaște moartea în toată urâtenia ei, ceea ce-l poate mutila sau dimpotrivă îl poate face să reacționeze sănătos și pașnic, așa cum reiese din exemplul următor, care ne relatează un fapt real. O bunică mult iubită moare după o boală lungă și dureroasă. Am fost chemat la acea familie și când am ajuns am observat că cei mici fuseseră îndepărtați. La întrebarea mea părinții au spus: „Nu puteam lăsa copiii să stea într-o casă unde se află o persoană decedată.” „Dar de ce?” „Deoarece ei știu ce este moartea.” „Și ce este moartea?”, i-am întrebat. „Tocmai au văzut zilele trecute un iepuraș sfâșiat în bucăți de o pisică, în grădină, așa că ei știu acum ce este moartea.” Le-am sugerat atunci că, dacă aceasta este imaginea pe care o aveau despre moarte, copiii lor vor fi condamnați să poarte toată viața în ei un sentiment de spaimă. La fiecare amintire a morții, la fiecare înmormântare, în fata urnii coșciug, ei vor avea sentimentul că această cutie de lemn închide în ea o grozăvie de nespus. După o lungă discuție, după ce părinții mi-au vorbit de șocul psihologic pe care l-ar suferi copiii lor dacă li s-ar da voie s-o vadă pe bunica -Și ca atare voi fi răspunzător de starea lor

Viata, boala, moartea

mentală -, asumându-mi toată responsabilitatea, am reușit într-un târziu să-i aduc pe copii. Prima lor întrebare a fost: „Ce s-a întâmplat de fapt cu bunica?” Le-am spus: „Voi ați auzit-o deseori spunând că tânjește să se alăture soțului ei în împărăția lui Dumnezeu, acolo unde el a plecat înaintea ei. Tocmai asta s-a întâmplat.” „Deci este fericită!”, a spus unul din copii. „Da, este fericită”, am răspuns. Apoi am intrat în camera unde stătea întinsă bunica. Domnea o pace minunată. Bătrâna doamnă, a cărei față fusese desfigurată în cursul ultimilor ani de suferință, stătea acum absolut

liniștită și senină. Unul dintre copii a spus: „Deci asta este moartea.” Și celălalt a adăugat: „Ce minunat!” Iată două forme ale aceleiași experiențe. Îi vom lăsa noi oare pe copiii noștri să conceapă moartea în chipul micului iepuraș sfâșiat în bucăți de pisici în grădină sau le vom arăta odihna, seninătatea și frumusețea morții?

În Biserica Ortodoxă cel adormit este adus cât mai repede cu putință în biserică. Ne rugăm în jurul coșciugului descoperit, în țările unde acest lucru este îngăduit de lege. Adulții și copiii se pot apropia de cel răposat. Moartea nu este ceva de ascuns: e ceva simplu, parte a vieții. Și copiii pot privi fața persoanei

42

Mitropolit Antonie de Suroj

decedate, citind pace și seninătate pe chipul ei. Dăruim un ultim sărut celui adormit. Acesta e momentul când nu trebuie să uităm să prevenim copilul că, atunci când va săruta fruntea persoanei, care totdeauna fusese caldă, o va simți acum rece și putem să-i spunem: „Acesta este semnul morții. Viața se însoțește de căldură, moartea este rece.” Astfel copilul nu se înspăimântă, deoarece el are experiența lucrurilor calde și reci; și una și cealaltă au propria lor caracteristică și semnificație.

Moartea violentă

Mai târziu, după ce ni s-au conturat primele impresii (în funcție de acestea), ne vom întâlni cu moartea. În copilărie sau în adolescență se poate întâmpla să ne confruntăm în mod tragic cu moartea violentă, fie că e vorba de un accident sau de război. Mi-aduc aminte de un adolescent care nici măcar o singură dată în viața lui nu se gândise la moarte. El avea un prieten și acesta a fost omorât într-un accident de motocicletă, în timp ce gonea cu viteză maximă într-o cursă nebunească. A venit să mă vadă și-mi spuse că, văzând urmările acestui gest

111

Viata, boala, moartea

nebunesc, văzând trupul sfâșiat, mutilat al băiatului, a căzut pe gânduri. Și ce credeți că i-a trecut prin minte? Ceva ce părea să nu aibă nici o legătură cu accidentul, și anume: „Dacă eu nu caut sfințenia și dacă nu ajung să fiu sfânt, îl jefuiesc pe Dumnezeu de slava care I se cuvine, iar pe aproapele meu îl lipsesc de ceea ce îi revine de drept.” Moartea brutală, violența urâtă la care fusese martor l-a confruntat cu valorile veșnice absolute pe care le purta înlăuntrul său, dar care rămăseseră până atunci adormite, nefolosite.

Amintiri din timpul războiului

În război moartea este uneori primită cu groază, alteori cu exaltare. Dar cei mai mulți își întâmpină moartea la o vârstă sau într-o stare de spirit care nu i-a pregătit pentru o asemenea confruntare -ființe tinere, trupuri robuste, care, în aparență, nu poartă în sine nici o sămânță a morții, subit găsindu-se în fața acestei probabilități, și anume a fatalității morții. Reacțiile pot varia foarte mult, mai cu seamă în funcție de motivele pentru care omul se luptă: o face din convingere sau din necesitate, forțat sau alegând de bună

112

Mitropolit Antonie de Suroj

42

voie. Comportamentul lui în fața morții e determinat nu de măreția cauzei pe care o apără, ci de devotamentul mai mult sau mai puțin profund cu care se dăruie acestei cauze în care inima lui se angajează și pentru care e gata să-șidea viața.

îmi amintesc doi tineri soldați germani, în 1940. Erau acoperiți de răni și în agonie, foarte aproape de sfârșitul lor. Am mers și l-am întrebat pe unul dintre ei: „Vă doare rău?” M-a fixat cu o privire stinsă și îmi răspunse: „Nu sufăr... Noi vă vom înfrânge...” El putea să-și dea sufletul cu convingerea că făcuse lucrul cuvenit. Din punctul meu de vedere, el făcuse o greșală, dar nu asta era important atunci. Acel om se dedicase din toată inima convingerilor sale!

'Pierderea celor apropiați

După cum am spus data trecută, intrăm în contact neîntrerupt cu moartea odată cu pierderea celor dragi. Despre această experiență aș dori să vă vorbesc, căci numai învățând să trăim și să înțelegem moartea altora - acțiunea ei asupra lor, precum și acțiunea ei asupra noastră prin emoțiile trăite în fața morții aproapelui -, putem învăța cel mai bine să

Viața, boala, moartea

Simțindu-ne orfani

Am amintit deja în treacăt că una din problemele imediate cu care o persoană îndoliată se confruntă este experiența și sentimentul singurătății, senzația părăsirii de către singura persoană care conta, care-i umplea tot spațiul, tot timpul, inima în întregime. Chiar dacă nu ocupa tot spațiul din inimă, cel adormit lasă în urma lui un vid imens. Atâta timp cât persoana e bolnavă, toate gândurile noastre se îndreaptă spre ea. Ea e unica noastră grijă. Ne coordonăm acțiunile către un singur țel. Odată cu moartea persoanei, deseori cei rămași în urmă simt că activitatea lor nu mai are nici un scop imediat, nici un obiectiv, nici un centru, nici o direcție de orientare; viața,

W

115

privim în față moartea și în cele din urmă să ne raportăm la propria moarte - mai întâi ca la o posibilitate sau mai precis ca la un eveniment inevitabil, o certitudine ce ne apare deseori atât de îndepărtată în timp, iar mai apoi ca la o realitate certă care vine spre noi. Așa că îngăduiți-mi să mai insist asupra acestui subiect al pierderii ireversibile, al durerii despărțirii și doliului.

În ciuda poverii de suferințe, curgea ca o apă, iar acum devine treptat o mlaștină. Singurătatea înseamnă că nu mai ai cu cine să schimbi o vorbă, pe cine să asculți, față de cine să fii atent, pe cineva care să răspundă, care să reacționeze, în fața căruia să reacționezi și căruia să-i răspunzi. Și mai înseamnă că deseori viața noastră căpăta o valoare oarecare numai datorită celui adormit. În ochii săi faptele noastre aveau un real impact, el însuși era cel ce ne confirma sensul vieții și identității noastre. Gabriel Marcel⁸ spune într-una din scrierile sale: „Să spui cuiva: Te iubesc, înseamnă a-i spune: Nu vei muri niciodată.”

Se pot aplica aceste cuvinte în cazul unei despărțiri provocate de un deces. O ființă ne-a părăsit și nu mai este cine să ne confirme suprema valoare, semnificația ultimă a ceea ce suntem. Nu mai e cine să ne spună Te iubesc, prin urmare pierdem sentimentul de a fi recunoscuți, confirmați pentru eternitate... Trebuie să privim în față această situație; e cu neputință să ne sustragem, să-i întoarcem spatele. Un mare vid s-a creat - inutil să încercăm a-l umple în

Mitropolit Antonie de Suroj

43

Viața, boala, moartea

mod artificial cu mici lucruri neînsemnate. Trebuie să ne pregătim a face față durerii,

angoasei, să înfruntăm reacțiile eu-lui nostru profund, inevitabilele bune intenții, naiv înșelătoare, ale anturajului nostru, care continuă să reînvie și să ne sporească durerea și suferința, reamin-tindu-ne de cel dispărut.

Trebuie să știm că iubirea se poate exprima și prin suferință, iar dacă mărturisim o iubire sinceră pentru cel care a părăsit această viață, trebuie să ne pregătim să-l iubim în profunzimea suferinței și a durerii noastre, așa cum l-am iubit în bucurie, în acea bucurie a vietu-irii laolaltă, în care persoana lui era confirmată. Trebuie să ne înarmăm cu curaj și să nu încetăm a privi în față aceste lucruri, într-o vreme când sunt atâția oameni care, pentru a scăpa de durere, recurg la calmante, la alcool, la distracții de un fel sau altul, pentru a uita; chiar dacă mișcările unui suflet omenesc pot fi oarecum umbrite sau acoperite, totuși ele continuă să rămână active și, dacă nu se rezolvă în mod corespunzător, atunci persoana se ruinează sufletește în loc să crească.

44

Viața celui adormit, exemplu pentru cei vii

Mai este și altceva. Foarte adesea cei îndoliați simt că pierderea persoanei nu este numai o pierdere a lor, ci este o pierdere care îi lipsește pe toți cei din jur de ceva prețios, de o inteligență, de o inimă, de o voință, de cineva care s-a purtat drept și frumos.

În cel îndoliat se concentrează asupra acestei pierderi. Trebuie să ne reamintim aici - și asta este esențial - că orice om viu oferă prin viața sa un exemplu: de cum se poate trăi frumos sau de cum se poate trăi nedemn. Și noi trebuie să învățăm de la toți - atât de la cei vii, cât și de la cei adormiți - să evităm ce-i rău, să umblăm întru cele bune. Toti cei care l-au cunoscut pe răposat trebuie să cugete profund asupra pecetii pe care acesta a lăsat-o asupra vieții lor, la sămânța care a fost aruncată și care se cere acum să dea rod.

În Evanghelie se spune că dacă sămânța nu moare, ea nu va da roade, dar dacă va muri va rodi de treizeci, de șaizeci sau de o sută de ori mai mult. Pe bună dreptate, moartea poate să se dovedească a fi fecundă, dacă reflectăm cu

Viata, boala, moartea

atenție la viața celui plecat dintre noi, din toată inima și din tot cugetul nostru, făcând apel la memorie, punând în joc toată sensibilitatea noastră, pentru căutarea întregului adevăr. Să avem fiecare din noi curajul de a pune mâna pe sabie, acea sabie a lui Dumnezeu care desparte lumina de întuneric, ca să alegem neghina de grâul cel bun. Fie ca toți cei care l-au cunoscut pe cel adormit să adune și să aducă roadele vieții lui, să se angajeze a trăi în conformitate cu exemplul pe care l-a dat și să imite din viețuirea lui tot ceea ce se merită.

Știm că în fiecare din noi există mai mult întuneric decât lumină clară și strălucitoare, dar lumina strălucește în întuneric și această lumină suntem chemați să o vedem, să o despărțim de întunericul din noi, astfel încât un număr cât mai mare de persoane din jurul nostru să poată trăi și aduce roadele vieții. La slujba de înmormântare stăm cu lumânări aprinse în mână. Ținem lumânări aprinse care cred eu că înseamnă două lucruri: unul este cât se poate de evident - proclamăm învierea: stăm cu lumânări aprinse așa cum stăm în biserică în noaptea de Paști. Dar, în același timp, stând astfel, mărturisim înaintea Domnului că

118

Mitropolit Antonie de Suroj

acea persoană a adus măcar o pâlpâire de lumină în întunericul acestei lumi pământești. Iar această lumină o vom păstra, ocroti, o vom spori, o vom împărtăși, astfel încât să poată lumina din ce în ce mai mulți oameni și strălucirea ei să crească de 30, de 60, de 100 de ori mai mult. Dacă ne decidem ca viața noastră să fie o continuare a tot ceea ce era mai nobil, mai adevărat și sfânt în cel adormit, atunci cu adevărat această persoană nu a trăit în zadar și vom avea sentimentul că însăși viața noastră are un sens. Dorința de a ne încheia și noi viața cât mai curând nu va găsi defel loc în noi, deoarece vom avea o misiune de îndeplinit.

Pentru a lua un exemplu, care este cu siguranță cu mult dincolo de domeniul experienței noastre, să ne gândim la cuvintele Sfântului Apostol Pavel: Pentru mine Hristos este viață, iar moartea ar fi un câștig; atâta timp cât trăiesc în trup, sunt despărțit de Hristos, dar este mai de folos pentru voi ca eu să trăiesc... (ci. Filip. 1,21-24); Acolo unde se află comoara noastră, acolo este și inima noastră (cf. Matei 6, 21). Comoara Sfântului Apostol Pavel era Hristos, cea mai prețioasă descoperire și comoară a sufletului său puternic și înflăcărat, dragostea vieții sale, care 1-a

45

Viața, boala, moartea

determinat să tânjească după vremea când se va înveșmânta el însuși întru veșnicie: va vedea atunci precum Dumnezeu îl vede și va cunoaște precum este cunoscut de El; se va uni cu Dumnezeu fără să existe între el și subiectul iubirii sale vreo oglindă opacă. Pe de altă parte, el știa că datorită acestei experiențe pe care o avusese, putea acum da mărturie lumii, o mărturie pe care cei ce vorbesc numai din auzite nu ar putea-o aduce. De aceea era gata să renunțe la întâlnirea după care tânjea, la comuniunea pe care o dorea atât de mult, pentru a putea aduce acea mărturie. Dragostea pentru turma sa era îndeajuns de mare ca să poată exclama că e gata să fie despărțit de Hristos pentru totdeauna, dacă acest fapt le-ar deschide o cale care să ducă la El. Într-o măsură mai mică, orice ființă vie care devine pentru noi o comoară, una din cele mai prețioase ale inimii noastre - fără a se ajunge la măsura Apostolului - poate fi considerată astfel.

Mărturia vieții noastre

Și acum să vorbim despre un alt aspect al aceleiași situații. Suntem părăsiți, lăsați aici pe pământ, în această

45

Mitropolit Antonie de Suroj

lume, pentru a face, posibil ca tot ce am văzut, am auzit și am trăit, să se înmulțească, să crească, să se răspândească, răsărind astfel o nouă sursă de lumină pe pământ. Și dacă putem spune în mod sincer că cel care a plecat din această viață reprezintă o comoară pentru noi, atunci, acolo unde se află comoara noastră, ar trebui să fie inima noastră și ar trebui ca, împreună cu cel plecat, să trăim, pe cât de desăvârșit și de profund ne e cu putință, în această dimensiune a veșniciei. Căci acesta este unicul tărâm unde putem fi împreună cu cel plecat. Asta înseamnă că, pe măsură ce tot mai multe ființe dragi nouă părăsesc acest pelerinaj pământesc și pătrund în odihna de nestrămutat și pacea vieții veșnice, cu atât simțim și noi că aparținem din ce în ce mai mult acelei lumi, în întregime și desăvârșit, că valorile ei devin și ale noastre. Iar dacă persoana cea mai dragă nouă, dacă cea mai prețioasă comoară a inimii noastre se numește Domnul Iisus Hristos, atunci cât timp ne aflăm încă pe pământ, putem cu adevărat să tânjim ca și Sfântul Apostol Pavel, din tot

sufletul și cugetul nostru, cu tot trupul și inima noastră, după ziua când vom fi în chip nedespărțit uniți cu El.

121

Sufletul și trupul

Ne vom ocupa acum, în cadrul problemei realității morții, de diferitele slujbe ale Bisericii Ortodoxe, care îi sunt consacrate. În măsura în care oricine le poate citi sau cunoaște prin trăire, nu le voi analiza în detaliu, ci voi sublinia numai unele caracteristici ale lor. Mai întâi, două slujbe ne sunt, desigur, familiare tuturor. E vorba de slujba pe scurt (Panihida - slujba de pomenire a celui răposat) și slujba de înmormântare. Sunt și alte slujbe mai puțin cunoscute: canonul care se citește - când e posibil - lângă un muribund care părăsește această lume în condiții grele, chiar împovăraătoare; slujba de înmormântare pentru un copil sau pentru un preot. Doresc să evidențiez un număr de trăsături esențiale care sunt comune tuturor.

Deslușim două aspecte: grija față de suflet și grija față de trup. Avem în comun cu toate Bisericile această preocupare de a face rugăciune pentru sufletul care se desprinde de trup sau pentru cel deja plecat. Dar cred că în Ortodoxie atenția acordată trupului, atitudinea pe care o avem față de trup, e foarte specială și foarte semnificativă. În slujba de pome

Mitropolit Antonie de Suroj

46

nire toată atenția se concentrează asupra sufletului care acum se află în veșnicie, față către față cu Dumnezeu cel Viu, sporind într-o tot mai profundă cunoaștere de Dumnezeu, o tot mai profundă comuniune cu El. În slujba de înmormântare, pe lângă această grijă pentru sufletul care, deși nu mai e aici, totuși e încă atât de aproape de pământ, există o profundă grijă pentru trup.

Descompunerea

Legat de acest context, vreau să spun câteva cuvinte despre trup. Când citim slujba de înmormântare, observăm că trupul e privit din două unghiuri. Pe de-o parte recunoaștem că acest trup e sortit stricăciunii: Țărână ești și în țărână te vei întoarce. Gândul acesta ne doare, după cum ne doare și vederea acestui fenomen de descompunere.

Îmi vine acum în minte un fapt despre care îmi este foarte greu să vorbesc. L-am evocat o singură dată în viața mea, la câteva zile după înmormântarea mamei mele, de altfel singura ocazie în care am putut spune aceste cuvinte, când am putut împărtăși aceste gânduri. Mama mea a murit într-o Vinere Mare; a

Viața, boala, moartea

fost îngropată aproape o săptămână mai târziu. În dimineața înmormântării m-am dus să petrec un ultim moment cu ea în Paraclisul casei noastre parohiale și pentru prima dată am remarcat semnele stricăciunii pe mâinile și pe chipul său. M-a durut profund faptul că aceste mâini dragi, acest chip mult iubit înepuseră acum să arate semnele stricăciunii. Primul impuls a fost să mă întorc și să nu mai văd; nu să o părăsesc pe mama mea, ci să mă îndepărtez de viziunea acestor pete întunecate ce se întindeau din ce în ce mai mult. Dar apoi am știut că aici rămăsese ultimul lucru pe care trebuia să-l privesc și să-l înțeleg. Trupul acela care fusese atât de prețios pentru mine urma să se descompună, să devină țărână și mamă parcă îmi spunea acum: „Dacă vrei să nu mă pierzi niciodată, nu veni să mă cauți și să mă aștepți la mormântul meu. Într-adevăr, rămășițele mele pământești vor rămâne acolo și le poți cinsti, și poți avea

grijă de acel loc dacă dorești, dar de acum încolo comuniunea noastră nu mai este la nivel trupesc, ci ne vom regăsi în Dumnezeu."

Am grăit acestea într-o predică în parohie și cineva mi-a reproșat duritatea și insensibilitatea de care am dat dovadă vorbind așa. Dar era ceva despre care am

47

Mitropolit Antonie de Suroj

125

putut vorbi numai pentru că era vorba de moartea mamei mele; nu aș fi putut vorbi așa dacă ar fi fost vorba de moartea mamei sau a soției, a fratelui sau a prietenului altcuiva. Și o repet acum, pentru că trebuie să găsim în atitudinea noastră față de cei care au plecat dintre noi, acest echilibru între acceptarea realității și certitudinea credinței, între vederea stricăciunii și certitudinea vieții veșnice, între dragostea pentru locul unde odihnesc rămășițele trupului pe care l-am iubit și încrederea în faptul că legătura, comuniunea se continuă în Dumnezeu, în vecii vecilor. Acesta este un prim aspect al interesului față de trup.

Regăsim ecourile acestei dureri și ale acestui sentiment al tragicului în diferitele rugăciuni, în tropare, în Canon, în imnele Sfântului Ioan Damaschin: trupul uman ce era chemat la viața veșnică a fost doborât de moartea născută din pierderea de Dumnezeu.

Omul în integralitatea lui

Vorbind de om în întregul lui, Sfânta Scriptură folosește în diverse rânduri cuvintele trup, om sau suflet. Și într-adevăr, între trup și suflet, și chiar

Viața, boala, moartea

între trup și însăși trăirea sufletului există o legătură de nedesfăcut. Avem mărturia Sfântului Apostol Pavel care ne spune: Credința vine de la ceea ce auzim, și ceea ce auzim vine de la Cuvântul lui Hristos (cf. Rom. 10,17). Cuvântul este rostit și poate fi auzit prin intermediul trupului: buzele celui care vorbește, urechile celui care ascultă; și cuvântul ajunge la inimă, la minte, ajunge în miezul ființei, atinge persoana în ceea ce are mai profund, așa fel încât doar un cuvânt al lui Dumnezeu poate să-i transforme viața. Cu toții știm cât de mult participă simțurile noastre la fiecare eveniment al minții și al inimii, câtă dragoste exprimă o mamă atunci când își atinge pruncul, când îl îngrijește; câtă mângâiere poate fi dăruită doar prin atingerea unei mâini; cum dragostea, în toate formele ei de manifestare, își găsește expresia prin trup. Așa că, dacă privim trupul unei persoane care a plecat dintre noi, nu vedem (așa cum mulți încearcă cel puțin să spună pentru a se mângâia sau pentru a înlătura durerea) un veșmânt care a fost înlăturat, un înveliș de care ne-am dezbrătat. Nu este vorba de un veșmânt și nu e ceva care a fost lepădat. Este un trup care este tot atât de real pe cât e persoana, pe cât e sufletul. Doar în unimea trupului și a sufletului

47

Mitropolit Antonie de Suroj

127

putem fi o persoană deplină.

Aceasta o arată clar, într-un mod oarecum surprinzător, Sfântul Isaac Șirul, când spune că destinul final al omului nu poate fi hotărât înainte de învierea trupului, deoarece trupul are tot atâtea drepturi cât și sufletul, să aleagă și să determine destinul veșnic al persoanei -cuvinte care ne par misterioase, deoarece nu ne putem imagina cum poate fi aceasta. Și totuși, da, eu sunt acest trup tot atât de mult precum

eu sunt acest suflet. Persoana nu poate fi considerată decât în integralitatea ei, în împreună lor ființare. De aceea, când privim trupul neînsuflețit, noi îl privim cu adânc respect. Vedem în el toată suferința, toată bucuria, toată taina vieții care a aparținut persoanei. Trupul poate fi numit partea văzută a nevăzutului, în acest sens, poate nu întâmplător, în limba slavonă, în slujbele Bisericii, folosim pentru trup cuvântul moaște. Trupul care a fost înconjurat cu dragoste și prețuire, privit cu minunare, trupul care a fost chemat la înviere, care a contribuit de-a lungul unei vieți întregi la tainica părtășie cu Dumnezeu prin Botez, prin Mirungere, prin Sfânta împărtășanie, prin primirea binecuvântărilor, acest trup este o grăunță - pentru a folosi cuvintele Sfântului Apostol Pavel - semănată întru

Viața, boala, moartea

stricăciune pentru a învia întru slavă (ci. I Cor. 15, 43)...- Acest trup stricăcios, de care Sfântul Apostol Pavel dorea să se elibereze pentru a trăi deplin față către față cu Dumnezeu, este în același timp chemat la veșnicie.

. Deci, pe de-o parte vedem acest trup, atât de drag și de prețios, rănit și învins, doborât de condiția sa muritoare și supus morții. Pe de altă parte îl vedem ca pe o grăunță semănată pentru a răsări din nou întru slava nemuririi prin înviere. Uitându-ne la el nu putem să nu vedem legătura sa cu Trupul lui Hristos. Sfântul Apostol Pavel a folosit expresia viața noastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu (Col. 3,3). Umanitatea noastră în trup este ascunsă în taina Sfintei Treimi, iar această condiție trupească cuprinde întreaga noastră umanitate. În Hristos, în Maica Domnului, putem vedea deja slava la care e chemat trupul nostru. Așa că nu ne simțim dezbinați în noi înșine, ci ne aflăm mai curând într-o situație complexă: cu inima zdrobită din cauza despărțirii, privim cu uimire la faptul că trupul omenesc poate muri; în același timp contemplăm în el, cu credință și nădejde, un trup care într-o bună zi va învia ca cel al lui Hristos.

48

Biruința învierii

În Scriptura Noului Legământ găsim ceva încă și mai măreț, deoarece odată cu învierea lui Hristos, moartea este efectiv biruită. Moartea e biruită în mai multe feluri. Este biruită deoarece știm că prin învierea lui Hristos moartea nu are ultimul cuvânt și că suntem chemați să ne sculăm din nou, să înviem și să trăim. De asemenea, moartea mai este învinsă și în biruința lui Hristos asupra păcatului și surparea iadului, deoarece aspectul cel mai înfricoșător al morții, așa cum îl vedem reprezentat în Vechiul Legământ de către poporul lui Israel, era că despărțirea de Dumnezeu, care a adus după sine moartea, putea deveni definitivă, de neînlăturat prin însăși moartea. Cei ce muriseră din cauza pierderii de Dumnezeu (și aceasta se întâmpla cu toată lumea), prin moarte îl pierdeau pentru totdeauna. Șeolul Vechiului Legământ era locul unde nu era Dumnezeu, locul absenței Sale, al definitivei, iremediabilei despărțiri de Dumnezeu. Prin învierea lui Hristos, prin pogorârea Lui la iad, prin surparea iadului, acestea au luat sfârșit. Pe pământ există despărțire și

Viața, boala, moartea

durerea despărțirii, dar în moarte nu mai este despărțire de Dumnezeu. Dimpotrivă, moartea este momentul și calea prin care, oricât de despărțiți am fi fost, oricât de nedesăvârșită ar fi fost unirea sau armonia noastră cu Dumnezeu, ne înfățișăm înaintea feței Domnului nostru, Mântuitorului lumii. Nu a spus El, și nu o dată: Nu am venit să judec lumea, ci să o mântuiesc (Ioan 12, 47)? Stăm înaintea Lui, a Celui Care

este însăși Mântuirea.

Calea împăcării

Există rugăciuni pentru cei care urmează să moară, de pregătire pentru această trecere spre cele veșnice. În primul rând, această pregătire constă în întoarcerea de la cele vremelnice la cele veșnice. Sfântul Serafim spunea înaintea morții sale: Trupește mă simt aproape de moarte, dar în duh sunt ca un nou-născut, simt toată noutatea și prospețimea unui început, nu a unui sfârșit. De aici necesitatea pregătirii pentru moarte printr-un proces mai conștient și liberator, de asumare a situației, de împăcare cu toate, cu toți, cu sine, cu propria conștiință, cu împrejurările vieții, cu prezentul și cu trecutul, cu evenimentele, cu oamenii și,

Mitropolit Antonie de Suroj

desigur, cu viitorul, cu însăși apropierea morții. Trebuie să fie un proces prin care să ajungem să ne găsim pacea, așa cum a spus, cred, Sfântul Isaac Șirul, pacea cu Dumnezeu, cu conștiința noastră, cu aproapele nostru și chiar cu lucrurile pe care le-am întâlnit. Așa încât întreg pământul să ne poată spune într-un singur glas: „Mergi în pace”, iar la rândul nostru să putem spune la tot ce a însemnat pământul pentru noi: „Rămâneți în pace. Fie ca pacea și binecuvântarea Domnului să fie cu voi.” Nu se cade să intrăm în veșnicie legați, încătușați de ură, neîmpăcați. Și dacă vrem să fim capabili ca, în scurtul răgaz pe care apropierea morții ni-l acordă, să facem acest lucru, este esențial să ne privim întreaga viață ca pe un suș către veșnicie, nu ca pe un declin treptat spre moarte, ci ca pe un suș către clipa când, prin ușa cea îngustă a morții, vom intra în veșnicie, nu dezbrăcându-ne de viața vremelnică, ci îmbrăcându-ne întru veșnicie - pentru a folosi cuvintele Sfântului Apostol Pavel.

Dacă în slujba de pomenire ne concentrăm atenția asupra sufletului celui adormit, în cadrul slujbei de înmormântare atenția noastră se îndreaptă de asemenea către plecarea sufletului. Conform tradiției ortodoxe, în primele trei

49

130

Viața, boala, moartea

zile de la moartea unei persoane, sufletul rămâne aproape de pământ, vizitând locurile familiare, arruntindu-și tot ce a însemnat pământul pentru el, tot ce a petrecut pe pământ; așa încât sufletul care va părăsi această lume va fi deplin stăpân pe amintirile lui atunci când va sta înaintea lui Dumnezeu. Acordăm de aceea o atenție deosebită acestor trei zile. Se fac rugăciuni, pomeniri, gândul nostru stăruie asupra tuturor aspectelor relației noastre cu cel plecat dintre noi. Avem și noi o menire de împlinit. Și noi trebuie să desfacem nodurile dinlăuntrul sufletului nostru, să fim capabili ca din străfundul inimii și din toată ființa noastră să-i spunem celui plecat: „Iartă-mă” și de asemenea: „Te iert, mergi în pace.”

Poate că aici găsim sensul vechiului proverb care spune că nu ar trebui să-i vorbim de rău pe cei plecați dintre noi. Dacă noi, cu adevărat și cu toată sinceritatea, am spus persoanei care a plecat din această viață: „Te iert, te dezleg, îți redau libertatea. Voi sta înaintea lui Dumnezeu mărturisind iertarea ta, ca nimic din ceea ce s-a întâmplat între noi să nu-ți stea în cale către împlinirea și bucuria veșnică”, atunci cum ar mai putea fi posibil să ne întoarcem înapoi, să trezim din nou amintiri neplăcute și amare?

Asta nu în

49

Mitropolit Antonie de Suroj

seamnă că închidem ochii în fața realității, căci dacă într-adevăr a existat ceva rău în viața celui adormit, dacă au existat într-adevăr tensiuni între el și noi, atunci cu atât mai mult ar trebui să ne rugăm lui Dumnezeu să ne elibereze pe amândoi -atât pe noi, cât și pe cel adormit -, încât să fim în stare să auzim cuvintele de iertare „Mergi în pace” și să rostim aceste cuvinte într-un duh de înțelegere din ce în ce mai profundă, cu o tot mai deplină conștientizare a libertății noastre.

Slujba înmormântării

Slujba de înmormântare presupune unele momente dificile. Avem nevoie de multă credință și convingere pentru a putea începe slujba cu aceste cuvinte: Binecuvântat este Dumnezeu nostru. Ne aflăm în fața unei încercări decisive pentru credința noastră. Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat! (Iov 1, 21), a spus Iov. Dar nu este lucru ușor a grăi așa, atunci când inimile noastre sunt sfâșiate la vederea ființei dragi ce zace neînsuflețită înaintea ochilor noștri.

Se înlănțuie apoi rugăciuni pline de credință și de sentimente adevărate,

Viata, boala, moartea

rugăciuni care vorbesc despre fragilitatea omului - rugăciunile de credință însoțesc sufletul celui adormit și sunt oferite lui Dumnezeu ca o mărturie de iubire. Căci toate rugăciunile pentru cel adormit confirmă înaintea lui Dumnezeu că el nu a trăit în zadar. Oricare ar fi fost păcatele sau slăbiciunile lui, el lasă în urma lui o amintire plină de afecțiune: tot restul se preface în țărână, doar dragostea supraviețuiește tuturor. Credința va trece, nădejdea va trece - credința va deveni vedere și nădejdea împlinire. Doar dragostea nu va trece niciodată!

Iată de ce, atunci când stăm și ne rugăm la căpătâiul unui mort; în realitate noi spunem: „Doamne, această persoană nu a trăit degeaba. Ea a lăsat în urma ei pe pământ un exemplu și multă iubire; exemplul îl vom urma, iubirea nu va muri niciodată/” Mărturisind înaintea lui Dumnezeu iubirea noastră nepieritoare pentru cel adormit, îi afirmăm ființa nu numai în timp, ci și în eternitate. Prin însăși viața noastră vom putea să contribuim la răscumpărarea și la proslăvirea sa. Putem trăi integrând în noi înșine tot ceea ce a fost remarcabil, nobil sau banal în existența sa, așa încât, atunci când va veni și pentru noi ceasul să ne prezentăm laolaltă cu întreaga omenire înaintea lui

Dumnezeu, să putem oferi Domnului toată recolta adunată mulțumită exemplului și vieții acestei persoane. Iubirea noastră nepieritoare a determinat încol-tirea și rodirea acestei recolte și atunci vom putea spune Domnului: „Primește toate acestea de la mine, ele îți aparțin lui (sau ei); eu sunt doar ogorul, el (sau ea) -semănătorul! Exemplul său, cuvântul său, personalitatea lui, acestea au fost sămânța aruncată pe pământ, deci rodul îi aparține.”

Putem avea inima zdrobită, și totuși să proclamăm cuvinte de credință: Binecuvântat este Dumnezeu nostru... Troparul învierii: Hristos a înviat din morți, cu moartea vre moarte călcând, și celor din morminte viață dându-le, acest tropar capătă accente tragice atunci când înaintea noastră se odihnește trupul neînsuflețit al unei ființe dragi. Dar glasul Bisericii rostește cuvinte de sprijin și mângâiere: Fericita este calea pe care mergi astăzi, o, suflete, căci un loc de odihnă ți s-a pregătit! (ci. Ps. 114,7);

Viu va fi sufletul meu și el Te va slăvi în veci, Doamne! (ci. Ps. 118,175).

Pe de-o parte sunt toată durerea (pe care o resimțim în mod legitim) și tristețea (pe care o aflăm exprimată astfel, în numele celui răposat, într-unui din troparele Canonului pentru muri

Viata, boala, moartea

bunzi, pentru sufletul care întâmpină greutatea în a se desprinde de trup: Cât de dureros e să ne despărțim - spune sufletul. Plângeți, plângeți, tânguți-vă, eu acum mă despart de voi).

Pe de altă parte, există o certitudine de neclintit, anume că moartea, care pentru noi reprezintă o pierdere și o despărțire, este de fapt o naștere într-o veșnicie, un început, și nu un sfârșit; că în moarte este o măreție, o întâlnire sfântă între Dumnezeu și sufletul viu, care nu-și poate găsi împlinirea decât în Dumnezeu. Când stăm cu lumânările aprinse la slujbă, proclamăm cu adevărat credința noastră în înviere, dar mărturisim de asemenea înaintea lui Dumnezeu că această persoană a adus cu sine lumină în lume. Fie ca lumina ta astfel să strălucească înaintea oamenilor, încât văzând faptele tale bune, ei să-L slăvească pe Tatăl tău Care este în ceruri, (cf. Matei 5,16)

51

CUGETĂRI DESPRE VIATA SI MOARTE

povestiri pilduitoare

Conștientizarea prezentului

Moartea este piatra de încercare a atitudinii pe care o avem în fața vieții. Cei ce se tem de moarte se tem de viață. E imposibil să nu te temi de viață cu toată complexitatea și riscurile ei, dacă te temi de moarte. Aceasta înseamnă că a rezolva problema morții nu este un lucru imposibil. Dacă ne temem de moarte, nu vom fi niciodată în stare să riscăm; ne vom petrece viața într-un mod laș, grijuliu și timid. Numai când vom putea privi în față moartea, de-i vom găsi sensul și de ne vom determina atitudinea noastră față de ea, numai atunci vom fi capabili să trăim fără frică și în toată plinătatea capacităților noastre. De cele mai multe ori așteptăm până la sfârșitul vieții ca să privim moartea în față, în vreme ce am fi trăit cu totul altfel dacă am fi privit cu curaj moartea dintru început.

Există o învățătură patristică repetată neconținut de-a lungul secolelor, și

Viața, boala, moartea

anume că ar trebui să ne gândim la moarte în tot timpul vieții noastre. Dar dacă-i vom pomeni de aceasta omului contemporan, care suferă de lipsă de bărbăție, de credință și de experiență de trăire - trăsături care predomină în aceste vremuri -, el va crede că e chemat să trăiască în umbra morții, într-o condiție de întune-care și de tristețe, veșnic urmărit de această teamă în fața morții, viața pier-zându-și sensul. Dacă își va aminti de moarte în mod constant, o va resimți ca pe o sabie a lui Damocles atârnată deasupra capului de un fir de păr, ce-l va împiedica să se bucure de viață și să se împlinească.

O astfel de înțelegere a celor spuse de Sfinții Părinți ar trebui respinsă. Grija față de moarte și întreaga ei semnificație trebuie înțeleasă ca o sporire a vieții, nu ca o umbră a ei. În majoritatea timpului trăim ca și cum ne-am întocmi un proiect pentru viața ce o vom trăi mai târziu.

Nu trăim în mod definitiv, ci provizoriu, ca și cum ne-am pregăti pentru ziua în care vom începe cu adevărat să trăim. Suntem precum sunt cei ce-și întocmesc o ciornă,

cu buna intenție de a o recopia mai târziu. Dar versiunea finală nu va fi scrisă niciodată; moartea vine de multe ori chiar înainte de a ne formula

138

Mitropolit Antonie de Suroj

intenția de a întocmi o exprimare definitivă. Mereu credem că poate fi făcută mâine. „Voi trăi în mod aproximativ azi; mâine este atunci când voi acționa în mod definitiv. E adevărat că lucrurile merg prost, dar dacă-mi dai încă puțin timp, le voi rezolva eu întrucâtva sau se vor aranja de la sine.” Și cu toate acestea, știm cu toții că de fapt timpul acela nu va veni niciodată. Adu-ți aminte de moarte nu este o chemare de a trăi cu sentimentul terorii permanente la gândul că moartea ne ia pe neașteptate și că vom pieri împreună cu tot ce am construit. Acest cuvânt înseamnă mai curând: „Fii conștient de faptul că ceea ce spui, ceea ce făptuiești, ascuți, înduri sau primești acum, poate fi ultimul eveniment din viața ta.” în acest caz trebuie să fie o încununare, nu o înfrângere; o culme, un apogeu, nu o cădere. Dacă am realiza că momentul întâlnirii cu o persoană ar putea fi ultimul moment al vieții lui ori a noastre, am fi mult mai intens concentrați, mai atenți la cuvintele pe care le-am rosti și la gesturile pe care le-am face.

Există un basm rusesc pentru copii, care spune că un înțelept a întrebat trei lucruri: „Care e cel mai important moment din viața unui om, care e cea mai importantă acțiune și care e cea mai

139

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

importantă persoană?” Ca în toate poveștile de acest fel, el caută pretutindeni un răspuns și nu găsește nici unul. În final întâlnește o fată de țaran care se arată, surprinsă de faptul că el pune asemenea întrebări. „Cel mai important în viață este prezentul - este singurul pe care îl avem, căci trecutul s-a dus și viitorul nu este încă aici. Cea mai importantă acțiune în acest prezent este să faci ceea ce trebuie, și cel mai important om este cel cu care te afli în prezent și pentru care poți face ceea ce trebuie, ceva bun sau ceva rău.” Acesta este adevăratul înțeles al aducerii aminte de moarte. Valoarea momentului prezent poate fi apreciată numai atunci când cineva drag nouă suferă de o boală gravă și, mai ales, când ne dăm seama că el (sau ea) poate să ne părăsească în orice clipă. Numai atunci, în asemenea momente, recunoaștem importanța fiecărui gest, a fiecărei acțiuni, realizăm cât de neînsemnată e diferența dintre ceea ce, în mod obișnuit, considerăm a fi marile lucruri din viață și cele nesemnificative -cum ar fi modul în care vorbim, în care pregătim o tavă cu ceai, potrivim o pernă incomodă -, care devin tot atât de importante ca și cele mai mari lucruri pe care le-am făcut cândva. Căci cea mai banală acțiune, cuvântul cel mai simplu pot fi

52

rezumatul unei relații îndelungate, exprimând desăvârșit toată profunzimea acelei relații, toată dragostea, grija și adevărul cuprinse în ea.

Dacă am putea percepe caracterul imperios și valoarea fiecărui moment, ce ar putea fi și cel din urmă, viața ni s-ar schimba în mod radical. Cuvintele lipsite de conținut, pe care Evanghelia le condamnă (Matei 12, 37), toate acele afirmații, acțiuni golite de sens, ambigue sau distractive nu își vor mai afla rostul. Cuvintele și faptele noastre vor fi cântărite mai mult, înainte de a fi emise sau realizate, astfel încât punctul

culminant al vieții să exprime desăvârșirea relației, și niciodată mai puțin.

Numai conștientizarea morții va da vieții această trezvie și profunzime, va da viață vieții, o va face atât de intensă, încât în totalitatea sa va fi raportată la momentul prezent. Acesta este modul în care asceții au luptat cu neatenția, cu negrija, cu toate acele atitudini care ne fac să scăpăm momentul, să trecem pe lângă celălalt fără a observa nevoia lui. Unul din lucrurile de căpetenie pe care suntem chemați să-l învățăm este trez-via: conștiința de sine și conștientizarea existenței celuilalt - o conștientizare ce va rezista în fața experienței vieții și a

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

53

143

morții. întreaga viață devine astfel în fiecare moment un act ultim.

Frica de moarte, dorul de moarte

Știm din experiența noastră și a altora că ne e teamă de moarte sau nutrim o incertitudine legată de ea. Mai exact, cred că mai mult ne e teamă de desfășurarea procesului morții decât de actul în sine. Majoritatea oamenilor ar fi gata să accepte moartea, dacă ar putea fi siguri că ea vine ca un somn, fără să trebuiască să treacă prin starea de frică și de nesiguranță, într-adevăr, este și ceva înșelător și ademenitor în legătură cu moartea. Cât de des auzim pe câte cineva spunând: „Cât aș fi vrut să fi fost mort”; e un fel de a spune: „Cât mi-aș dori să fiu liber de toată răspunderea față de mine și față de Dumnezeu sau față de oricine altcineva! Cât aș dori să mă pot întoarce la condiția copilăriei mele, când nu mi se cerea să fiu răspunzător și când puteam pur și simplu să mă joc!” Cei mai mulți dintre noi ar prefera să se joace cu viața în loc să o trăiască implicându-se și asumând-o. Ca urmare, există o fascinație a morții, văzute ca o eliberare de povară și de răspunderea în fața vieții. Dar în cazul acesta, moartea trebuie privită ca un vrăjmaș, fiind una din căile prin care suntem amăgiți și întorcem spatele la ceea ce ne oferă viața. Când cineva spune: „Nu mi-e frică de moarte”, ar trebui să fim gata să-l întrebăm dacă acceptarea sau chiar dorirea morții nu ascunde mai curând o teamă de viață. „Mi-e teamă de viață și aș dori să evadéz cu orice preț” - numai de-aș putea să adorm și să nu mă mai trezesc, de-aș putea să-i las pe alții răspunzători în locul meu, ca să preia cele pe care le-am lăsat nefăcute sau rău întocmite. N-ar trebui să fim romantici în atitudinea noastră față de moarte. Dacă ne uităm la sfinți, descoperim 6 atitudine cu totul diferită în fața morții. Iubirea lor de moarte nu era întemeiată pe frica de viață.

Când Sfântul Apostol Pavel spune: Căci pentru mine moșta este Hristos, și moartea, un câștig. [...] Doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta e cu mult mai bine (Filip. 1; 21, 23), el exprimă o atitudine cu totul pozitivă în ceea ce privește moartea. Moartea i se arată ca o poartă ce s-ar deschide către veșnicia unde s-ar întâlni față către față cu Domnul, Care este toată iubirea și viața sa. Dar acest lucru nu poate fi realizat precum orice alt lucru pe care ni-l dorim... Este mai mult decât atât. Ca să ne fie dor, ca să

Viața, boala, moartea

dorim apropierea morții și să considerăm moartea ca fiind încununarea vieții, ca o creștere către dimensiunea de necuprins a veșniciei (pentru a folosi o expresie a Sfântului Maxim Mărturisitorul), trebuie să avem experiența vieții veșnice aici și acu-m. Nu trebuie să ne raportăm la viața veșnică ca la o fericire ce va să vie mai târziu.

Apostolii au devenit neînfricați numai atunci când ei înșiși s-au făcut aici și acum părtași ai vieții veșnice.

Atâta timp cât nu primiseră mărturia învierii lui Hristos, atâta timp cât nu primiseră Duhul, se temeau încă și se agățau cu frică de viața lor vremelnică. Dar în momentul când li s-a descoperit viața veșnică, teama de a-și pierde viața cea vremelnică a dispărut, căci știau că ura, persecuția și uciderea nu puteau decât să-i elibereze de limitările acestei vieți, deschizându-le calea către adâncurile nemărginite ale vieții veșnice. Iar această viață veșnică era cunoscută ca o trăire a prezentului, și nu numai ca un act de credință. Același lucru se poate spune și despre mucenici. Ei erau gata sași dea viața și dobândiseră libertatea supremă a dăruirii de sine, deoarece cunoșteau viața veșnică și chiar intraseră într-o oarecare măsură în ea

54

Moartea - eveniment al vieții de zi cu zi

Am putea învăța mult în legătură cu moartea, dacă ne-am strădui să luăm aminte la propria experiență. Moartea e mult mai aproape de noi decât ne putem închipui și fiecare dintre noi ar putea vorbi despre experiența morții, care nu e atât de înfricoșătoare.

Ceea ce am de spus în legătură cu acest subiect nu este nici nou și nici nu-mi aparține mai mult decât oricare altă idee din cuvântarea mea, ci este împrumutat de la alții. În primul rând, a muri, din punct de vedere practic înseamnă ieșirea din conștiința de sine într-o uitare de sine. Mulți oameni se tem de acest lucru, dar cu toate acestea fiecare dintre noi se duce în fiecare seară la culcare și se pierde complet, fără nici o teamă, într-un somn adânc. De ce oare? Pentru că suntem siguri de noi, într-o mare măsură nejustificat de siguri că ne vom trezi în dimineața următoare. Ne încredem în faptul că zorile următoare vor răsări pentru noi și că somnul este doar o experiență vremelnică. Nu vedem acest fenomen ca pe o parabolă a procesului prin care murim și ne trezim în eternitate. În realitate, există un risc mai mare în a închide ochii și a adormi: nu

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

147

pentru a crește, mai multe aspecte ce constituiau condiția noastră anterioară trebuie să moară în noi. Un tânăr sau un adult, care își păstrează caracteristicile copilăriei sale, devine copilăros și chiar infantil. Pentru a dobândi maturitatea în stadiul următor de dezvoltare, trebuie să acceptăm că ceva în noi trebuie să moară. Și această moarte poate fi un proces dureros și anevoios, într-un fel tot atât de anevoios ca însăși moartea și descompunerea trupului în procesul morții. Mulți părinți cunosc prea bine acest lucru: ei doresc copilului lor să rămână un băiețel sau o fetiță și ar putea fi profund tulburați la vederea unui tânăr adult ce-și face apariția în locul băiețelului.

Murind pentru a trăi este un proces care se petrece în noi mai tot timpul. Spre deosebire de mentalitatea unor asemenea părinți, noi trebuie să devenim conștienți de aceasta și să participăm mai activ în acest proces. Atunci vom fi mai puțin temători în fața morții, ca pierdere irevocabilă. Trebuie să o privim mai curând ca pe o parte inevitabilă a acestui proces de creștere către o stare mai matură.

54

există loc mai periculos decât patul omului - așa cum veți vedea în povestea cu marinarul și țăranul care reflectau asupra condiției primejdioase a fiecăruia dintre ei.

Țăranul spunea că el nu și-ar risca viața pe mare. Când marinarul a întrebat de ce credea aceasta, țăranul i-a răspuns: „Unde a murit tatăl tău?”, „Pe mare”, „Și bunicul?”, „Tot pe mare.” „Și tot nu vezi cât de periculos e să fii pe mare?” Marinarul însă i-a întors întrebarea: „Dar tatăl tău unde a murit?”, „A murit în pat”, „Și tatăl lui?”, „Tot în pat”, „Și încă mai îndrăznești să te culci în pat în fiecare noapte?” În acest sens, noi înșine întâmpinăm moartea cu încredere în fiecare noapte. Iar când această moarte vremelnică nu vine cu ușurință, mergem chiar până acolo încât luăm somnifere și calmante. Nu e curios că nu reușim să tragem concluzii din cele mai simple experiențe de viață?

Există o altă cale prin care experiența morții ne este familiară. Romano Guardini spune într-una din scrierile sale: există mai multe modalități de a muri în cursul unei vieți. Când trecem de la perioada prunciei spre perioada copilăriei, apoi către tinerețe și adolescență, și astfel către maturitate și vârste înaintate, ne imaginăm că evoluăm în modul cel mai simplu, de la un stadiu la următorul. Dar

Mitropolit Antonie de Suroj

Moartea sinelui

Hristos ne cheamă să murim nouă înșine. Ce înseamnă oare aceasta? Afirmatia este ambiguă, precum toate cele ce se spun despre moarte. Să însemne oare o autodistrugere? Mulți presupun că așa ar fi, și caută s-o aplice în acest sens. Din fericire ei greșesc, dar rămân afectați de teroarea ei. Înțeles cum se cuvine, a muri pentru sine înseamnă acceptarea acestui proces de stingere treptată a ceva ce există în noi, realizând că în noi există vai-sine profund și real aparținând veșniciei și un sine superficial care trebuie să se dizolve. Trebuie să renunțăm la acest sine superficial, pentru a trăi la modul cel mai deplin. Mulți simt că nu pot fi conștienți de propria lor existență decât dacă se afirmă, cerând să fie recunoscuți; iar alții reacționează, încercând să se apere împotriva acestei agresivități. Dacă am avea credință, am putea accepta să nu ne afirmăm impunând altora această conștientizare forțată a faptului că existăm; și am putea avea certitudinea că suntem iubiți și afirmați prin ceilalți. Trebuie să învățăm a fi mai mult decât suntem. Nu ne este de ajuns să știm că Dumnezeu ne iubește și că El ne afirmă. Avem nevoie să fim afirmați de către aproapele nostru, de cel puțin o persoană care să ne spună: „Contezi pentru mine în sensul cel mai profund și mai adevărat.” Gabriel Marcel spunea într-una din cărțile sale că a spune unui om Te iubesc este echivalent cu a-i spune Nu vei muri niciodată, înțelegând prin aceasta: „Contezi atât de mult pentru mine, încât voi da mărturie pentru tine înaintea lui Dumnezeu, chiar dacă nimeni altcineva nu o va mai face în afară de Dumnezeu și cu mine.” Am putea dobândi mult dacă am fi capabili să ne recunoaștem unii pe alții ca fiind frați pe calea spre mântuire și să spunem: „Da, sunt gata să mărturisesc pentru tine, chiar dacă nu sunt sigur că pot să o fac în mod deplin, din moment ce existența ta este pentru mine o așa provocare; chiar dacă mă tem s-o fac, totuși te voi afirma atât cât îmi va sta în putință” - în acest mod am putea crește la o maturitate care ne va îngădui să-1 afirmăm pe celălalt proclamând valoarea lui fundamentală, oricare ar fi prețul. Cel care este afirmat astfel, poate uita de sine însuși și trăi în chip deplin. Aceasta este calea pe care suntem chemați să mergem. Trebuie să avem curajul de a lupta cu straturile de teamă sedimentate în noi, pentru a ne mărturisi unii pe alții întru veșnicie, lup

Mitropolit Antonie de Suroj

vedere, moartea este vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit (I Cor. 15, 26). Moartea este dușmanul lui Dumnezeu în modul cel mai șocant și dramatic, căci se extinde până la însuși Hristos, Cel care este Om desăvârșit și însuși Dumnezeu cel întrupat. Dar în timp ce, pe de-o parte, moartea este un astfel de dușman, faptul că ajunge până la Hristos, că ea ucide pe Cel ce este Om desăvârșit și Dumnezeu întrupat, arată de asemenea că nu este un rău fără sens. Căci oricât ar fi moartea rezultatul păcatului și al răului, nu este în sine un păcat sau un rău care să corupă neapărat pe oricine ar atinge. Hristos nu a suferit stricăciune prin moartea Sa pe cruce, prin pogorârea Sa la iad, prin participarea Sa la întreaga tragedie a morții. Persoana Lui nu s-a alterat prin părțasia cu taina morții. Astfel încât există aici o ambiguitate. Pe de-o parte, moartea nu ar trebui să existe - moartea este rezultatul răului și rămâne ca ea să fie înfrântă. Pe de altă parte, numai moartea ne dă prilejul să ieșim din cercul vicios al nesfârșirii (și nesfârșirea este ceva destul de diferit de veșnicie). Dacă nu ar fi moartea, într-o lume a păcatului, a răului și a stricăciunii, ne-am descompune și dezintegra încetul cu încetul, fără a fi vreodată în stare să

151

56

tând cu frica și depășind-o.

Trebuie la fiecare pas să renunțăm la noi înșine, astfel încât celălalt să poată fi. După cum Sfântul Ioan Botezătorul se vedea pe sine scăzând, pentru ca celălalt să poată crește (Ioan 3, 30), în același fel suntem chemați să murim pentru noi înșine, ca celălalt, aproapele, să poată trăi.

Astfel că a muri înseamnă a nu păstra nimic altceva în noi, afară de ceea ce este esențial pentru plinătatea vieții.

Moartea ca dușman și ca prieten

Și totuși lucrurile nu sunt atât de simple. E adevărat că, după cum Sfântul Apostol Pavel spune, a trăi înseamnă Hristos și a muri este un câștig. Tot atât de adevărat este că a muri nu înseamnă a fi lipsit de viață vremelnică, ci a fi înveșmântat în veșnicie. Dar mai e un aspect pus în lumină de Sfântul Apostol Pavel, ca și de restul Scripturii. Omul nu a fost făcut pentru moarte, el a fost și este creat pentru viața veșnică. Moartea este rezultat al păcatului în sensul despărțirii de Dumnezeu, al ruperii de aproapele, al pierderii legăturii cu adevăratul chip profund al omului. Din acest punct de

Viata, boala, moartea

scăpăm de grozăvia nesfârșirii..., și astfel de o distrugere treptată.

O fabulă rusească vorbește de un soldat ce reușise să captureze moartea și să o lege într-un sac. Căra sacul în spinare sigur pe sine, și la început era privit ca un binefăcător care a scăpat lumea de cea mai mare calamitate. Dar curând se vădi faptul că, deși moartea nu mai exista, boala și bătrânețea erau tot atât de prezente în viața omului ca și înainte, într-o bună zi soldatul se întâlnește cu o bătrână încovoiată de vârstă și doborâtă de boală, care îl amenință cu pumnul strigând: „Uite ce-ai făcut din mine! Nu ești bun de nimic. Ai pus tu stăpânire pe moarte, dar m-ai lipsit și pe mine de libertate. Iată-mă prizonieră a nesfârșirii, din care nu este ieșire." Soldatul își dădu seama de răul făcut și eliberă moartea... Nu mai e nevoie să adaug că ea e încă liberă și foarte activă.

Moartea fizică și spirituală

în fiecare noapte de Paști și pe tot parcursul celor patruzeci de zile ce urmează, cântăm Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând... Dar totuși ce vedem în realitate? Moartea e

57

Mitropolit Antonie de Suroj

153

slobodă și o întâlnim pe toate drumurile, oamenii mor ca și înainte. De parcă am afirma ceva ce știm că e neadevărat! Dar să păstrăm în minte că există două aspecte ale morții. Moartea fizică și moartea înțeleasă ca o despărțire de Dumnezeu, ca o pogorâre în șeol, locul unde nu este Dumnezeu, locul definitivei și radicalei Lui absențe. Fără îndoială, acest al doilea aspect al morții este cel mai crud și înfricoșător. Când ne uităm la icoana lui Hristos Surparea iadului sau când mărturisim acest moment suprem în Crezul apostolic, suntem puși față în față cu ceva foarte real. Domnul a trăit atât primul aspect al morții, cât și pe al doilea. El a ales să împărtășească dimpreună cu noi toate consecințele răului, inclusiv despărțirea finală de Dumnezeu: Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu, pentru ce M-ai părăsit? (Matei 27, 46). Dar El Se pogoară în locul unde pogoară cei ce L-au pierdut pe Dumnezeu, aducând cu Sine toată plinătatea prezenței dumnezeiești. Prin urmare, nu mai există loc rămas fără Dumnezeu. Și aceasta ne ajută să înțelegem condiția în care ne aflăm de la moartea și învierea lui Hristos. Suntem încă supuși unei morți vremelnice, pe care Sfântul Apostol Pavel o aseamănă cu o adormire (I Cor. 15, 6). Dar moartea nu mai repre-

Viata, boala, moartea

zintă teroarea omenirii, procesul final al dezintegrării, al descompunerii și al despărțirii de Dumnezeu. În sensul acesta, moartea este zădărnicită prin moarte. Încă de pe acum, oricât de în facere și nedefinit - suntem moștenitori ai vieții veșnice.

Față în față cu moartea

Odată am ținut o cuvântare des-pre moarte la o universitate britanică, după care capelanul universității mi-a spus: „Știți, nu am văzut niciodată un om mort.” Am fost absolut uimit că un preot, om la vreo cincizeci de ani sau mai mult, nu a întâlnit moartea în viața lui de familie sau în misiunea lui de preot, nici chiar în timpul războiului. Acest incident m-a făcut să privesc cu mai multă luare aminte în jurul meu și mi-am dat seama că acolo exista o convingere foarte puternică referitoare la moarte ca fiind un subiect de evitat. Mortul ar trebui lăsat în seama ciocilor, iar supraviețuitorii să facă abstracție de această realitate și, cu cât se vorbește mai puțin în legătură cu această problemă, cu atât mai bine. Eu personal găsesc toate acestea foarte frustrante.

Mitropolit Antonie de Suroj

De la cuvântarea aceea, am profitat de orice ocazie ce mi se oferea, pentru a vorbi despre pregătirea pentru moarte studenților la medicină, medicilor, asistenților, surorilor și oricărui om care dorea să asculte. Așa am observat că oamenii sunt gata să ia în considerație mai curând pregătirea altora pentru moarte decât pe a lor. În același timp, foarte puțini oameni sunt gata să reflecteze la faptul că și rândul lor ar putea veni oricând și că pregătirea pentru moarte începe cu adevărat doar atunci când ne acceptăm propria moarte și luăm o poziție, învățând cum să trăim pentru a ști cum să murim, nu atât în termeni morali, cât ai percepției și înțelegerii acestei realități profunde. Totuși suntem cu toții bolnavi de o boală incurabilă, numită

mortalitate. S-ar putea să treacă ceva vreme până când să murim din cauza ei, poate 30, 60 de ani sau mai mult. Dar suferim tot de această boală. Și nu există nici o îndoială că moartea se va produce. În concluzie, pregătirea pentru moarte nu trebuie să fie doar preocuparea altora sau a celor pe care îi avem în grijă, ci chiar a noastră înșine.

155

154

Mitropolit Antonie de Suro;

Ceea ce semănăm

Moartea nu înseamnă sfârșitul a toate. Binele pe care l-am făcut continuă să dăinuie după noi și dă roade în viața celorlalți. Din nefericire, contrariul poate fi și el adevărat. E posibil să trăim și sub domnia răului. Ca pildă pozitivă să considerăm impactul Evangheliilor în viața oamenilor. Nenumărate sunt exemplele celor care s-au convertit, s-au schimbat prin citirea și numai a unui pasaj din Sfânta Scriptură. Ei se hrănesc din ceea ce, cu multe secole în urmă, cineva, din dragoste pentru Hristos, a formulat așter-nând pe hârtie.

Eu însumi am aflat calea spre credință datorită Sfântului Evanghelist Marcu. Dacă s-a întâmplat ceva bun în viața mea este pentru că într-o bună zi, când aveam vreo 15 ani, am citit din Evanghelia Sfântului Marcu și Hristos însuși mi s-a dezvăluit, intrând în viața mea. Mă gândesc și la alții care au scris cărți, spre exemplu un scriitor francez al secolului al XIX-lea, Gobineau, a scris câteva povestiri scurte, remarcabile de altfel, dar și un mic tratat lipsit de orice valoare despre inegalitatea raselor. E un tratat care, în mod meritat, astăzi ar fi fost dat uitării; cu excepția unui fapt: l-a citit Hitler. E greu de presupus că Gobineau nu-și împarte răspunderea cu Hitler înaintea lui Dumnezeu pentru urmările pe care le-a avut această carte. El era un teoretician, dar această teorie a devenit practică și s-a materializat cu prețul a milioane de vieți nevinovate.

În legătură cu aceasta, mi-aduc aminte de o fabulă a lui Krîlov: doi indivizi fuseseră condamnați la iad și așezați în cazane învecinate: unul era un criminal, celălalt scrisese câteva nuvele de proastă calitate. Acesta din urmă, scriitorul, aruncă o privire deasupra marginii cazanului ca să vadă ce face vecinul său, ucigașul. El însuși fusese fiert atât de aprig încât nu-și putea imagina cum putea fi tratat vecinul său. Spre indignarea sa, văzu că ucigașul se bălăcea într-o apă caldă. Îl chemă pe diavolul de serviciu și își exprimă nemulțumirea: „Eu am scris doar câteva nuvele, cu toate acestea mă fierbi în halul ăsta, pe când acest om a ucis... și el se relaxează de parcă ar fi în baia lui.” „Adevărat, spuse diavolul, dar acest lucru nu este întâmplător, ci totul este deliberat.” „Cum așa?” „EL bine, acest om a ucis într-o criză de mânie, așa că îl dăm în câte un clocot din când în când, pentru că în

58

Viața, boala, moartea

acest fel se aprindea și furia lui; după care îl lăsăm în repaus, căci se potolea. Dar în ceea ce te privește, de câte ori cineva cumpără o carte, mai întelegim focul sub cazanul tău și mai adăugăm cărbuni.”

Există aici un sens teologic. Viața noastră nu sfârșește odată cu moartea. Ea continuă secole de-a rândul prin ereditate și prin rodul existenței noastre; continuăm a purta răspunderea pentru repercusiunile fapturilor noastre. Astfel că, întâlnindu-ne astăzi, v-am vorbit; și voi răspunde pentru orice cuvânt pe care l-ați primit și pentru felul în care ar putea să vă afecteze viața. Amin.

DESPRE VEȘNICIE⁹

Iată-ne din nou împreună, ca o familie unită, sprijinindu-ne unii pe alții, îndemnându-ne reciproc prin exemplu, blândește, printr-un cuvânt bun, un imbold, intrând în Postul Mare care deschide înaintea noastră posibilitatea de a-L întâlni pe Hristos într-un duh reînnoit, cu o nouă adâncime de simțire și o nouă închinare a vieții.

Iată că, în pragul acestui Post Mare, două enoriașe ale parohiei noastre, luându-ne-o înainte, intră acum în plenitudinea veșniciei - de a cărei pregustare noi nu putem avea parte aici pe pământ decât prin credință și nădejde, prin atingerea sufletului nostru de Domnul, care trezește în noi dorul adânc după Dumnezeu.

De fiecare dată când cineva pleacă în veșnicie, ne punem în mod inevitabil o întrebare, care ne privește și pe noi și care se referă la iubire. Ea se raportează la noi pentru că orice moarte ne spune că peste încă puțină vreme, la rândul lor, propriile noastre rămășițe pământești muritoare vor fi predate spre înmormântare. La rândul nostru vom pleca către

9 Cuvântare din perioada Postului Mare, 1976

Viata, boala, moartea

pacea veșnică, la rândul nostru ne vom naște într-o veșnicie, după cum se exprimau primii creștini referindu-se la moarte. Ne vom naște - adică vom lepăda ceea ce e învechit, întinat, ne vom încălzi la lumina cea nouă, pe care nici o umbră nu o va putea acoperi, și vom intra în viața veșnică.

În același timp moartea ființelor dragi, apropiate nouă, ne vorbește de iubire și ne cere socoteală asupra felului nostru de a iubi: cum iubim?, pentru câtă vreme? pentru totdeauna?, profund sau superficial?, gândindu-ne doar la noi sau uitând de noi pentru a iubi, pentru a ne gândi din toată ființa numai la celălalt?... Va suna ceasul regășirilor... Cum vor fi aceste regăsiri? Pentru cei care de-a lungul întregii vieți au rămas credincioși unei prietenii, unei iubiri care deunăzi le-a încălzit inimile, ele vor fi un izvor de bucurie. Dar ce va fi dacă la vremea regăsirii vom constata cu groază că pe această ființă, așa-zis iubită în timpul vieții sale, am lăsat-o să cadă în uitare la scurt timp după moartea sa? Negândind decât la noi și despre noi, nu am fost în stare să păstrăm ființa iubită în memoria inimii, în singura memorie capabilă să reziste timpurilor, îmbătrânirii, să rămână neștirbită în calea vânturilor și a mareelor.

Mitropolit Antonie de Suroj

Noi îl rugăm pe Dumnezeu pentru veșnica pomenire a răposaților noștri, ca El să nu-i dea uitării. Iubirea lui Dumnezeu merge până la jertfa de Sine: El iubește până la a muri pe Cruce, până la lepădarea deplină de Sine. Iar noi îi aparținem lui Hristos, și Dumnezeu ne cere să iubim cu iubirea Lui, să ne aducem aminte cu memoria Lui, să fim pe pământ mărturie vie a faptului că putem să nu ne temem că vom fi uitați - pentru că nu vom fi dati uitării, să fim mărturie a faptului că omul poate să se piardă în întregime pe sine din iubire pentru aproapele său, fără a înceta totuși să fie viu - pentru că Dumnezeu, ca și toți ceilalți, îl va păstra în amintirea Lui.

Taina uimitoare a iubirii stă în aceea că suntem chemați să iubim tot atât de mult pe cât ne-a iubit Dumnezeu, adică să ne punem viața pentru ceilalți până la totală dăruire. Aceasta ni s-ar putea părea înfricoșător. Și ne spunem: dacă mă uit pe mine și dacă nimeni nu se mai gândește la mine, atunci nu e oare posibil să dispar cu totul din lumea celor vii? Dacă nimeni nu-și mai amintește de mine, dacă am să cad în uitarea

generală, ce se va întâmpla? Dumnezeu nu va uita, Maica Domnului nu va uita, sfinții nu vor uita, îngerul nostru și ostile cerești nu

161

Viața, boala, moartea

vor uita; chiar și cei păcătoși, lipsiți de statornicie și slabi, nu vor uita, ei care de-a lungul vieții nu au știut să iubească până la capăt, dar au știut să iubească având inima sfâșiată de durere (de durerea pierderii), fără a putea uita vreodată. Nădejdea noastră în viața veșnică stă în aceea de a fi iubiți; e inutil deci să forțăm nota, impunându-ne celor din jur și făcând apel la cele trăite împreună, repetând acel nu uitați! nu uitați! - amintindu-le nu numai faptele bune, dar și acele fapte susceptibile de a-i irita, doar ca să nu fim uitați și să scăpăm de sentimentul acesta înfricoșător de a nu exista, de a vedea viața scurgându-se pe lângă mine, de a nu fi decât o umbră, propria mea fantomă, pe care nimeni nu o vede, nu o aude, nu o cunoaște...

Putem să alungăm această teamă. Nu vom fi lipsiți niciodată de această iubire, de la care nici înălțimea, nici adâncul, nici lungimea, nici lărgimea nu ne vor putea smulge, după cum spune Apostolul Pavel (Rom. 8, 39). Nimeni nu e exclus de la iubirea dumnezeiască. Nu ne e oare suficient cu adevărat să avem parte de această iubire? Odată ce ne-am înflăcărat de această iubire, pe care o purtăm în noi cel puțin sub forma unei mici licăriri, nu vom putea oare cu

Mitropolit Antonie de Suroj

adevărat să o răspândim în jurul nostru? Întreaga noastră viață creștină se rezumă la conștiința de a fi iubiți, iubiți de Dumnezeu, confirmați de Dumnezeu pentru veșnicie și capabili să iubim fără umbră de teamă - pentru că suntem veșnici, pentru că există în noi o viață de nestăvilit, pentru că suntem o oaste de neînfrânt -, capabili de a iubi poate chiar cu prețul vieții. Și dacă vorbim de jertfa vieții, nu ar trebui să-i avem în vedere doar pe cei care prin moartea lor L-au slăvit pe Dumnezeu sau care prin însăși viața și moartea lor au mărturisit iubirea Lui. A trăi o viață lungă și plină de dăruire, după cum spune Apostolul Pavel, fiind expus în toate zilele morții (I Cor. 15, 31), purtând în trup agonia lui Iisus (II Cor. 4, 10), e câteodată mai presus decât să treci într-o clipită de la această viață efemeră la veșnicia ce va să vină. Trebuie să învățăm să trăim din toată inima în mod sincer și statornic. Aceasta nimeni nu o va putea lua de la noi. Puterile trupului se vor epuiza, puterile duhului vor șovăi, întreagă ființa noastră pământească poate sau să se altereze rapid, sau treptat să se ofilească; dar un singur lucru, ceva din noi, nu poate muri: anume inima vie.

Și această inimă va trebui educată în timpul vieții; să nu lăsăm vreodată ini

162

60

Viata, boala, moartea

ma să se răcească sau să se atrofieze, să nu lăsăm ca teama să distrugă generozitatea. Nu te teme, turmă mică, spune Hristos, Eu am biruit lumea... (ci. Luca 12, 32; Ioan 16, 33). Noi aparținem neamului celor biruitori sau mai curând celor pentru care Hristos a trăit, a murit, părând că suferă o înfrângere, în timp ce în realitate El a repurtat o victorie pentru totdeauna. Suntem deja cetățeni ai cerului.

Dacă măcar am lua aceste lucruri în serios, întru deplinătatea cunoștinței, dacă ne-am reprezenta, nu numai în capul nostru sau într-un ungher al sufletului, ci în toată ființa noastră, ceea ce știm deja despre veșnicie din cuvântul lui Dumnezeu și din cuvântul sfinților, din scrierile Sfinților Părinți, din vocea tainică a lui Dumnezeu care răsună în

sufletul nostru, în conștiința noastră sau în murmurul blând al brizei de seară de care vorbește Isaia!... Poate că prin Sfintele Taine ne împărtășim, înainte de toate, cu veșnicia cu care luăm cunoștință. Milioane de oameni și-ar da viața pentru a afla cele pe care le cunoaștem, dar noi suntem obișnuiți până într-atât, încât lucrurile cele mai prețioase ne par a fi banale, trecând pe lângă ele.

Dacă măcar am putea să înțelegem valoarea bogățiilor pe care le avem, atât în

Mitropolit Antonie de Suroj

61

165

vremelnicie cât și în veșnicie, să înțelegem că rădăcinile noastre se găsesc acolo unde nu este moarte, nici înfrângere, acolo unde nu e întuneric, despărțire sau dezbinare, unde totul este împlinit, atingând desăvârșirea, strălucind de slava veșniciei, de slava lui Dumnezeu, atunci ne-ar fi dat să trăim cu vigoare, cu îndrăzneală, fără temeri și am putea ajunge să nu ne fie frică să iubim chiar dacă această iubire ne sfâșie sufletul, chiar dacă pare să ne distrugă viața, această scurtă viață pământească la apusul căreia se ridică zorii vieții veșnice. De acest revărsat de zori ar trebui să ne aducem aminte. Când scria că tânjește după viața veșnică, Apostolul Pavel făcea aluzie la faptul că ar vrea să moară, căci pentru el a trăi este Hristos și a muri este un câștig, de vreme ce în timpul vieții pe pământ suntem despărțiți de Hristos. Într-un alt pasaj el spune că nu se gândește la moarte ca la o pierdere, o lepădare a vieții vremelnice, ca și cum văluri după văluri ar trebui să cadă pentru a lăsa loc morții - de fapt, pentru el, moartea înseamnă a se îmbrăca întru veșnicie.

Hristos ne-a lăsat numeroase imagini ale împărăției cerurilor, dintre care una îmi pare în mod special foarte potrivită aici: este parabola seminței care trebuie să moară pentru a rodi. Fiecare

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

dintre noi, gândind la sine, se poate percepe ca fiind una din aceste semințe: uscată, cu contururi precise, având propria sa individualitate bine definită, diferită de o alta; noi putem vedea și ține în mână o asemenea sămânță mică. Dacă sămânța ar putea simți și gândi, s-ar speria la ideea că va fi aruncată în pământ și că în acest pământ ceva teribil se va produce: sistemul ei de apărare se va sfărâma, ea se va descompune într-un sol dătător de viață, dar străin și înfricoșător... Același lucru se întâmplă cu noi: ne e teamă să nu ne pierdem și din această cauză rămânem închiși în limitele noastre, sterpi, cu teama de a nu ne pierde; și nu vom da nici un rod.

Dar acest rod, fără îndoială, este de mai mare importanță pentru noi decât rodul seminței aruncate în pământ. Semănătorul se ocupă de semănat, apoi culege roadele la vremea recoltei. Atunci când ne cufundăm în pământ, când ne deteriorăm în solul înfricoșător și amenințător al vieții umane unde primează viața lui Dumnezeu, când murim pentru noi înșine, când ni se pare că începem să ne pierdem fără a ne mai putea regăsi, atunci rodul pe care îl producem este nașterea unei vieți îmbelșugate, neegalate în frumusețe, nesfârșit de roditoare. Ne gân-166

61

dim la spicul pe care Stăpânul recoltei îl va tăia; însă de creștem la măsura unui spic copt, gata de a irumpe, Stăpânul nu ne va cosi; noi am ajuns la deplina măsură a frumuseții noastre, la plenitudinea vieții. Fie ca măcar să păstrăm acest fapt în memorie, fie ca măcar să ne amintim că moartea nu ne va deschide doar viața viitoare,

ci ni se va oferi ca plenitudine a vieții care deja a încolțit în noi astăzi!

De câte ori nu ni se întâmplă să ne rugăm cu inima arzândă și cu lacrimi! Atunci gândurile se adună, întreg trupul se reînnoiește, dar brusc totul se frânge. Totul se frânge deoarece trupul s-a istovit și nu mai poate să suporte o asemenea tensiune, pentru că omenescul din noi a început să grăiască, pentru că un gând pământesc, mortificat, a irumpt în duhul nostru a cărui atenție a slăbit, pentru că inima a ezitat... Cât de frecvent se produce acest lucru, cât de dezolant poate fi; dar momentele trăite astfel sunt deja momente de viață veșnică și de împlinire... Cum am putea să ne temem de clipa când trupul va înceta să se istovească, când gândirea va înceta să ezite, când inima va înceta să se dedubleze, când forțele exterioare vor pierde ascendentul asupra noastră și când vom începe pur și simplu să trăim? Aceasta e moartea, o

Viata, boala, moartea

ușă prin care accedem la viață, aceeași viață care apare mai întâi ca moartea seminței, apoi ca o înflorire a ei; mai întâi ca o pogorâre în întuneric și moarte, apoi ca o manifestare de slavă și de frumusețe. Cu câtă profunzime, cu câtă îndrăzneală am putea trăi, cu câtă nădejde, cu câtă certitudine, dacă ne-am putea măcar aminti acestea! Dacă ne-am gândi nu la cele ce vor urma în această viață despre care nu știm nimic, ci la viața veșnică pe care o putem cunoaște de pe acum în licăriri de lumini fugitive, în străfulgerări de-o clipă care dau un sens tuturor lucrurilor, momente fugare pentru care - conștienți că, o dată trăite, ele ar putea prin voia Domnului să se repete - merită de trăit ani mulți! Trăind în uimirea celor primite fie chiar și o singură dată, găsind rațiunea de a viețui și de a fi recunoscători, trăind nu din amintiri, ci păstrând cu cutremur în inimă ceea ce ne-a fost dat să gustăm odată, suntem în așteptarea fremătândă a întoarcerii inevitabile a harului, a cărui simplă licărire a străpuns atunci întunericul, curând ivindu-se aurora, după care ar urma viața, Dumnezeu și întâlnirea... Aceasta constituie una din cele mai profunde chemări la o viață de rugăciune, la o viață conform Evangheliei, la o viață închinată păstrării sfințe

Mitropolit Antonie de Suroj

169

62

niei insuflate în noi de împlinirea poruncilor, care ne ocrotesc.

Vă aduceți aminte, fără îndoială, câteva imagini din Sfânta Scriptură. Iat-o pe prima: Moise pe muntele Sinai și poporul adunat la picioarele muntelui, așteptând cu teamă și cutremur, aruncând priviri către culmile învăluite de un nor întunecat, asemănător fumului ce iese din sobă. Moise urcă spre norul întunecos, împins de ascultarea și credința sa, iar în momentul când pătrunde în neguri, acestea se umplu de lumină, de slava lui Dumnezeu. Văzut din exterior, norul este teamă și întuneric; trăit dinlăuntru, este limpezime de viață. Moise discută cu Dumnezeu și, în virtutea acestei experiențe, acestei întâlniri tainice, în adâncuri, a alesului lui Dumnezeu cu Domnul său, el prinde curaj să spună: Doamne, fa să-Ți pot vedea fața! Moise simțea prezența Duhului lui Dumnezeu, îi auzea glasul, era martor al slavei Sale. Doar să-l zărească fața, fie chiar și o singură dată, apoi să moară, ieșind din această viață... Și Domnul îi spune: Nu, asta încă nu îți este cu putință, nu poți să-Mi vezi fața. Dar te voi așeza în scobitura unei stânci, te voi acoperi cu mâna Mea și, când slava Mea va trece înaintea ta, când voi trece pe lângă tine și când strălucirea orbitoare a slavei Mele, pe

Viața, boala, moartea

care tu nu poți încă să o înduri, se va îndepărta, voi ridica mâna Mea și tu Mă vei vedea din spate... Așa s-a întâmplat, și Moise L-a văzut pe Dumnezeu trecând pe lângă el (cf. Fac. 33, 18-23). Unul din Părinții Bisericii ne spune că așa se întâmplă cu tot omul de care Dumnezeu se apropie câtuși de puțin. Omul care a simțit prezența Lui nu mai poate trăi fără să simtă nostalgia trăirii avute. El ar vrea să vadă fața Domnului, dar e încă prea devreme. El vede cum Dumnezeu se îndepărtează de el. Ce-i rămâne oare de făcut? Nu e o nostalgie sterilă, nici amărăciunea de a vedea îndepărtându-se de el ceea ce i-a fost dat cândva, nu! El rămâne cu o foame și o sete, cu o dorință arzătoare de a-L întâlni încă o dată pe Cel Care este iubire, Care este Viață, Care este Adevăr și Frumusețe infinită, Care tănuie splendoarea veșniciei. Rămâne un singur lucru de făcut: să mergem în urma Lui, să-L urmăm oriunde ar merge... Așa se adresează Moise Domnului, atunci când Acesta îi poruncește să-i conducă pe fiii lui Israel afară din Egipt: Doamne, veni-vei cu noi? Căci de nu va fi așa, nu ne este de folos ieșirea din robie...

O imagine asemănătoare: după ce Hristos a fost botezat de către Ioan, înaintemergătorul anunță cu glas mare uceni

Mitropolit Antonie cfe Suroj

cilor săi: Iată Mielul lui Dumnezeu care poartă pe umerii Săi păcatul lumii (cf. Ioan 1, 29). Doi dintre ucenici îl părăsiră, căci el era doar un Înaintemergător al Celui Care acum venise, și se grăbiră să-L urmeze pe Hristos. Acesta se întoarse către ei: „Ce vreți de la Mine?” „Vrem să vedem unde locuiești.” Ei vroiau să rămână cu El, să fie în prezența Lui, să-l asculte cuvântul. Fără să-și fi dat seama, răspunsul lor ascundea un sens care probabil ne e mult mai clar nouă decât lor. L-au întâlnit acolo unde El găsisese adăpost, într-o cocioabă nu departe de Iordan. Dar El era Cel Care viază în lumină; El era Cel Care S-a făcut om și a trăit printre noi ca unul dintre noi, ca frate al nostru; El este Cel Care S-a pogorât la iad, răbdând-crucea și trecând prin moarte. Iată-L pe Cel pe Care-L întâlniră ei. Și treptat, pas cu pas, ei descoperiră unde locuiește: pe tron în ceruri, și pe pământ, purtat de un mic asin, așa cum cântăm în ziua Intrării Lui în Ierusalim. Da, pe pământ și în cer; în timp și în veșnicie; în iad și în paradis, fără schimbare, Același, Domnul este cu noi. Cu noi pretutindeni, Dumnezeuul nostru.

Suntem chemați să mergem în urma Lui; nu numai să-L urmăm împlinindu-l poruncile, ci avântându-ne în

63

171

Viata, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

Va trebui să facem ucenicie nu numai într-o credincioșie, nu numai în duhul hotărârii și al stăruinței, fără de care nu vom ajunge nicăieri, ci în egală măsură prin această incitare la foame, la sete, la nădejde.

Ar trebui să învățăm să nu trădăm, să nu dăm altora hrană amăgitoare, să nu ne amăgim cu băuturi înșelătoare, să nu ne mângâiem cu cuvinte ademenitoare, ci să purtăm în inimă și în suflet, în trupul nostru, în toată ființa noastră acest strigăt al întregii noastre firi: „Pentru ce, Doamne, m-ai lăsat orfan? Când veni-vei Tu, Doamne? Vino, Doamne, mângâie și mântuiește!” Mântuitorul știa prea bine că vor fi oameni care nu vor îndura să-L piardă după ce L-au găsit odată. De aceea ne făgăduiește să nu ne lase orfani, să ne trimită pe Mângâietorul, Duhul Său cel Sfânt.

Ce înseamnă cuvântul Mângâietor în slavonă? Este Cel Care mângâie; în rusă, este Cel

Care ia de la inima noastră toată întristarea, Care o liniștește, fără a ne jigni, fără a ne umili, fără a încerca să ne distragă atenția de la durerea reală prin false consolări, și Care, venind către noi, ne lărgește înțelegerea pe care o avem, a iubirii pentru Hristos și ne dă simțirea apropierii Sale nevăzute, dar

64

172

înte împinși de dorul Lui, pentru că nu mai putem trăi fără El, odată ce L-am întâlnit și am simțit prezența Lui. Amintiți-vă povestea orbului din naștere: Domnul l-a tămăduit, și el unde își fixa privirea acum că vedea pentru prima oară? El își fixa ochii pe fața lui Dumnezeu făcut om, pe privirea Lui, pe privirea de nepătruns a iubirii dumnezeiești, care l-a remarcat pe acest orb în mijlocul mulțimii.

S-ar putea întâmpla să trecem printr-o asemenea experiență: la un moment dat chipul se transformă în timpul rugăciunii sau în momentul împărtășirii cu Sfintele Taine, stând înaintea unei icoane, ascultând cuvântul sfinților... Brusc ochii noștri s-au deschis asupra Dumnezeului celui Viu și iată că suntem pentru totdeauna răniți de acest dor, de această iubire - iar Dumnezeu nu vrea să ne tămăduim, ca să nu ne statornicim vreodată în duhul acestui pământ, murind pentru duhul cerului!

În același timp, noi nu avem totdeauna suficientă perseverență și credin-cioșie a inimii, convingere născută dintr-o experiență trăită odinioară, pentru a ne centra toată viața în Dumnezeu și a nu înceta să mergem înainte atâta timp cât nu-L vom fi ajuns, până nu Se va întoarce să ne spună: „Ce vreți de la Mine, copii?”

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

64

dătătoare de viață. Mângâietor în limba slavonă înseamnă cel care dă fermitate, curaj, îndrăzneală și tărie pentru a trăi, chiar fiind orfani, pentru a merge mereu înainte, în toată existența noastră, atâta timp cât țelul n-a fost încă atins. Mângâietorul este Cel Care ne dă bucuria. Unde să aflăm această bucurie, când Domnul ne-a părăsit pentru a Se înălța la cer? Bucuria noastră stă în aceea că mântuirea noastră se împlinește prin înălțarea Sa la cer. Așa după cum Hristos ne vestește în Evanghelie: Vă este mai de folos ca să Mă duc Eu acum către Tatăl meu și Tatăl vostru (cf. Ioan 16, 7). Bucuria noastră se naște din biruința lui Hristos, din slava Lui veșnică, din admirabila Sa iubire. Noi ne bucurăm de faptul că El nu e doar țelul spre care aspirăm, către care ne îndreptăm, ci El e ușa care ni se deschide către viața veșnică. Ne bucurăm că El ne însoțește, așa cum i-a însoțit pe cei doi călători de la Ierusalim către Emaus.

În chip văzut sau nevăzut, fie că nu suntem conștienți, fie că dintr-o dată devenim conștienți de aceasta, El merge alături de noi, lărgindu-ne inimile, duhul, sufletele, bătând la ușa care duce spre viața noastră, cerând, implorând ca ea să fie larg deschisă, să fie destul de largă și adâncă pentru a cuprinde veșni

175

cia. Dar El este și Calea, și la fiecare pas făcut pe acest drum, în fiecare clipă suntem în Hristos și cu Hristos.

Pe de-o parte, există în noi o nostalgie și un sentiment de deznădejde că suntem incapabili să-L ajungem pe Dumnezeu, că-L vedem îndepărtându-Se fără a-L mai putea ajunge, că doar îi simțim prezența, fără a putea sta înaintea Lui și a-L vedea față către față, precum a făcut-o orbul din naștere, Bartimeu, și atâția alți orbi trupește sau orbi sufletește. Dar, împreună cu această nostalgie, această luptă,

această suferință ascunsă în noi - o nădejde mai presus de orice nădejde, certitudinea credinței, tăria nădejdi, căci avem parte de o pregustare a iubirii dumnezeiești.

Dacă măcar ne-am aminti! Cel mai mare obstacol în viața duhovnicească este insensibilitatea: ne-am împietrit atât de mult, ne-am obișnuit atât de mult cu asprele relații pământești, încât ne e foarte greu să simțim atingerea blândă, tandră, aproape imperceptibilă, a lui Dumnezeu. Iar când izbutim, atunci se ivește obstacolul slăbiciunii voinței noastre, al ezitărilor noastre și mai cu seamă al neluării aminte a duhului nostru: neobrăzarea pune stavilă tandreței; lipsa de atenție devine obstacol Celui Care bate la ușa

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

noastră și ne cere un efort de prezență, căci El se îndepărtează de noi de cum simte că ne sustragem. Ar trebui să facem exerciții de delicatețe. Noi ne temem, pentru că a fi delicat înseamnă să trecem în mod implacabil printr-o mare și adâncă bucurie, dar și printr-o mare și acută suferință. Va trebui să învățăm să nu uităm încercările prin care am trecut; să păstrăm din toate ceea ce e mai tandru și mai fragil, hrănindu-ne viața cu acestea, fără a pierde ceva, pentru a le da timp să se afirme, să înflorească și pentru ca tot ce vom fi adunat și păstrat în noi să se ridice întru apărarea noastră.

II

Iată, în continuarea celor spuse, câteva fragmente din jurnalul Starețului Siluan, care exprimă, mult mai bine decât aș fi putut eu să o fac, mesajul pe care vroiam să-l adresez inimii voastre. Ele sunt luate din capitolul Plânsul lui Aăam, făcând referire tocmai la acest eveniment de care facem pomenire acum, în pragul Postului Mare, la izgonirea lui Adam din rai: Sufletul meu tânjește după Domnul și îl caut cu lacrimi. Cum aș putea să nu Te caut? Tu m-ai găsit întâi, și mi-ai îngăduit să mă bucur în Duhul Sfânt, și sufletul meu Te-a iubit. Tu vezi, Doamne, tristețea mea și lacri-176

65

mile; dacă nu m-ai fi atras cu iubirea Ta, eu nu Te-aș căuta așa cum o fac. Dar Duhul Tău mi-a îngăduit să Te cunosc, și sufletul meu se bucură că ești Domnul meu și Dumnezeuul meu, și tânjesc după Tine până la lacrimi... Sufletul meu tânjește după Dumnezeu și îl caută cu lacrimi. Doamne mult Milostive! Tu vezi căderea și mâhnirea mea, dar implor cu smerenie milostivirea Ta: revarsă peste mine harul Duhului Tău celui Sfânt; amintirea acestuia îndeamnă sufletul meu să caute din nou a Ta milostivire. Doamne, dăruiește-mi duhul blândeții Tale, pentru a nu pierde din nou harul Tău și ca să nu pornesc din nou plângând în căutarea Lui, precum Adam căuta înlăcrimat pe Dumnezeu și raiul pierdut...

Am văzut trăirile care ne îndeamnă la rugăciune: viziunea vieții și a morții, întâlnirea cu Dumnezeu, fie și într-un ungher al inimii noastre, și o neîncetată nostalgie a Lui, bucuria acestei întâlniri, sentimentul părăsirii, mângâierea Duhului Sfânt, nădejdea dincolo de orice nădejde, toate sentimentele complexe care se nasc din faptul că suntem în Dumnezeu și în afara Lui, atât de apropiați Lui și în același timp atât de îndepărtați.

Există și alte trăiri care ne îndeamnă la rugăciune.

Într-adevăr, nu vedem noi oare în

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

viața noastră personală, cât și în viața altora, profunda milostivire a Domnului, în

sensul cel mai puternic al cuvântului?

În curând vom intra în Săptămâna Patimilor: iată unde ne e dat să vedem milostivirea dumnezeiască. Dumnezeu S-a făcut om pentru a asuma tot ceea ce reprezintă destinul unui om, pentru a-1 trăi așa cum nici un om nu e în măsură să o facă. Noi ne naștem în condițiile vieții pământești, ignorând orice altă condiție; atâta timp cât harul nu ne va vizita sufletul, cât nu vom simți prezența lui Dumnezeu, totul se va reduce până la sfârșitul timpurilor doar la condiția pământească.

Hristos, Dumnezeul nostru, venit din infinitul de nepătruns al veșniciei, Se naște vieții pământești; El, Cel veșnic, în afara timpului, nesupus timpului, Se face captiv timpului; se face prizonierul acestei vieți înfricoșătoare, funeste, ucigătoare, cauzată de păcatul omului - această stare de lucruri pe care noi înșine o provocăm. El se predă unei astfel de iubiri, unei astfel de compătimiri încât, nesuferind durerea omenirii, Se face om luând totul pe umerii Lui: toată tristețea pământului, toate consecințele păcatului, incluzând moartea, înstrăinarea celorlalți, trădarea, într-un sfârșit - părăsirea de către Dumnezeu, pe care o exprimă înfricoșător aceste cuvinte: Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce M-ai părăsit? (Matei 27,46), și apoi pogorârea la iad...

Dacă starea sufletului nostru ne îndeamnă, oricât de puțin, să înțelegem predispoziția iubirii milostive, răstignite a lui Dumnezeu, ne va fi imposibil să trecem cu ochii închiși pe lângă nenorocirea aproapelui, pe lângă grozăvia din grădina Ghetsimani, întristarea și agonia lui Dumnezeu-Omul înfruntând moartea noastră, care apăsă asupra Lui. Nu vom putea trece mai departe cu inima liniștită și nesimțitoare în fața patimilor, răstignirii și punerii în mormânt a trupului neînsuflețit al lui Hristos. Nu putem rămâne indiferenți la ceea ce Hristos a luat asupra Sa. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a născut cu adevărat astfel, dacă a murit astfel, dacă astfel a fost iubirea Lui față de fiecare dintre noi, putem noi oare să mai spunem că îl iubim dacă nu încercăm nici un sentiment de milă față de aproapele nostru? Nici către vreun semen îndepărtat, fără chip și fără nume, dar nici către acest semen pe lângă care trecem, care are pentru noi un chip, un nume și un glas, care devine uneori o adevărată povară și un supliciu? Putem noi oare să uităm că Domnul l-a iubit până într-atât încât să facă un dar din

66

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

Întreaga Lui viață și din moartea Lui, pentru a-1 salva?

Dacă suntem cu adevărat ai lui Hristos, nu vom înțelege noi oare că scopul vieții noastre aici pe pământ, în acest cerc restrâns de oameni pe care-i întâlnim și pe care-i cunoaștem, sau al căror nume nici nu-l știm, este de a fi pentru ei mijlocitori ai milostivirii dumnezeiești, ai acestei iubiri răstignite, ai milei și ai grijii dumnezeiești, ai înțelepciunii, ai adevărului și ai tandreței dumnezeiești. Asu-mându-ne măcar aceasta, vom găsi în noi un motiv în plus pentru a ne ruga, căci această iubire, această milă, pe care o datorăm aproapelui nostru, nu ne aparține. Duhul nostru, inima noastră, inteligența noastră nu vor fi niciodată suficiente pentru a purta povara nenorocirii aproapelui, pentru a-i aduce mângâiere, alinare, tămăduire sau chiar bucurie în întunericul lui străfulgerat de o licărire de lumină. Nu o vom putea face decât datorită iubirii lui Dumnezeu și atunci când mila Lui se revarsă peste noi pentru a ajunge la cel căruia îi trebuiește. Pentru aceasta trebuie să ne rugăm și să-l cerem lui Dumnezeu să preschimbe inima noastră de piatră în inimă de carne, vie, să ne limpezească mintea, să ne facă voința atentă și dreaptă, grija pentru aproapele 180

sinceră și curată.

Ar trebui să ne rugăm ca Domnul să împlinească prin harul Său, prin iubirea și mila Lui, ceea ce noi nu suntem în stare să facem; să ne rugăm ca prin cuvintele noastre omenești sărace să răsunе cuvântul dumnezeiesc, ca atunci când noi întindem mâinile către un om, să întindem mâinile lui Hristos. Ar trebui să ne rugăm ca acest om să poată primi prin noi mila Domnului și, uitându-ne pe noi, să-și amintească doar de Dumnezeu. Iar dacă mai târziu își va aminti de noi cu recunoștință și cu bucurie, să știe că acest dar vine de la Dumnezeu, chiar dacă a fost trimis prin noi. La aceasta se referă Domnul când spune: Fie ca lumina voastră așa să strălucească printre oameni, ca, văzând bunele voastre lucrări, ei să dea slavă Tatălui vostru, Care este în ceruri (cf. Matei 5,16). Cel care a învățat să-l dea slavă lui Dumnezeu nu ne va uita, dar vai nouă dacă își va aduce aminte de noi și îl va uita pe Dumnezeu.

Mila pe care o învățăm de la Dumnezeu și pe care o putem împărtăși celui alt trebuie să se transforme în cuvânt, în faptă, în rugăciune. Starețul Siluan scrie: A te ruga pentru oameni, înseamnă a-ți vărsa sângele... Noi știm cu toții cum ni se inundă inima cu sânge atunci când cine

Viate, boala, moartea

va pe care-1 iubim cu adevărat este lovit de o nenorocire. Nu-i putem iubi pe toți în acest fel, dar ar trebui să învățăm să-i iubim astfel măcar pe câțiva. Atunci când inima noastră va deveni mai adâncă, mai largă, când trecând prin dureri și bucurii, ea se va face mai sensibilă, va putea primi o ființă nouă, apoi pe o alta, și apoi încă pe cineva.

La început ar trebui să învățăm să iubim cu putere, cu duh de jertfă pe aceia pe care Dumnezeu ni i-a dat, cei pe lângă care trecem și pentru care inima noastră s-a deschis deja. Câtă recunoștință și câtă bucurie am putea oferi atunci lui Dumnezeu!

LUMINA VEȘNICIEI™

Înainte de a intra în Postul cel Mare, ne vom întâlni pentru a ne ruga din nou împreună, dar nu vom putea adăuga nimic în plus față de rugăciunile de azi de la Sfânta Liturghie. Sfânta Liturghie delimitează o perioadă în care veșnicia irumpe în timp și în care timpul, după cum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, se lărgeste până la limita veșniciei -chiar dacă numai pentru răstimpul cât durează slujba, moment în care ne găsim cu adevărat în veșnicie. Și nu într-o veșnicie ce va să vie, ci în veșnicia care ne-a întâmpinat la întruparea Fiului lui Dumnezeu. Odată cu venirea Sa pe pământ, toată veșnicia, tot viitorul sunt cuprinse ca și în interiorul unui bob de grâu.

Acesta este motivul pentru care se cuvine să ne gândim la cei adormiți altcumva decât o facem în mod obișnuit. Când pierdem o ființă dragă avem inima sfâșiată din cauza despărțirii, resimțind o durere încordată până la limita extremă; toate acestea se topesc în Taina Crucii, în agonia Mântuitorului pe Golgota.

10 Cuvântare din timpul Marelui Post, 1976

Viața, boala, moartea

Mitropolit Antonie de Suroj

În contextul Sfintei Liturghii, cei adormiți sunt vii, și noi știm aceasta - că Dumnezeu nu e Dumnezeu al celor morți, ci al celor vii (Luca 20, 38) - nu numai din punct de vedere obiectiv, ci știm, din trăirea inimii și din experiență, că morții noștri sunt vii, sunt vii pentru Dumnezeu, chiar dacă nouă ne sunt inaccesibili; de asemenea știm că în Liturghie noi înșine ne transpunem în această veșnicie unde se află ei și unde ne

contopim în taina care se împlinește. Iată lucru uimitor; încă de pe pământ, fără a aștepta un viitor oarecare, mulțumită faptului că în Dumnezeu toți oamenii sunt vii, la ceasul când ne cufundăm în Dumnezeu, avem acces la această viață veșnică în prezența lor și alături de cei pe care-i iubim aici pe pământ și continuăm să-i iubim în despărțire. Este una din tainele cele mai uimitoare care ni se deschide în Biserica lui Hristos.

Viitorul este deja aici. Asta înseamnă că viitorul este acel timp în care Dumnezeu și noi, oamenii, vom fi reuniți pentru a nu ne mai despărți - și asta pentru totdeauna. Nu datorită vreunui artificiu mecanic, ci din iubire. Noi știm cu toții că nu există unire mai puternică decât cea întemeiată pe iubire. Ea este indestructibilă, nimic nu poate să o distrugă. Iată de ce Vechiul Testament ne spune că iubirea este tare ca moartea (ci. Cântarea Cântărilor 8, 6). E tare ca moartea și se poate confrunta cu moartea, fără a cunoaște înfrângere. Dar prin întruparea, moartea pe cruce, pogorârea la iad și învierea Mântuitorului, iubirea, nu atât iubirea noastră umană fragilă, cât iubirea de nebiruit a lui Dumnezeu, a luptat împotriva morții, și moartea a fost înfrântă. A fost învinsă nu în sensul că ea nu ar mai fi, că nimeni dintre noi nu ar mai muri - noi toți vom muri: cei care ne sunt dragi au încetat să trăiască, cei care ne sunt dragi vor înceta să mai trăiască. A fost biruită în sensul că, în loc de a fi un zid, un punct final fără nădejde de întoarcere, ea a devenit o ușă deschizându-se către veșnicie. Întruparea Fiului lui Dumnezeu este momentul în care acest Dumnezeu de neconceput, acest Dumnezeu pe care nici duhul, nici inima noastră nu s-ar pricepe să-L cuprindă și în fața Căruia noi ar trebui să devenim sensibili și să-L oferim dragostea noastră, acest Dumnezeu Se face ca unul dintre noi, Se face ca unul din neamul nostru, apropiat nouă până într-atât încât să devină asemănător cu noi oamenii, cu singura deosebire că e fără de păcat, în timp ce noi suntem supuși păcatului. Ușor putem fi ademeniți, cu ușurință putem să ne poticnim,

68

185

Viata, boala, moartea

putem cădea. Dar Hristos nu cunoaște înfrângere; El însuși este biruință și El este printre noi ca însăși viață veșnică.

Contemplându-L, împărtășindu-L durerile, alăturându-ne Lui, ne devine din ce în ce mai clar, chiar dacă doar intuitiv, că veșnicia este o realitate ce va să vie. Sunt momente când avem brusc sentimentul că ne-am apropiat de Dumnezeu sau, mai curând, că Dumnezeu S-a apropiat de noi, S-a apropiat atât de tare de noi, încât uităm și de cer, și de pământ, și de durere, și de tot restul. Ne rămâne doar să ne uimim că suntem iubiți cu iubirea de neînvins a lui Dumnezeu, o iubire atât de neclintită, atât de puternică, încât Dumnezeu a voit să devină unul dintre noi și să ia asupra Sa toată omenitatea, toate consecințele actului său creator și ale căderii omului, fără a socoti starea la care noi am adus această lume. Și iată faptul cel mai înfricoșător: El se identifică cu noi până într-acolo încât să resimtă împreună cu noi, în omenitatea Sa, părăsirea de Dumnezeu, ce duce până la moarte. Iată ce exprimă cuvintele Lui de pe Cruce: Dumnezeuul Meu, Dumnezeuul Meu, pentru ce M-ai părăsit? (Matei 27,46)

Dar a înviat! Și, prin învierea Sa, însăși firea omenească a intrat în veșnicia

Mitropolit Antonie de Suroj

dumnezeiască, de neschimbat. Sfântul Ioan Hrisostom spune: Dacă doriți să știți ce e omul, nu ridicați ochii voștri către tronul regilor, ci contemplați tronul lui Dumnezeu și-

L veți vedea acolo, stând de-a dreapta lui Dumnezeu, de-a dreapta Slavei, pe Omul, Iisus Hristos... Căci numai ațintindu-L cu privirea, putem să înțelegem măreția omului - dată de măsura în care acesta devine liber, rupând lanțurile, nu numai ale timpului și spațiului, ale condiției de ființă creată, ci și ale robiei răului și păcatului.

69

186

Cuprins

PREFAȚĂ LA EDIȚIA FRANCEZĂ

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

ÎNTÂMPINARE CĂTRE CITITOR

Cum l-am întâlnit pe Vlădica Antonie

PREOTUL LA CĂPĂTÂIUL BOLNAVULUI

MOARTEA - PIERDERE IREMEDIABILĂ. DOLIUL

Introducere

Aducerea aminte de moarte

Prețul timpului

Amintiri personale: Moartea mamei mele

Prea târziu?

Moartea ca despărțire de Dumnezeu

O relație dublă

Amintiri personale

Alte câteva amintiri

Moartea tatălui meu

Asistența muribunzilor

Procesul de îmbătrânire

Viața veșnică (Eliberați din puterea morții)

Experiența morții în copilărie

Moartea violentă

Amintiri din timpul războiului

Pierderea celor apropiați

Simțindu-ne orfani

Viața celui adormit, exemplu pentru cei vii

Mărturia vieții noastre

Sufletul și trupul

Descompunerea

Omul în integralitatea lui

Biruința învierii

Calea împăcării

Slujba înmormântării

CUGETĂRI DESPRE VIATA SI MOARTE

Conștientizarea prezentului

Frica de moarte, dorul de moarte

Moartea - eveniment al vieții de zi cu zi

Moartea sinelui

Moartea ca dușman și ca prieten

Moartea fizică și spirituală

Față în față cu moartea

Ceea ce semănăm

DESPRE VEȘNICIE

LUMINA VEȘNICIEI